KİŞİLERARASI İLİŞKİLER KURAMLARI

ÇERÇEVESİNDE YUSUF ATILGAN'IN

ROMANLARININ İNCELENMESİ

(Yüksek Lisans)

Aslı Nur BÜYÜKÖZELCİ

2011

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

KİŞİLERARASI İLİŞKİLER KURAMLARI ÇERÇEVESİNDE YUSUF ATILGAN'IN ROMANLARININ İNCELENMESİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Aslı Nur BÜYÜKÖZELCİ

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Hulusi GEÇGEL

Çanakkale - 2011

TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum **"Kişilerarası İlişkiler Kuramları Çerçevesinde Yusuf Atılgan'ın Romanlarının İncelenmesi "** adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

20/06/2011

Aslı Nur BÜYÜKÖZELCİ

İmza

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Aslı Nur BÜYÜKÖZELCİ'ye ait **Kişilerarası İlişkiler Kuramları Çerçevesinde Yusuf ATILGAN'ın romanlarının incelenmesi** adlı çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oybirliği/oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

Üye Prof. Dr. Kemal YÜCE

Üye Yrd. Doç. Dr. Hulusi GEÇGEL

(Danışman)

Üye Yrd. Doç. Dr. Mesut TEKŞAN

Tez No : 402981

Tez Savunma Tarihi :20/06/2011

ONAY

Doç.Dr. Hamit PALABIYIK

Enstitü Müdürü

..../..../20....

ÖZET

Kişilerarası İlişkiler Kuramları Çerçevesinde Yusuf Atılgan'ın Romanlarının İncelenmesi adlı çalışmamızda, romanlardaki ana karakterlerle yardımcı karakterler arasındaki ilişki boyutları incelenmiştir.

İnsanların kişilerle olan ilişkilerinin altında yatan sebepleri daha iyi anlayabilmek için kullanılan kişilerarası ilişkiler kuramları, edebî eserlerin yorumlanmasına geniş bir açı kazandırmıştır. Kişilerarası ilişkiler kuramları, karakterler arasındaki ilişki düzeylerinin açık bir şekilde görülmesine yardımcı bir işlev niteliğindedir. Çalışmamızda da bu kuramlar tek tek ele alınarak açıklanmıştır. Bilişsel kuramlar, duygusal kuramlar ve psikanalitik kuramlar çerçeve olarak ele alınmış ve romanlardaki karakterler arasındaki iletişim incelenmiştir.

Yusuf Atılgan, insanın en çarpıcı yanlarını doğallığıyla anlatabilen, insan ruhunun derinliklerine inebilen bir yazardır. Romanlarındaki farklı anlatımı ve üslubuyla dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Hatta o dönem için yazdıkları eleştirilmiş, hor görülmüş bir kimliktir. Tüm bunlara rağmen son dönem Türk edebiyatının öncü isimlerinden biridir. Bu yüzden romanlarının, romanlarında yaşayan insanların bu boyutta incelenmesi, onun yazar kimliğinin dışa vurumunda etkili bir örnek teşkil edecektir.

Aylak Adam, Anayurt Oteli, Canistan romanları kişilerarası ilişkiler kuramları baz alınarak incelenmiştir. Ana karakterlerin yaşayışları ve bununla şekillenen insanlarla olan iletişimleri ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Kişilerarası ilişkiler kuramları, karakterlere gerek psikanalitik boyutta gerekse iletişim boyutunda oldukça geniş bir açı ile bakabilmeye yardımcı olmuştur. Bu çalışma ile Yusuf Atılgan'ın romanlarındaki karakter boyutuna, kişilerarası ilişkiler kuramları çerçevesinde yer verilmiştir.

ABSTRACT

In our work, with the name of **"In The Aspects Of Interpersonal Relationships, The Analysis Of Yusuf Atılgan Novels"** relationship, dimensions between main characters and helping characters in the novels have been studied.

Interpersonal relations theories, used to understand the reasons underlying the relations of humans with entities beter, has supplied a wide angle to the interpretation of literary works. Interpersonal relations theories are functional in helping to see the relationship ranks between the characters, clearly. In our study, these theories have been considered an defined one by one. Cognitive theories, emotional theories and psycoanalytic theories have been considered as frames and the communication between the characters in the novels have been evaluated.

Yusuf Atılgan is a writer that can tell the most charming sides of Human within its nature, can touch down the Human soul deeply. He succeeded in drawing attention with his different expressions and style in his novels. He is, even, criticized and condescended for his writings. Despite all these, he is one of the Pioneer names of the last term Turkish literature. Therefore, analysing his novels and the characters living in his novels in this dimension, will be an effective example in the expression of his writer identify.

Aylak Adam, Anayurt Oteli, Canistan novels are evaluated on the base of interpersonal relationship the theories. The lives of main characters and upon this, their communication with people have been handed in detail. Interpersonal relationship theories help look at characters not only in psycoanalytic dimension but also in a relatively wide angle. With this work, character dimension in Yusuf Atılagn's novels has been placed in the frame of interpersonal relationship theories.

ÖNSÖZ

Kişilerarası İlişkiler Kuramı Çerçevesinde Yusuf Atılgan'ın Romanlarının İncelenmesi adlı çalışmamızın amacı, romanlardaki karakterler arasındaki ilişki boyutlarlarını belirlemek, bunların altında yatan nedenleri incelemektir. İnsanlar arasındaki paylaşım ve zaman geçirme süresi arttıkça aralarındaki ilişki düzeyleri de değişmektedir. İnsanlar arasındaki etkileşimin artması ile psikolojide de birçok kuram ortaya çıkmıştır. Bu çalışma da bu kuramlar boyutunda yapılmış bir incelemeyi oluşturmaktadır.

Yusuf Atılgan Türk edebiyatının öncü isimlerinden biridir. Bu çalışmada Yusuf Atılgan'ın hayatı, sanatı, romanları; romanlarındaki karakterler incelenmiştir. Romanlardaki insan ilişkileri, kişilerarası ilişkiler kuramları çerçevesinde, psikoloji biliminin de yardımıyla incelenmeye çalışılmıştır.

Yusuf Atılgan, günlük yaşamın gidişatını romanlarına aktarmış, insanların var olabilecek sorunlarını çarpıcı bir dille gözler önüne sermiştir. Günümüz toplumlarındaki kalabalıklar arasında süregelen yalnızlığı en güzel haliyle anlatmıştır. İnsanlardan yabancılaşmayı, kini, sevgiyi, aşağılanmayı; yani bir insanda olabilecek hemen hemen bütün duyguları onun romanlarında görmek mümkündür. Bu yüzden çok fazla eleştiri de almıştır. Birçok insan gibi onun değeri de ölümünden sonra anlaşılmıştır. Birçok kişinin yazmaktan çekindiği şeyleri Yusuf Atılgan en samimi haliyle çekinmeden anlatabilmiştir. Bu yüzdendir ki incelenmesi ele alınması gereken yazarlarımızdan biridir.

Bu çalışmayla, Yusuf Atılgan'ın romanlarındaki karakterlerin birbirleriyle olan ilişkileri ve iletişim sorunlarının altında yatan nedenler psikoloji biliminin de yardımıyla incelenmeye ve bu davranışların bilinçaltında yatan asıl sebeplerinin ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır: Giriş bölümünde; kişilerarası ilişki kuramları açıklanmıştır. Birinci bölümde Yusuf Atılgan'ın hayatı, sanatı ve eserleri incelenmiştir.

İkinci bölümde yöntem ele alınarak evren ve örneklem, verilerin toplanması, verilerin çözümlenmesi ve yorumlanmasına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde bulgular ve yorumlanması başlığı altında Yusuf Atılgan'ın romanlarının incelenmesi söz konusudur. Son olarak dördüncü bölümde ise sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

Giriş bölümünde; kişilerarası ilişkiler kuramları açıklanmıştır. Bu kuramların açıklanmasındaki amaç; karakterlerin arasındaki ilişki düzeylerini incelerken kuramlara bağlı kalınarak karakterler arasındaki iletişimi şekillendirmektir. Bu nedenle giriş bölümünde kuramların bilimsel açıklamalarına yer verilmiştir.

Birinci bölümde Yusuf Atılgan'ın hayatından, sanatından, eserlerinden bahsedilmiştir. Sanat görüşü ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Türk edebiyatına getirdiği yenilikler bu bölümde gerek yaptığı söyleşilerden alıntılarla gerekse hakkında yazılan kaynaklardan yapılan alıntılarla açıklanmıştır.

İkinci bölümde; yöntem ele alınmıştır. Evren ve örnekleme yer verilmiştir. Çalışmanın hazırlık kısmındaki verilerin toplanması, çözümlenmesi, yorumlanması aşamalarından bahsedilmiştir.

Üçüncü bölümde; ilk bölümde yapılan kuramların açıklamalarından yola çıkarak Aylak Adam, Anayurt Oteli, Canistan romanlarındaki ana karakterlerin (C., Zebercet ve Selim) yarımcı karakterlerle olan ilişkileri incelenmiştir. Bilişsel ve duygusal kuramlar ele alınarak ana karakterlerin yardımcı karakterlerle olan ilişkileri açıklandıktan sonra psikanalitik boyutta ana karakterler incelenmeye alınmıştır.

Dördüncü bölümde de çalışmamızdan hareketle sonuç ve önerilere yer verilmiştir. Sonuçların da açıklanmasının ardından çalışmamız, kaynakçanın verilmesiyle birlikte tamamlanmıştır.

Bu çalışmanın planında ve giriş bölümündeki bilgilerde Nuran Hortaçsu'nun İnsan İlişkileri adlı kitabından ve Sıdıka Gökçelik'in - tez danışmanlığını Prof. Dr. Abide Doğan'ın yaptığı- "Peyami Safa'nın Cumba'dan Rumba'ya Adlı Romanının Kişilerarası İlişki Yaklaşım ve Kuramlarına Göre İncelenmesi" adlı yüksek lisans tezinden yararlanılmıştır.

Bu çalışmanın yapılmasında emeği geçen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Hulusi Geçgel'e; kaynakçada kullandığımız eserlerin yazarlarına, Sıdıka Gökçelik'e ve Prof. Dr. Abide Doğan'a; çalışmamızın psikoloji bilimiyle ilgili bölümlerinde "İnsan İlişkileri" adlı kitabından yararlandığımız Nuran Hortaçsu'ya teşekkür etmeyi bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

TAAHHÜTNAME

JÜRİ ONAY SAYFASI

ÖZET ……... i

ABSTRACT ……... ii

ÖNSÖZ …….. iii

İÇİNDEKİLER …… vi

KISALTMALAR …….. xi

GİRİŞ

1.1. Kişilerarası İlişkiler……1

1.2. İnsan İlişkileri İle İlgili Yaklaşım ve Kuramlar…….....3

1.2.1. Sosyal Psikoloji Kuramları……...4

1.2.1.1. Bilişsel Tutarlılık Kuramları…….4

1.2.1.1.1. Heider'in Denge Kuramı…….....4

1.2.1.1.2. Newcomb'un Simetri Eğilimi Kuramı…….4

1.2.1.1.3. Festinger'in Bilişsel Çelişki Kuramı ……..5

1.2.1.2. Ödül ve Zararı Temel Olarak Alan Görüşler……6

1.2.1.2.1. Lott ve Lott'un Klasik Şartlanmaya Dayanan Kuramı.....7

1.2.1.2.2. Byrne'in Tutum Benzerliği ve Kişiler Arası Çekicilik Kuramı.....7

1.2.1.2.3. Homans'ın Toplumsal Değiş-Tokuş Kuramı ….....7

1.2.1.2.4. Hakkaniyet Kuramı …….8

1.2.1.2.5. Thibaut ve Kelley'nin Degiş-Tokuş Kuramı …….....9

1.2.1.2.6. Altman'ın Sosyal Nüfuz (İçine Girme).....9

1.2.1.2.7. Huessman ve Levinger'in Çoğalan Değiş-Tokuş Kuramı ……10

1.2.1.3. Duygusal Kuramlar ……..11

1.2.1.4. Sevgi ve Hoşlanma Türlerine İlişkin Görüşler……11

1.2.1.4.1. Hendrick ve Hendrick'in Sevgi Türleri……..11

1.2.1.5. İlişki Kuramları ……..12

1.2.1.5.1. Levinger ve Snoek'un İlişki Düzeyleri Görüşü…….12

1.2.1.5.2. Hinde'nin Kişiler Arası İlişkiler Görüşü……...13

1.2.1.6. Sevginin Evrim Kuramı Çerçevesinde Açıklanması……....14

1.2.2. Gelişim Psikolojisi Kuramları…….....14

1.2.2.1. Psikanalitik Kuramlar……15

1.2.2.2. Öğrenme Kuramlarından Kaynaklanan Açıklamalar……21

1.2.2.3. Biyolojik Kökenli Görüş…….21

1.2.2.4. Bilişsel Görüş…….22

1.2.2.5. Bebeklikten Olgunluk Evresine Kadar İnsan İlişkileri……..23

1.2.2.5.1. Bebeklik Çağında İnsan İlişkileri……23

1.2.2.5.2. Çocuklukta İnsan İlişkileri……24

1.2.2.5.3. Ergenlikte İnsan İlişkileri ……24

1.2.2.5.4. Evlilikle Birlikte Gelişen İnsan İlişkileri……..25

BÖLÜM 1

1. Yusuf Atılgan

1.1. Hayatı…….26

1.2. Sanatı……31

1.3. Eserleri……41

BÖLÜM 2

YÖNTEM

2.1. Evren Örneklem……43

2.2. Verilerin Toplanması Yolları……43

2.3. Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumu……44

BÖLÜM 3

BULGULAR ve YORUMLANMASI

3.1. Kişilerarası İlişkiler Kuramı Çerçevesinde Yusuf Atılgan'ın Romanlarının İncelenmesi

3.1.1. Aylak Adam

3.1.1.1. Romanın Özeti……..45

3.1.1.2. Kişilerarası İlişki Yaklaşım ve Kuramlarına Göre Aylak Adam Romanının İncelenmesi……47

3.1.1.2.1. C. 47

3.1.1.2.2. C. ve Diğer Karakterler Arasındaki İlişkiler.....48

3.1.1.2.2.1. C.ve Eleni Arasındaki İlişki……48

3.1.1.2.2.2. C.ve Avukat Arasındaki İlişki……....48

3.1.1.2.2.3. C.ve Sadık Arasındaki İlişki……...48

3.1.1.2.2.4. C. ve Aktör Arasındaki İlişki……49

3.1.1.2.2.5. C.ve Sami Arasındaki İlişki……49

3.1.1.2.2.6. C.ve Güler Arasındaki İlişki……...50

3.1.1.2.2.7. C.ve Garson Arasındaki İlişki……55

3.1.1.2.2.8. C.ve Ayşe Arasındaki İlişki……56

3.1.1.2.2.9. C.ve Naciye Hanım Arasındaki İlişki……62

3.1.1.2.2.10. C.ve Pansiyondakiler Arasındaki İlişki……62

3.1.1.2.2.11. C.ve Sacide Arasındaki İlişki……...63

3.1.1.2.2.12. C.ve Şaşı Kadın Arasındaki İlişki…….i63

3.1.1.2.2.13. C.ve B. Arasındaki İlişki…….....65

3.1.1.2.3. Psikanalitik Kurama Göre Aylak Adam Romanının İncelenmesi…….68

3.1.2. Anayurt Oteli

3.1.2.1. Romanın Özeti……..76

3.1.2.2. Kişilerarası İlişki Yaklaşım ve Kuramlarına Göre Anayurt Oteli Romanının İncelenmesi

3.1.2.2.1. Zebercet.....78

3.1.2.2.2. Zebercet ve Diğer Karakterler Arasındaki İlişkiler.....78

3.1.2.2.2.1. Zebercet ve Ortalıkçı Kadın Arasındaki İlişki…….79

3.1.2.2.2.2. Zebercet ve Gecikmeli Ankara Treniyle Gelen Kadın Arasındaki İlişki.....82

3.1.2.2.2.3. Zebercet ve Emekli Subay Arasındaki İlişki…….86

3.1.2.2.2.4. Zebercet ve Otel Müşterileri Arasındaki İlişki……..89

3.1.2.2.2.5. Zebercet ve Soğuk Demirci Ekrem Arasındaki İlişki……89

3.1.2.2.2.6. Zebercet ve Kestaneci Arasındaki İlişki……90

3.1.2.2.2.7. Zebercet ve Berber Arasındaki İlişki…….91

3.1.2.2.2.8. Zebercet ve Parktaki Yaşlı Adam Arasındaki İlişki……...92

3.1.2.2.2.9. Zebercet ve Fahişe Arasındaki İlişki……..92

3.1.2.2.2.10.Zebercet ve Polisler Arasındaki İlişki……..94

3.1.2.2.2.11. Zebercet ve Keçeciler Arasındaki İlişki……..94

3.1.2.2.2.12. Zebercet ve Annesi Arasındaki İlişki……..95

3.1.2.2.2.13. Zebercet ve Babası Arasındaki İlişki……..96

3.1.2.2.2.14. Zebercet ve Kürt Muhittin Arasındaki İlişki……..96

3.1.2.2.2.15. Zebercet ve Halil Onbaşı Arasındaki İlişki……97

3.1.2.2.2.16. Zebercet ve Fatihli Arasındaki İlişki…….97

3.1.2.2.3. Psikanalitik Kurama Göre Anayurt Oteli Romanının İncelenmesi……97

3.1.3. Canistan

3.1.3.1. Romanın Özeti……102

3.1.3.2. Kişilerarası İlişki Yaklaşım ve Kuramlarına Göre Canistan Romanının İncelenmesi

3.1.3.2.1. Selim.....104

3.1.3.2.2. Selim ve Diğer Karakterler Arasındaki İlişkiler……105

3.1.3.2.2.1. Selim ve Tokuç Ali Arasındaki İlişki…….105

3.1.3.2.2.2. Selim ve Tokuç Osman Arasındaki İlişki……108

3.1.3.2.2.3. Selim ve Babası Arnavut Recep Arasındaki İlişki……..109

3.1.3.2.2.4. Selim ve Annesi Arasındaki İlişki……...109

3.1.3.2.2.5. Selim ve Selimşahlar Çiftliğinin Kahyası Arasındaki İlişki……110

3.1.3.2.2.6. Selim ve Çamaşırcı Kadın Hayriye Arasındaki İlişki…….111

3.1.3.2.2.7. Selim ve Nebile Arasındaki İlişki……112

3.1.3.2.2.8. Selim ve Nebile'nin Ağabeyi Arasındaki İlişki……...114

3.1.3.2.2.9. Selim ve Mehmet Ağa Arasındaki İlişki……115

3.1.3.2.2.10. Selim ve Esma Arasındaki İlişki……...116

3.1.3.2.2.11. Selim ve Köse İbram Arasındaki İlişki…….118

3.1.3.2.2.12. Selim ve Nedim Bey Arasındaki İlişki……...118

3.1.3.2.2.13. Selim ve Kitapçı Ali Efendi Arasındaki İlişki……118

3.1.3.2.2.14. Selim ve Kadir Arasındaki İlişki……..118

3.1.3.2.2.15. Selim ve Veysi Efendi- Karısı Arasındaki İlişki……120

3.1.3.2.2.16. Selim ve Uncu Mahmut Bey Arasındaki İlişki……120

3.1.3.2.3. Psikanalitik Kurama Göre Anayurt Oteli Romanının İncelenmesi…….120

BÖLÜM IV

SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Sonuçlar……123

4.2. Öneriler……125

KAYNAKÇA

KISALTMALAR

A.A. : Aylak Adam

Ank. : Ankara

A.O. : Anayurt Oteli

Çev. : Çevirenler

Gz. : Gazetesi

Haz. : Hazırlayan(lar)

İst. : İstanbul

No. : Numara

S. : Sayı

s. : Sayfa

Üni. : Üniversitesi

Yay. : Yayınları

YKY : Yapı Kredi Yayınları

GİRİŞ

1.1. KİŞİLERARASI İLİŞKİLER

İnsan, sosyal bir varlıktır. İlk insan Âdem'in yaratılışının ardından bu yalnızlığı giderme amacıyla Havva yaratılmıştır. İnsan, topluluk halinde yaşamayı kendisine görev edinmiştir. Bu da topluluk içinde yaşamayı sürdürebilmeyi gerektiren bazı kuralları doğurmuştur.

> *"İnsanların birbiriyle etkileşimi çeşitli bilim dallarını da etkilemiştir: Sosyoloji, psikoloji, antropoloji vb. İnsanlar arasındaki bu etkileşim giderek daha karmaşık daha farklı boyutlarda sorunlar oluşturmaktadır. Combs ve Snygg bu olguyu; "Artık çağımızın en önemli sorunu üretim ya da fiziksel şeyleri kontrol altına almak değil, kişiler arası iletişim ve işbirliğidir. Fiziksel dünya üzerinde kontrolü kazandıktan sonra yeni bir sorunla karşı karşıya kaldık. Bu sorun kendimizi nasıl kontrol edeceğimizdir. … Sorun, bir başka kişi ile nasıl yaşanılacağının öğrenilmesidir." şeklinde özetlemektedir. Bu açıklamanın yaklaşık 45 yıl önce yapılmış olması, geçerliğini azaltmaz. Çünkü araştırmacılar bu belirlemeyi, ülkemizde ve benzeri ülkelerde yaşamakta olan insanların günümüzde karşılaştığı sorunları onlarca yıl önce yaşayan bir ülkenin insanları olarak yapmışlardır."* [1]

Sosyal Psikoloji ve Klinik Psikoloji alanlarının çekiciliğe ilişkin bilgi birikimine bakıldığında çekicilik ile sevgi ve aşk kavramları arasında bir ilişki olduğu görülür. Sosyal Psikologların sevgi kavramını, klinik psikologların aşk kavramını göreceli olarak daha fazla vurgulamaları bir yana bırakılırsa, her iki alanda da çekicilik konusunda çalışanların temel çabalarının, bu iki duygu arasındaki farkları bulmaya yönelik olduğu gözlenebilir.

---

[1]Sıdıka Gökçelik, "*Peyami Safa'nın Cumba'dan Rumba'ya Adlı Romanının Kişilerarası İlişki Yaklaşım ve Kuramlarına Göre İncelenmesi*", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), . 2006, Hacettepe Üni. Ank.

Unutulmaması gereken en önemli nokta ise bu üç duygunun da bireyin öznel olarak gerçekleştirdiği bir değerlendirme ve tercih etme sürecinin sonucu olduğudur.

Yıllardan beri insanlar arasında süregelen bu etkileşim insan ilişkileri olarak adlandırılmış ve çeşitli kuramların oluşmasına olanak sunmuştur. Bunlardan bazıları kuramın genel çerçevesi içinde insan ilişkilerine yer vermişler, bazıları ise insan ilişkilerini odak noktası olarak almışlardır. Bu kuramlar sosyal psikoloji ve gelişimsel psikoloji boyutunda ele alınacaktır.

Selim Hovardaoğlu kişilerarası ilişkiler kavramını şu şekilde ele almıştır:

> *"Karı-koca etkileşimi, çocuğun anne ve babasıyla etkileşimi, akrabalar, arkadaşlar, meslektaşlar arasındaki etkileşimler, öğrenci-öğretmen etkileşimi duygusal ilişkiler gibi ilişki türleri, kişilerarası ilişkiler kavramına birer örnektir. Sosyal psikolojide, kişilerarası ilişkilerin inceleme birimi ikili (dyadic) ilişkiler olmaktadır. İkili ilişki, iki insanın, birbirlerine yönelik ve birbirlerini etkileyen davranışlardan oluşmaktadır. Bu durumda, ikili ilişkinin ortaya çıkabilmesi için gerekli koşulları şöyle sıralamak mümkündür:*
>
> *a) A ve B gibi iki birey olmalı,*
>
> *b) A'nın davranışları B'den; B'nin davranışları da A'dan etkilenmeli, yani A ve B birbirlerine yönelik davranışlarda bulunmalıdır.*
>
> *Sosyal psikolojik süreçlerin pek çoğunu ikili ilişki temelinde incelemek mümkündür. Dolayısıyla, insan davranışlarının büyük çoğunluğu, genelde kişilerarası, özelde de ikili ilişkiler yoluyla şekillenmekte, sürdürülmekte ve değişmektedir. Bu ilişkiler, sosyal psikolojinin inceleme konularından önemli bir bölümünü oluşturmakta ve sosyal psikolojik kuramlarda, temelde, bu ilişkileri açıklamak amacını gütmektedir*
>
> *Diğer yandan kişilerarası ilişkiler, niçin normal dışı davranışları da şekillendirmesin, sürdürmesin, sorusunu da göz ardı etmek mümkün görünmemektedir. Yani pek çok psikolojik sorunun kişilerarası ilişkilerden kaynaklandığını ya da ilişkinin abartılması sonucu ortaya çıktığını kabul etmek mümkündür.*
>
> *Gerek psikopatolojinin önemli bir kaynağının kişilerarası ilişkiler olması, gerekse terapi ilişkisinin kişilerarası ilişki biçimi olarak*

değerlendirilmesi, daha önce sözü edilen sosyal psikoloji-klinik psikoloji ortaklığının temelini atmıştır."[2]

Şimdiye kadar açıklananlara bakıldığında yıllardır kişilerarası ilişkiler konusunda çeşitli düşünceler, kuramlar ortaya atılmıştır. İnsan varoluşundan bu zamana kadar birlikte yaşama eğilimi gütmektedir. Bu da zamanla insanlar arasında gelişen ilişkilerin bilime konu olmasına neden olmuştur. Bu gelişim sürecinde de farklı farklı görüşler ortaya çıkmıştır.

Edebiyat, hamurunu insan ve insan ilişkilerinden alıp yoğurmaktadır. İnsanın söz konusu olduğu yerde insan ilişkilerinin, insanın davranışlarının incelenmesi söz konusudur. Edebiyat birçok bilim dalıyla iç içe gelişim göstermektedir. İnsan ana malzemeyi oluşturduğuna göre psikoloji kaçınılmaz bir bilim dalıdır.

Jung bunu şu şekilde açıklamıştır: Psişik süreçlerin incelenmesinden başka bir şey olmayan psikoloji, edebiyatın incelenmesi konusuna da el atabilir; çünkü insan ruhu (psyche) bütün bilimlerin ve sanatların kaynağıdır. Bir yandan, belli bir sanat eserinin oluşumunu açıklamasını, öte yandan, bir kimseyi sanat bakımından yaratıcı kılan faktörleri ortaya çıkarmasını, psikolojik araştırmadan bekleyebiliriz.

Sanat eserini incelemek söz konusu olunca karmaşık psişik faaliyetlerin ortaya çıkardığı bir ürünü ele almamız gerekiyor demektir. Bu ürün aynı zamanda, açıktan açığa bir amaç taşımaktadır ve bilinçli bir biçimde düzenlenmiştir. Sanatçıyı ele aldığımız zaman ise, psişik aygıtın kendisini incelememiz gerekir. İlk durumda somut ve kesin olarak şekillenmiş bir sanat yaratışını psikolojik bir çözümlemeden geçirmemiz; ikinci durumda ise canlı ve yaratıcı insanoğlunu tek bir kimse olarak ele alıp çözümlememiz gerekir. Sanat eserini inceleyerek sanatçı hakkında bazı bilgiler edinmek kabildir. Sanatçı hakkındaki bilgilerden kalkarak sanat eseri hakkında bilgilere varmak da kabildir. [3]

1.2. İNSAN İLİŞKİLERİ İLE İLGİLİ YAKLAŞIM VE KURAMLAR

Bu bölümde kişilerarası ilişkiler çerçevesi içinde kuramlar ele alınacaktır. Bu kuramların ele alınmasındaki temel amaç; Yusuf Atılgan'ın romanlarındaki karakterler arasındaki ilişkileri psikolojik bulgularla ele alarak incelemek ve bu ilişkileri çeşitli

[2] Selim Hovardaoğlu, *"Kişilerarası İlişkiler ve Davranış Bozuklukları"*, Kriz Dergisi 3 (1- 2): 4- 9.
[3] Freud-Jung-Adler, *Psikanaliz Açısından Edebiyat*, (Çev. Selahattin Hilav) Dost Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1981. s. 53.

nedenlere bağlamaktır**.** Romanlardaki başkarakterlerle diğer yardımcı karakterler arasındaki ilişkiler bu kuramlar çerçevesinde incelenecek ve kişilerarası ilişkilerin bu kuramlar doğrultusunda nasıl olduğu, ne şekilde ortaya çıktığı açıklanmaya çalışılacaktır**.** Bunun için öncelikle kişilerarası ilişkiler ile ilgili kuram ve yaklaşımları ele almak, açıklamak gerekecektir. Kuramların açıklanmasının ardından romanlardaki karakterler arasındaki ilişkiler bu kuramlara dayanılarak açıklanacaktır.

1.2.1. SOSYAL PSİKOLOJİ KURAMLARI[4]

1.2.1.1. Bilişsel Tutarlılık (Cognitive Consistency) Kuramları

Bu kuramlar temelde bilişsel (cognitive) kuramlardır. Odak noktası olarak bireylerin düşüncelerini alırlar. Bu nedenler "ilişki" ve "toplumsal çevre" ile ancak bu kavramların, kişilerin düşüncelerine yansıdığı ölçüde ilgilenirler. Bu kuramlar her türlü ilişki için aynı temel varsayımların geçerli olduğunu savunurlar ve ilişkilerin çevrelerinden söz etmezler. Yani bir insanın iki düşüncesi arasında çelişki bulunmamalıdır.

1.2.1.1.1. Heider'in Denge (Balance) Kuramı

Bu kuram üç öğe arasındaki ilişkiden söz eder. Bu öğeler kişi (P), bir başka kişi (O) ve üçüncü kişi veya nesnedir (X). Heider ayrıca duygusal (sentiment) (hoşlanma-hoşlanmamama) ve birim (unit) (aynı birimin parçası olup, olmama) olmak üzere iki tür ilişkiden söz eder. Heider'e göre, aynı birimin öğeleri arasında olumlu duygular dengeye, olumsuz duygular dengesizliğe neden olur. (Ben aynı aileden olan kardeşimi seversem uyum, sevmezsem uyumsuzluk oluşur.) Sonraki yıllarda yapılan araştırmalar, Heider'in denge kuramını ilişkilerin olumlu olduğu durumlarda desteklemiş, olumsuz oldukları durumlarda ise desteklememiştir. [5]

Görüldüğü gibi bu kurama baktığımızda kişilerarasında olumlu duyguların olması durumunda gerçekleşen olumsuz duygular (yani toplum tarafından kabul edilemeyecek duygular) dengesizliğe yol açmaktadır.

1.2.1.1.2. Newcomb'un Simetri Eğilimi (Strain for Symmetry) Kuramı

---

[4] Sosyal Psikoloji ve Gelişim Psikolojisi'nde kişiler arası ilişkileri açıklayan kuramlar hakkındaki temel bilgiler Nuran Hortaçsu'nun "İnsan İlişkileri" adlı kitabından alınmıştır.

[5] Nuran Hortaçsu, *İnsan İlişkileri*, İmge Kitabevi, 3. baskı, Ankara, Aralık 2003, s. 22.

Bu kuram Heider'in denge kuramına çok benzemekte ancak üçlü öğeler arasındaki ilişkilerden değil, daha çok sayıda kişilerarası ilişkilerden söz etmektedir. Newcomb bu kuramdan yola çıkarak, bir erkek yurdunda arkadaşlık ilişkilerinin gelişimi üzerine araştırma yapmıştır. Bu araştırmada, öğrencilere bir dönem süresince değişik aralıklarla çeşitli konulardaki tutumlarını, diğer öğrencilerden hoşlanma dereceleri ve diğer öğrencilerin tutum ve düşüncelerine ilişkin inançları sorulmuştur. Bu araştırmanın sonucunda elde edilen bulguları Nuran Hortaçsu şu şekilde belirtmiştir:

> *"Sonuçlar tutum benzerliği ile hoşlanma arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ve bu ilişkinin gücünün, aynı yurtta yaşama süresi arttıkça fazlalaştığını göstermiştir. Bu araştırmanın, üzerinde pek durulmayan ilginç bir bulgusu da, başkalarından hoşlanmanın gerçek tutum benzerliğinden çok insanların var olduğuna inandıkları tutum benzerliği (ki bu yanlış bir zan olabilir) ile ilişkili olduğudur."* [6]

Anlaşıldığı üzere bu kurama baktığımızda kişilerin bir arada olma eğilimleri aralarındaki tutum benzerliklerinden kaynaklanmaktadır. A şahsının B şahsına olan duygu, düşünce ve tutum benzerliği şahısların bir arada bulunmasına imkân tanımıştır.

1.2.1.1.3. Festinger'in Bilişsel Çelişki (Cognitive Dissonance) Kuramı

Festinger'e göre, kişiler tutumlarına ters düşen bir davranışta bulunduklarında, bu davranışlarını kendi dışlarındaki birtakım zorluklar ve ödüllerle açıklamaya çalışacaklar, bunu yapamıyorlarsa nedenini kendi içlerinde arayarak davranışları ile uyumlu olmadıklarına inandıkları düşüncelerini değiştireceklerdir.

Festinger'in araştırmalarında kullanılan durumlardan bir örnek verilecek olursa, ıspanağı sevmeyen bir çocuk anaokulunda dayak korkusu olmaksızın ıspanak yemişse ve yediğinin annesine söyleneceğini biliyorsa, ıspanağı isteyerek yediğini düşünüp sevmeye başlayacaktır. Bilişsel Çelişki Kuramı, yirmi yıl süre ile Sosyal Psikolojinin en tartışmalı kuramlarından biri olmuş, yapılan araştırmalar, çelişki duygusunun yaşanabilmesi için bazı koşulların gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu koşullar, kişinin davranışını özgür iradesi ile yapması, kişisel sorumluluk duyması ve davranışının sonuçlarını tahmin etmesi gereğine inanmasıdır. Örneğin ıspanak yiyen çocuk, ıspanağı öğretmen korkusuyla yemediğine ve

[6] Nuran Hortaçsu, *İnsan … , s*. 23-24.

okulda ne yediğinin annesine söylenebileceğini düşünmesi gerektiğine inanırsa, ıspanak sevdiğine inanacaktır.[7]

Festinger'in bu görüşünü daha çok somutlaştırmak gerekirse:

> *"Bu görüşe göre, Ferhat'ın Şirin'i sevmesinin en önemli nedenlerinden birisinin, dağı delmek için harcadığı çaba olması gerekmektedir. En azından Ferhat dağı deldikten sonra, Şirin'i eskisinden daha çok sevmelidir. Bilişsel Çelişki Kuramı, kişilerin başkalarını olumsuz değerlendirmelerini de aynı yolla açıklamaktadır. Acı çeken veya haksızlığa uğrayan insanların çektiklerini hak etmiş olmaları, yani aptal veya kötü olmaları gerekmektedir. Adil dünya (just world) görüşüne göre, adil bir dünyada iyiler cezalanamaz, bu mantıkla eğer bir insan acı çekiyorsa, bunu hak etmiştir."*[8]

Bilişsel Çelişki Kuramı sadece tutumların değişmesini değil, tutumların oluşmasını açıklamak için de kullanılmıştır.

Bu kurama göre, insanların yaptıkları davranışların mantıklı bir açıklaması olduğu gereksinimidir. Bir şahıs yaptığı bir davranışın nedenini mantığında açıklayabilmelidir.

1.2.1.2. Ödül ve Zararı Temel Olarak Alan Görüşler

Temelde insanların çıkarlarından etkilendiklerini, amaçlarının ödüllerini çoğaltmak, zararlarını da en aza indirmek olduğunu savunur. Bu çaba bilinçli ya da bilinçsiz olabilir. Bu kuramlar dolaylı veya dolaysız olarak öğrenme kuramlarından etkilenmiştir. Başka bir deyişle, insanların ödülle sonuçlanan davranışlarını yineledikleri, ceza ile sonuçlanan davranışlarından vazgeçtikleri ileri sürülür. Bu kuralların değişik türleri, insanın bilişsel yönüne farklı ölçülerde yer verirler. Yani hedonist-bilişsel (az veya çok) bir insan

[7] Nuran Hortaçsu, *İnsan … , s.* 25.
[8] Nuran Hortaçsu, *İnsan … , s.* 25.

modelinden yola çıkarlar. Genellikle değişik türlerden ilişkileri ve ilişkilerin değişik evrelerini ön planda tutmazlar ve ilişki olgusunu tek bireylerin düşünce ve/veya davranışları açısından açıklayıp toplumsal çevreye çok az değinirler ya da hiç değinmezler.[9]

Ödül getiren davranışların yapılma sıklığı artarken, ceza getiren davranışların yapılma sıklığı azalmaktadır. İnsanlar ödüllendirildikleri davranışları yapmaktan haz alırlar.

1.2.1.2.1. Lott ve Lott'un Klasik Şartlanmaya Dayanan Kuramı

Lott ve Lott'a göre, insanların mutlu oldukları durumlardaki olumlu duyguları, o anda çevrelerinde bulunan kişi ve nesnelere de genellenir. Pavlov'un deneyindeki köpeğin zil sesini duyunca ağzının sulanması gibi, mutluluk duyduğumuz bir anda çevrede bulunan insanları daha sonra gördüğümüzde, onlara karşı olumlu duygular beslememiz gerekmektedir. Lott ve Lott bu görüşlerini yöntem açısından sonradan eleştirilen bazı araştırmalarla desteklemişlerdir. [10]

1.2.1.2.2.1.Byrne'in Tutum Benzerliği ve Kişiler Arası Çekicilik Kuramı

Benzer tutumların sosyal ödüller olduğu savından yola çıkan bu görüş, kişilerin karşılarındakilerden hoşlanmalarının, o kişilerle ortak tutumlarının oranı ile doğrudan ilişkili olduğunu savunur. Örneğin on değişik konudaki tutumundan altısında benzerlik olan bir kişiden, dört konuda benzer tutumunu gördüğümüz kişiye kıyasla daha çok hoşlanmamız gerekir. [11]

1.2.1.2.2.2.Homans'ın Toplumsal Değiş-Tokuş (Social Exchange) Kuramı

Skinner'in öğrenme kuramının toplumsal yaşama uygulaması olan bu kuram, insanların kendilerine ödül veren veya verebilecek kişilerle ilişki kuracaklarını ve alınan ödül sayısının hoşlanma derecesini etkileyeceğini savunmaktadır. Homans'ın adil paylaşım kavramı ise değişik kişilerin, bir ilişkiden aldıkları ödüllerin ilişkiye katkılarına olan oranın eşit olması beklentisidir. Görüldüğü gibi, kuram, hedonist bir insan modeli öngörmekte; ancak beklenti kavramına da yer vererek, öngörülen insan modelini, aynı zamanda düşünen

[9] Nuran Hortaçsu, *İnsan … , s*. 26.
[10] Nuran Hortaçsu, *İnsan … , s*. 26.
[11] Nuran Hortaçsu, *İnsan … , s*. 27.

bir varlık olarak tanımlamaktadır. Öte yandan, insan ilişkilerine, bireylerin düşünce ve davranışları açısından yaklaşmakta, çeşitli ilişkileri ve ilişkilerin değişik aşamalarını tek bir öğrenme kuralı ile açıklamaktadır. [12]

1.2.1.2.2.3.Hakkaniyet (Equity) Kuramı

Homans'ın "Adil Paylaşım" kavramı ile "Bilişsel Çelişki" kuramının, "çelişkili duyguların yarattığı huzursuzluk duygusu" öğelerini bir araya getiren Adams, Hakkaniyet Kuramı'nı ortaya atan ilk kişidir. Bu kurama göre, hakkaniyet, herhangi bir ilişkide, iki kişinin girdi çıktı oranlarının eşit olma durumudur. Bir örnekle açıklanacak olursa, çok çalışanın çok, az çalışanın az kazanması veya iki kişinin de çok çalışıp az kazanması, hakkaniyet kavramına uygundur. Örneğin çabasına göre haksız olarak fazla kazanç elde ettiğini düşünen kişi, kendini daha çok çalışmaya verebileceği gibi, kazancının bir bölümünü dağıtabilir, ya da "Ben az çalışıyorum ama kendimi riske atıyorum" veya "Benim zekâm yahut bilgim kimsede yok" gibi, bilişsel olarak kendi yatırımını arttıran düşüncelerle girdi-çıktı oranını değiştirebilir.

Bu kuram da daha önce anlatılanlar gibi, değişik ilişkiler ve ilişkilerin değişik evrelerinden söz etmemekte, ancak, hakkaniyetin bozulduğu duygusunu ilişkisini olumsuz yönde etkileyebileceğini savunmaktadır. Kuramın insan modeli ise bilişsel ve hakkaniyeti sağlama çabasında olan insanı öngörmektedir. [13]

Hakkaniyet Kuramı

$\frac{\text{A Girdi}}{\text{A Çıktı}} = \frac{\text{B Girdi}}{\text{B Çıktı}}$ = *Hakkaniyet var.*

$\frac{\text{A Girdi}}{\text{A Çıktı}} > \frac{\text{B Girdi}}{\text{B Çıktı}}$ = *Hakkaniyet yok, kişiler rahatsız.*

[12] Nuran Hortaçsu, *İnsan … , s*. 28- 29.
[13] Nuran Hortaçsu, *İnsan … , s*. 29-30.

Girdi ve çıktının eşit olduğu durumlarda hakkaniyet oluşmaktadır. Girdi ve çıktı arasında eşitsizlik olduğu zaman kişiler bu durumdan rahatsızlık duymakta ve ilişki düzeyi olumsuz olmaktadır.

1.2.1.2.2.4.Thibaut ve Kelley'nin Degiş-Tokuş (Exchange) Kuramı

Kişilerarası ilişkiler alanının en önemli kuramlarından biri olan bu kuramın başlıca kavramları, ödül (reward), bedel (cost), çıktı (out-come), kıyaslama düzeyi (KD) (comparison level CL) ve seçeneklerin kıyaslama düzenidir (SKD). Ödüle dayanan bütün kuramlardaki gibi, bu modelde de temel varsayım, kişilerin başlıca amaçlarının çıktıklarını olanaklarınca en yüksek düzeye ulaştırmak olduğudur. Kıyaslama düzeyi, kişinin geçmiş çıktıları, gelecekte beklediği çıktıları ile kendisini kıyasladığı benzer kişilerin çıktılarının ağırlıklı bir ortalamasıdır ve zaman içinde belirleyici öğelerin değişmesi ile değişebilir. Örneğin, bir genç kızın evleneceği erkek konusundaki kıyaslama düzeyi, onun geçmişteki talipleri, gelecekteki taliplere ilişkin beklentileri ve arkadaşlarının evlendikleri kişilerin özelliklerinin bileşiminden oluşur. Kıyaslama düzeyi, kişinin memnun olabileceği en düşük çıktı düzeyini belirler. Herhangi bir ilişkide kişinin çıktısı kıyaslama düzeyinin üstünde ise, kişi o ilişkiden memnundur, altına düşerse kişinin ilişkiden elde ettiği doyum düzeyi düşüktür. [14]

Thibaut ve Kelley'nin Sosyal Alış-Veriş kuramının iki önemli doğurgusu ise şunlardır:

1- Bireyin, karşılaştırma düzeyinin üstünde sonuç sağlayan her ilişkisi ya da karşılaştırma düzeyinin üstünde sonuç sağladığını gözlediği her benzer ilişki, karşılaştırma düzeyinin yükselmesine neden olur.

2- Bireyin daha yüksek sonuç sağlayacak ilişki seçeneklerinin ortaya çıkması, yeni kurulmakta olan ya da süregitmekte olan ilişki(ler)de adanmışlığın, bağlılığın azalmasına neden olur.

1.2.1.2.6. Altman'ın Sosyal Nüfuz (İçine Girme) (Social Penetration) Kuramı

Lewin'in Kişilik Kuramı ve Değiş-Tokuş Kuramı'nın bir bileşimi olan bu kuram, insan ilişkilerinin derinleşmesini ve kişilerin giderek birbirlerine kendileri ile ilgili daha

[14] Nuran Hortaçsu, *İnsan … , s*. 30- 31.

özel bilgi vermesini konu almaktadır. Bu kurama göre, kişiye özel bilgi alışverişi, iki taraf için de bir ödül niteliği taşır. Bilgiyi veren, içini döküp, kendini anlatarak ödül alırken, dinleyen de bu özel bilgilerin alıcısı olarak, kendini güvenilir bulur ve böylece ödüllenmiş olur. Gene bu kurama göre, bilgi alışverişi, dıştan içe doğru yuvarlak bir pastadan kesilen dilimler biçiminde gelişir. Başka deyişle insanlar daha çok yüzeysel, daha az özel bilgi alışverişinde bulunurlar. İlişkiler olumlu yönde geliştikçe, kişiler kendileri ile ilgili daha fazla ve daha özel bilgiler verirler. [15]

Sosyal Nüfuz Kuramı'na göre insanlar karşılıklı doyum sağladığı sürece ilişki gelişme göstermektedir. Gelişme sağlanıp ilişki boyutu daha fazla ileri gittiği sürece de şahıslar arasındaki bağ güçlenmekte, paylaşım çoğalmakta, doyum artmaktadır.

1.2.1.2.7. Huessman ve Levinger'in Çoğalan Değiş-Tokuş (Incremental Exchange) Kuramı

Bu kuram, temelde Thibaut ve Kelley'in Değiş-Tokuş Kuramı'na dayanmakta, Altman'ın kuramı ile de her karşılaşmadan sonra bir değerlendirme ve ileriye dönük bir karar alma süreci olduğu varsayımını paylaşmaktadır. Bu benzerlikle birlikte, önceki kuramlarda bulunmayan üç öğeyi içermektedir. Bunlar, kişiden kişiye veya ilişkiden ilişkiye değişebilir.

a) Gelecek ve şimdiki zamana verilen ağırlıklı önemi,

b) Kişinin kendi ve ilişkide bulunduğu kişinin çıktısına verdiği ağırlıklı önem,

c) Kişinin, ilişkinin geçmişinden yola çıkıp karşısındaki kişiyle ilgili bilgi edinerek, onun davranışlarına ilişkin zamanla daha doğru tahminler yürütebilme veya geçmiş deneyimlerden öğrenebilme yetisidir.

Kuram bu üç öğenin yardımıyla, daha önceki değiş-tokuş kuramlarının açıklayamadığı fedakârlık olgusunu, kişinin karşısındakinin çıktısına kendisininkinden daha çok ağırlık vererek, ileride alacağı ödüller için katlanılan cefaları, gelecekteki, çıktılara şimdikilerinden daha çok ağırlık vererek, kişilik, ilişki türü ve ilişki devresi farklılıklarını ise üç öğeyi de kullanarak açıklayabilmektedir. Kuram, önceki değiş-tokuş

[15] Nuran Hortaçsu, *İnsan … , s*. 33- 34.

kuramları gibi, hedonist-bilişsel bir insan modeli varsaymakta ve olaya bireyler açısından bakmaktadır.[16]

1.2.1.3. Duygusal Kuramlar

Bu kuramlar, kişilerin, duygularının nedenini anlama gereksinimi duydukları varsayımlarından yola çıkmakta, insan ilişkilerinin başlangıcını bu anlama sürecinin bir aşaması ve/veya sonucu olarak açıklamaktadır.

1.2.1.4. Sevgi ve Hoşlanma Türlerine İlişkin Görüşler

Bu türden yaklaşımlar, kişiler arası çekicilik kavramının çok genel bir kavram olduğu eleştirisine yanıt olarak 1970'li yıllardan sonra ortaya atılmış ve genelde bütün ilişki türlerini kapsayacak modeller geliştirme amacını gütmemişlerdir.

1.2.1.4.1. Hendrick ve Hendrick'in Sevgi Türleri

Bir ölçek geliştirme çalışması yapan araştırmacılar, iki örneklem grubunun yanıtları üzerinde yaptıkları istatistiksel çözümler (faktör analiz) sonucu altı değişik sevgi bulmuşlardır. Bunlar:

a) Romantik aşk– Eros: Fiziksel çekiciliğe dayanan romantik (ilk görüşte) aşk,

b) Lotus (aşk oyunu): Bağlayıcılığı düşük, eğlencesi ön planda, kısa süreli aşk oyunu,

c) Storge (Dostluk, arkadaşlık sevgisi): İhtirasa değil, benzerlik ve birbirini gözetmeye dayanan, zamanla gelişen sevgi,

d) Pragma (pratik aşk): Yürüyeceğine, olumlu gelecek vadedebileceğine inanılan ilişkilerdeki eşlere duyulan sevgi (evimin direği, çocuğumun babası/annesi),

e) Mania (bağımlı, sahip olucu, manyak aşk): Kıskanç, güvensiz yapışkan (biraz da hasta) sevgi,

[16] Nuran Hortaçsu, *İnsan … , s*. 34- 35.

f) Agape (verici, fedakâr sevgi) : Yunus Emre öğretisi doğrultusunda, karşısındakini kusurlarına rağmen seven, onun iyiliğini kendi iyiliğinden çok düşünen sevgi türüdür.

Bu araştırmanın bulguları, erkeklerin kadınlara kıyasla aşkı daha çok oyun (ludus) olarak gördüklerini; kadınların ise arkadaşlık sevgisi (storge), pratik sevgi (pragma) ve bağımlı sevgi (mania) puanlarının daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca, aşkı oyun olarak görenlerin ya hiç âşık olmadıklarını, ya da bir defadan fazla âşık olduklarını söyledikleri saptanmıştır. Buna karşın hiç âşık olmadıklarını söyleyen kişilerin romantik aşk puanlarının, âşık olduklarını söyleyenlerin puanlarından daha düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca, kendini olumlu değerlendirmekle, romantik aşk puanları arasında olumlu, bağımlı aşk puanları arasında ise olumsuz ilişki bulunmuştur. Başka deyişle, kendini olumlu değerlendirenler romantik aşka inanmakta; olumsuz değerlendirenler, ilişkilerinde güvensiz, bağımlı, kıskanç ve bağlayıcı olduklarını söylemektedirler. Hendrick ve Hendrick'in temel amaçları değişik sevgi türleri olabileceğini göstermek ve bunlardan bazılarını değerlendirebilen ölçekler geliştirmektedir. İlişkilerin değişik devrelerinde, değişik türden sevgi duyulabileceği de savunulabilir. [17]

1.2.1.5. İlişki Kuramları

Bu kategorideki kuramlar, genelde 1970'li yıllardan sonra ortaya çıkmış ve daha çok ilişkiye önem vermişlerdir. Bu kuramlarda kişiler önemlerini korurken, bu kişilerin değişik ilişkilerde ve/veya ilişkilerin değişik devrelerinde farklı algı, düşünce ve davranışları olabileceği savunulmuştur. Bir başka deyişle, kişilerle "ilişkiler" arasında bir etkileşimden söz edilmiştir.[18]

1.2.1.5.1. Levinger ve Snoek'un İlişki Düzeyleri (Levels of Human Relatedness) Görüşü

Bu modelde dört ilişki düzeyinden söz edilmektedir. İlk düzey olan sıfır ilişki (zero contact) düzeyinde, birinin varlığından habersiz iki kişiden söz edilmektedir. Fark etme (awarences) olarak adlandırılan ikinci düzeyde, kişilerde, kişilerarası ilişki yoktur; yalnızca kişilerden biri, diğerinin dış görünümünün farkına varmıştır. Yüzeysel ilişki düzeyinde ise,

[17] Nuran Hortaçsu, *İnsan … , s.* 38- 39.
[18] Nuran Hortaçsu, *İnsan … , s.* 42.

kişilerarasında ilişki vardır. Bu ilişkiler iki türlü olabilir. Otobüste veya kafeteryada bir seferlik karşılaşılan kişilerle girişilen geçici ilişkiler ya da sürekli karşılaşıp selamlaşmanın ötesine gitmeyen, postacı, veznedar, gazeteci gibi insanlarla olan "rol dilimi" ilişkileri. Dördüncü düzeyde, karşılıklı ilişkiler yer almaktadır. Bu düzeydeki ilişkiler, kişilerin etkileşiminin yoğunluğu boyutunda değişmektedir. Kişiler yaşantı ve/veya kişiliklerinin az ya da çok bölümlerini paylaşabilmektedirler. Bu kurama göre, ilişkiler bu dört düzey arasında ileriye ve geriye doğru değişiklik gösterebilir. [19]

Bu kurama göre, ilişki düzeyinin gelişim gösterebilmesi için öncelikle bu dört düzeyden herhangi birinin gelişmiş olması gerekmektedir. Oluşan ilişki düzeyine göre de, ilişki bu dört boyut arasında gelişim göstermektedir.

1.2.1.5.2. Hinde'nin Kişiler Arası İlişkiler Görüşü

Bu görüşe göre ilişkiler, davranışlar dizisi olmayıp, etkileşimler dizisidir. Başka bir deyişle görüşün odak noktası bireyler değil, bireylerin birbirleri üzerindeki etkileri ve birbirlerinden etkilenmeleridir.

> *"Bu görüşe göre, ilişkiler değişik boyutlarda farklılık gösterebilir. Bu boyutlar, etkileşimlerin içeriği (ne yapıldığı-content), çeşitliliği (diversity), niteliği (quality), farklı etkileşimlerin göreceli sıklık (frequency) ve örüntülerinden (pattern) doğan nitelikleri (çocuğun kaç isteğinin kabul edildiği gibi), ilişkideki kişilerin davranışlarındaki karşılıklı (reciprocity) birbirini tamamlayıcılık (complementarity), benzerlik (similarity), kendilerini ve ilişkide bulundukları kişileri algılayışları (self and other perception) ve bu algıların ideal kişi ve ilişki kavramlarına benzerliği, kişilerin ilişkinin devam ve gelişmesine bağlılıkları (commitment) olarak belirlenmiştir."* [20]

Hinde'nin Kişilerarası ilişkiler görüşünden de anlaşılacağı üzere, bu görüşte ilişkiler, ilişkiyi meydana getiren kişilerin etkileşimlerinden doğar.

---

[19] Nuran Hortaçsu, *İnsan … , s*. 42.
[20] Nuran Hortaçsu, *İnsan … , s*. 43.

1.2.1.6. Sevginin Evrim Kuramı Çerçevesinde Açıklanması

Bu kurama göre sevgi üç içgüdüden kaynaklanmaktadır. Bunlardan ilk ikisi, koruma ve korunma, üçüncü ise cinsel dürtüdür. İlk iki içgüdü, sevgililerin birbirlerine hem çocuklarına benzer bir biçimde davranmaları (yavrum demek gibi), hem de onlardan, ana babalarından bekledikleri güven ve korumayı beklemelerini açıklamaktadır. Bu görüşe göre, özellikle erkekler, sevgililerini annelerine benzer kişiler arasından seçerler (gelin kaynana toprağından). Cinsel dürtünün başlıca amacı çoğalmaktadır. Ancak bu amaç, kadın ve erkeklerde farklı davranışlara yol açmaktadır.

Erkeklerin amacı tohumunu mümkün olduğu kadar kısa sürede, olabildiğince çok yaymaktadır. Bu nedenle, erkeklerin pek seçici olmadan, ellerinden geldiğince çok sayıda kadınla ilişkide bulunması gerekmektedir. Genlerini yayma olanağı daha az ve hamileliği dokuz ay sürecek olan kadınlar ise, çocuğunu edineceği (genlerini paylaşacağı) erkek konusunda daha seçici olmak zorundadır. Bu kurama göre insanlar tek evlilik için yaratılmamışlardır. Çocuklar büyüyünceye kadar bir arada kalsalar bile, onlar evi terk ettikten sonra birlikte yaşamanın gerekçesi yoktur. Görüldüğü gibi, bu kuram, ilişkilerin başlama nedenlerinden söz etmekte ve sadece cinsel ilişkileri konu edinmektedir. İnsanların içgüdülerine önem veren bu kuram, sosyal çevreyi önemsememektedir.[21]

Wilson'a göre insan, doğası gereği uzun süreli ilişkilere yatkın olmadığından, birçok çift bir arada yaşamalarını gerektiren çocuk yetiştirme süreci sona erdikten sonra, bir başka deyişle zorlayıcı unsur ortadan kalktıktan sonra ayrılmaktadırlar.

1.2.2. GELİŞİM PSİKOLOJİSİ KURAMLARI

Gelişim Psikolojisi gelenek olarak anne-çocuk ilişkisiyle ilgilenmiştir. Biyolojik öğrenme kökenli kuramlar ile psikanalitik kuramlar, anne-çocuk ilişkisinin daha sonraki ilişkilerin çekirdeğini oluşturduğunu, bu ilişkinin yokluk veya yetersizliğinin çocuğun sonraki kişilik yapısı ve insan ilişkilerinde önemli aksaklıklara yol açabileceğini savunmuşlardır. Gelişim Psikolojisinde insan ilişkilerine değinen başlıca iki kavram kullanılmıştır. Bunlar, bağlılık (attachment) ve bağımlılıktır (dependency). Bağlılık sözcüğü daha çok, duygusal yönü ağır basan ikili ilişkiler için kullanılmıştır. Genelde, bir kişinin yaşamının ilk günlerinden başlayan bir bağlılık ilişkisi olması beklenir ve arzu

[21] Nuran Hortaçsu, *İnsan … , s*. 45- 47.

edilir. Bağımlılık ise, bir ilişki türü olmaktan çok, kişilik özelliği veya durumu olarak ele alınır ve özellikle batı kültüründe pek olumlu değerlendirilemeyen bir niteliktir. Gelişim Psikolojisinde biyolojik ve psikanalitik görüşler bağlılık, öğrenme kökenli görüşler ise bağımlılık üzerine eğilmişlerdir. Son yıllarda arkadaşlık ilişkileri de araştırma konusu olduğundan birlikte olma isteği (affiliation) kavramından da söz edilmeye başlanmıştır. [22]

1.2.2.1. Psikanalitik Kuramlar

Bu görüşler Freud'un kuramından kaynaklanmışlardır. Freud'a göre, bebeklik döneminde bütün çocuklar gereksinimlerini karşılayıp gerilimlerini azaltan annelerine bağlanırlar. Cinsel dürtünün önemini vurgulayan Freud, ana baba-çocuk ilişkisinin özellikle genital dönemde (3–5 yaş) önem kazandığını, bu dönemde çocukların karşı cinsten olan ana babalarına karşı cinsel duygular beslediklerini savunmuştur.

Ergenlikte cinsel dürtülerin tekrar ön plana çıkması ile genç bu kez karşı cinsten olan ana babasına fizik ve psikolojik olarak benzeyen birisine âşık olmaktadır. Freud'dan etkilenen Reik, insanların âşık olacakları kişide ideallerini ve bu yönde kendilerinin karşıtını aradıklarını savunmaktadır. Freud'dan daha toplumcu bir bakış açısından yola çıkan Erickson, kişinin değişik devrelerden geçtiğini ve her devrenin başarılması gereken bir amacı olduğunu savunur. Erickson'a göre, her devrede amaca ulaşıp ulaşamamanın, daha sonraki devrelerdeki başarısızlıkların sonucunun tersine çevrilememesi demek değildir.

Psikanalitik kuramcılar arasında insan ilişkilerine en önemli yeri veren Sullivan, kişiliğin ilişkiler içinde geliştiğini savunur. Sullivan'a göre, ilişkileri dışlayarak kişiliğin gelişmesinden söz etmenin bir anlamı yoktur. Görüldüğü gibi, psikanalitik kuramlar genelde anne-çocuk ve karşı cinsle olan ilişkilere önem vermekle birlikte, arkadaşlık ilişkilerinden de söz etmektedirler. Bu kuramda ilişkiler kişiliği etkilemektedir.

Başka bir deyişle, bu kuramlar, kişiyi odak noktası olarak almakla birlikte, ilişkilerin değişik devrelerine değinilmemekte, ancak önceki ilişkilerin sonraki ilişkileri etkilediği savunulmaktadır. [23]

---

[22] Nuran Hortaçsu, *İnsan İlişkileri*, İmge Kitabevi, 3. baskı, Ankara, Aralık 2003, s. *s.* 47.
[23] Nuran Hortaçsu, *İnsan* … , s. 48- 49

Yukarıdaki açıklamadan da görüldüğü gibi psikanalitik kuramcıların farklılaştığı bazı noktalar vardır. Freud çocuğun ileriki dönemlerdeki ilişkisini ana baba-çocuk arasında genital dönemde gelişen elektra ve oedipus karmaşasına bağlamaktadır. Erickson ise çocuk doğduğunda annesiyle arasındaki bağı ve ilerleyen gelişim dönemlerinde yapılması gereken görevlerin başarıyla gerçekleşip gerçekleşmemesinin ilişkilerde etkili olduğunu savunmaktadır.

Freud bu gelişim dönemlerini ergenlikle sonlandırırken, Erickson yaşamın sonuna kadar devam ettirmiştir. Freud'un kuramı daha çok cinsel dürtüler üzerine kurulurken, Erickson aşama aşama aşılması gereken görevler üstüne yerleştirmiştir.

Freud'un kuramı yapısaldır. Bireyi ve yaşamını üç farklı biçimde görür. Bunlar id, ego ve süper egodur. Doğumda kişiliğin hepsi idden oluşur. İd "haz" ilkesine göre çalışır, içgüdüsel ihtiyaçların hemen karşılanması gerekir. Ego, rasyonel düşünceler, algılar ve gerçekle baş edebilmeye çalışmaktadır. Rasyonel bir yapı olan ego "gerçeklik ilkesi"ne göre çalışmaktadır; idin dürtülerini gerçekçi bir yol bulana kadar geciktirir ya da engeller. Egodan gelişen süper ego gerçeklik ya da hazdan çok tam bir mükemmellik ister. Çocuğun 3–5 yaşlarında anne ve babasının ahlakî değerlerini ve standartlarını içselleştirmesiyle şekillenir. Süper ego, idin dürtülerine sosyal olarak kabul edilen çıkış yolu bulmak ister. Üç sistem de tamamen geliştiğinde her biri kendi isteklerinin tatmini için baskı yapar. Örneğin; Arkadaşının evine ziyarete giden bir genç, masanın üzerinde fazla miktarda para görmektedir. Bu durumda id; parayı hemen alıp kaçmayı düşünür. Süper ego; parayı almanın kesinlikle doğru olmadığını, dokunulmaması gerektiğini düşür. Ego ise; parayı en zararsız şekilde nasıl alması gerektiğini ve bu işten nasıl sıyrılabileceğini düşünür.

Görüldüğü gibi. İd. Ego ve süper ego birbirilerini dengeleyen sistematik bulgulardır. Bu yapıların gelişmesi sırasında çocuk 5 ayrı gelişimsel dönemden geçer. Bu dönemler:

1- Oral Dönem (O-l yaş): Önemli haz kaynağı ağızdır. Bu dönem çocukları annelerine tamamıyla bağımlıdırlar. Temel gereksinim karnının doyurulması ve bu ihtiyacın karşılanmasıdır. Bunu emerek karşıladığı için haz organı ağızdır. Benlikleri henüz oluşmamıştır. Oral dönemdeki çocuk için ihtiyaçlarının karşılandığı bir dünya söz konusudur. İd'in baskın olduğu bir dönemdir. Bu olduğu zaman haz içerisindedir. Bu dönemde gereksinimlerin belirli oranda doyurulması ya da doyurulmaması ileriki dönemler

için önemli sorunlar teşkil edebilir. Sigara, alkol bağımlılığı gibi alışkanlıklar bu dönemin yansımalarıdır.

2- Anal Dönem (1–3 yaş): Bu dönemde çocuk fizyolojik gelişmesine bağlı olarak, kaslarının hareketlerini kontrol etmeyi ve böylece de dışkılama faaliyetlerini kontrol etmeyi öğrenir. Bu dönemde ebeveynler tarafından verilen tuvalet eğitiminin, çocuğun ilerde oluşturacağı kişilik yapısı açısından kritik önemi vardır. Çocuk dışkısını kontrol etmekle hayatında ilk kez bir şeyleri istemli olarak kontrol etmeyi öğrenmeye başlar. Çocuk yavaş yavaş kendisinin annesinden ayrı bir varlık olduğunu algılamaya başlar. Yani benlik oluşumunun ilk basamağına adım atılır. Çocuk bu dönemde bağımsız olabilmeyi, bağımsız kararlar alıp uygulayabilmeyi öğrenmeye başlar. Bu dönemde yaşanılan olumlu ya da olumsuz gelişmeler çocuğun ileriki yaşantısı için çok önemli yere sahiptir. Bu dönemde baskıyla kurulan bir otorite ya da boş vermişlik ileriki yaşlarda çocuğun dağınık ya da düzenli olmasında etkilidir.

3- Fallik Dönem (3-6 yaş): Bu döneme giren çocuk, kendisinin annesinden farklı bir insan olduğunu artık kesin olarak anlar ve bunun da ötesine geçerek, kendisinin ve diğer insanların "kadınlar ve erkekler" diye ikiye ayrıldığını öğrenir. Bu dönemdeki çocuk karşıt cinsten ebeveynine cinsel bir yakınlık ve ilgi duymaktadır. Erkek çocuk annesine duyduğu cinsel ilgi nedeniyle babasını annesine olan yakınlığından dolayı kıskanır. Çocuk en yakını olan babasına karşı duyduğu kıskançlık hisleriyle babası olmasından dolayı duyduğu sevgi hisleri arasında bir karmaşanın içerisine düşer. Bu olaya "oedipus kompleksi" adı verilmektedir. Aynı çatışmayı, annesinin babasına olan yakınlığını kıskanan kız çocukları da yaşar, buna da "elektra kompleksi" adı verilir. Hem erkek hem de kız çocuk bu çatışmadan aynı cinsteki ebeveyniyle özdeşim kurarak kurtulur.

4- Latans Dönem (6–11 yaş): Bir durgunluk dönemidir. Çocuğun bütün enerjisi oyun oynamaya, fiziksel faaliyetlere yönelir. Özdeşim kurma ile başlayan sosyalleşme süreci hızla devam eder. Çocuk çevresindeki önemli insanlardan öğretmeninden, arkadaşlarından, ebeveynlerinden tüm olumlu davranışları öğrenir. Toplumun kendisinden beklediği geleneklere, âdetlere, kurallara uygun davranışları öğrenir. Yani artık süper ego oluşmuştur.

5- Genital Dönem (11 yaş ve sonrası): Bu dönemde artık buluğa eren yani cinsel olgunluğa erişen ergenler, karşıt cinse yönelerek tekrar cinsel güdülerini yaşamaya

başlarlar. Bu dönem oldukça fırtınalı geçer. Çocuk, vücudunda meydana gelen birtakım cinsel değişiklikleri kabul etmek gibi zor bir olayı yaşar. Ayrıca psikolojik olarak olgunlaşma süreci içerisindedir.

Erickson da ise bu dönemler şu şekildedir:

1. Temel güvene karşı güvensizlik: Bu dönem, doğumdan bir yaşına kadar sürer. Bu dönemde bebekler, çevresindeki dünyaya güvenip güvenemeyeceklerine ilişkin temel duygular edinirler. Yaşamın ilk yılında çocuğun ihtiyaçlarının doyurulması, büyük ölçüde anne ya da onun yerine geçen yetişkine bağlıdır. Bir başka deyişle, anne ya da onun yerine geçen yetişkinle kurulan ilişkinin niteliği temel güven duygusunun ve toplumsallaşmanın özünü oluşturmaktadır.

Bu dönemde kurulan ilişkiler çocuğun güven duygusunun oluşumunu geliştirir. Huzurlu, mutlu bireyler olmasını sağlar.

2. Bağımsızlığa karşı utanma ve şüphecilik: Bu dönem on ikinci aydan üç yaşına kadar sürer. Bu dönemde çocukların çoğu yürümekte, başkalarıyla iletişim kurabilecek kadar konuşmaktadır. Çocuklar artık tümüyle başkalarına bağlı kalmak istemezler. Önceki dönemde temel güven duygusunu kazanmış çocuk, öz saygısını yitirmeksizin kendi kontrolünü kazanabilmesi için, özgürlüğü hissetmesi gerekmektedir. Kendi kendine yemek yeme, eşyalarını toplama, giyinme ve soyunma, giysisini seçme, karşılaştığı bazı problemleri çözme çabalarında teşvik edilmelidir. Böylece çocukta bağımsızlık duygusunu temelleri atılır. Kendi kendini kontrol etme ve saygının özü bu dönemde oluşur.

3. Girişkenliğe karşı kuşku ve utanç: Girişkenliğe karşı suçluluk duyma, üç yaşından altı yaşına kadar olan dönemdir. Çocuğun motor ve dil gelişimi, onun fiziksel ve sosyal çevresini daha fazla araştırmasına, daha atılgan olmasına olanak verir. Gerek anne-baba gerekse okul öncesi eğitim kurumlarındaki öğretmenler çocuğun koşmasına, atlamasına, oynamasına izin verilmelidir ki çocukta girişkenlik duygusu gelişebilsin. Doğal merakından dolayı çok sık azarlanan ve engellenen çocukta, suçluluk duygusu gelişmektedir.

4. Başarıya karşı aşağılık duygusu: Bu dönem altı yaşından on iki yaşına kadar sürer. Erikson'a göre birey kişilik gelişim dönemlerinden ilkinde "bana ne verildiyse ben

oyum” ikincisinde “ne yaparsam oyum” üçüncüsünde “hayal ettiğim şeyi olacak kişiyim” dördüncüsünde “ne öğrenirsem oyum” inancına sahiptir. Bu dönemde çocuk okula gittiği için sosyal dünyasında büyük bir genişleme meydana gelir. Arkadaşlar ve öğretmenin çocuk üstündeki etkisi artarken ana-babanın etkisi giderek azalmıştır. Çocuklar bu dönemde, yetişkinlerin kullandıkları aletleri kullanmaya çalışırlar; bir şey üretmeye çaba gösterirler. Çocukların çabaları desteklendiğinde，çalışma ve başarılı olma davranışları gelişir. Aksi takdirde sürekli olarak yaptıklarında eleştirilen bir desteklenmeyen，beğenilmeyen çocuklar yaptıklarının değersizliğine inanarak aşağılık duygusu geliştirebilirler.

5. Kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası: Bu dönem 12–18 yaşları kapsar. Ergen bu dönemde kimlik arayışı içindedir. Hızlı fiziksel ve fizyolojik değişimiyle baş etmeye çalışırken bir yandan da gelecekteki eğitimi，kariyeri hakkında yeni kararlar verme durumundadır. Ergenin üstünde akran gruplarının büyük bir etkisi vardır. Erikson’a göre ergen bu dönemde başarılı bir şekilde kimlik kazanma sorununu çözerse kendine güvenen，kendinden emin bir kişi olarak yaşamını sürdürür. Bu dönemde “Ben kimim?” sorusu çok önemli hale gelir. Ergen，bu soruyu cevaplarken，ana-babasından çok，akran gruplarından etkilenir. Ergenlik dönemi değişme zamanıdır. Bireyin yetişkinliğe geçiş basamağıdır. Ergenin bu dönemde cevaplaması gereken birçok soru vardır. Bunlardan bazıları: “Çocuk mu yoksa yetişkin miyim?”，“Bir gün baba ya da anne olacak mıyım?”，“Başarılı mı yoksa başarısız mı olacağım?”. Ergenin sağlıklı bir kimlik kazanmasında çevresinde model alabileceği yetişkinlerin bulunması önem taşımaktadır. Erikson’a göre bu dönemde ergen，başarılı bir şekilde kimlik kazanma sorununu çözerse，kendine güvenen，kendinden emin bir kişi olarak yaşamını sürdürebilir ve başarılı olur.

6. Yakınlığa karşı uzaklık: Yaklaşık olarak 18-26 yaşlarını kapsar. Ergenlik döneminde kimliğini bulan kişi bu dönemde artık başkalarıyla yakınlıklar，dostluklar kurabilir. Karşı cinsle arkadaşlıkta，sevgi ağırlık taşır. Gencin yaşamında evlilik ve iş kariyeri önemli hale gelir. Ergenlik döneminde dostluklar sağlam temeller üzerine kurulur. Gencin yaşamında evlilik konuları ve evlenme önemli bir yer tutar. Bu dönemdeki krizi sağlıklı olarak atlatan kişi güvenli bir şekilde sevgiyi verme ve alma gücüne sahip olur. Aksi durumda，başkalarıyla dostluk ilişkisi kurmada güçlük çeken genç，birey için istenmeyen ve sağlıksız olan psikolojik bir yalnızlığa itilebilir. Genç yetişkinin bu

dönemdeki krizi, öğretmenlerine ve çevresindeki tüm kişilere karşılıklı sorumluluklar düşmektedir.

İnsana sevgi ve saygıyı esas alan bir toplum yapısında,bu çatışmaların başarılı bir şekilde çözümlenebileceği gözlemlenmektedir.

7. Üretkenliğe karşı durgunluk: Bu dönem orta yetişkinlik yıllarını kapsar. Birey için çocukları yoluyla neslini devam ettirmek önemli olduğu gibi evi dışında da gelecek nesillerin yetişmesine rehberlik ederek üretken olabilir. Üretken olmadığında da bir işe yaramama duygusuna kapılıp durgunluk içine girebilir. Bu döneme olumlu atlatabilmesi için bireyin evini, işini paylaştığı kişilere önemli sorumluluklar düşmektedir. Yetişkin bu dönemde üretken, verimli ve yaratıcıdır. Kişi evi dışında da topluma yararlı işler yapabildiği, kendinden sonraki kuşaklara rehberlik edebildiği sürece üretkendir. Aksi durumda bir işe yaramama duygusuna kapılabilir ve durgunluk dönemine girebilir. Etrafa karşı kayıtsız tavırlar geliştirirler. Sahte, köksüz ilişkiler kurar, kendi doyumunu ve çıkarını öncelikle gözetirler. Ayrıca hep yerinde saydığını düşünerek mutsuz olabilirler. Bu dönemdeki krizi, bireyin olumlu bir şekilde atlatmasında; evini, işini paylaştığı kişilere yani çevresinde yoğun etkileşimde bulunduğu bireylere önemli roller düşmektedir.

8. Benlik bütünlüğüne karşı umutsuzluk: İleriki yetişkinlikteki yılları kapsar. Bu dönemde birey ya önceki yedi dönemin olumlu birikimi sonucu benliğini tam olarak bulmuş,mutlu, güvenli, sevilen, aranan bir kişi ya da önceki dönemlerde çatışmaları sağlıklı olarak geçirmeme sonucu umutsuzluklar içinde hırçın aksi bir insan görünümündedir. Geçmişe özlem duyarak geçen bir zaman söz konusudur.

Sonuç olarak, insanın kişiliğinin şekillenmesinde ve gelişiminde başlangıçta anne ya da onun yerine geçen yetişkinden başlayarak daha sonra aile, okul, şehir ve dünyadaki diğer insanlar önemli rol oynamaktadır. O halde mutlu insanlardan oluşan mutlu bir toplum meydana getirmek istiyorsak, bireyin her dönemdeki temel ihtiyaçlarını en iyi şekilde doyurmasını sağlamak çatışmalarını çözümlemesine yardım etmek üzere çaba harcamamız gerekmektedir.

Görüldüğü üzere Freud ve Erickson gelişim dönemlerini farklı noktalara değinerek farklı aşamalarda şekillendirmişlerdir.

1.2.2.2. Öğrenme Kuramlarından Kaynaklanan Açıklamalar

Bu görüşe göre bağlılık ve bağımlılık, öğrenme kuramları sonucu oluşur. Çocuk rahatlamaktan veya doymaktan kaynaklanana olumlu duygularını o sırada çevrede bulunan kişi veya nesnelere geneller. Çocuğun annesine duyduğu olumlu duyguları, Pavlov'un köpeğinin zil sesine ağzının sulanması örneğiyle aynı süreç içinde açıklamaktadır. Bu görüşe göre, aç insanın yemeğe tok insandan daha büyük bir iştahla sarılması gibi, uzun süre ilgi görmeyen çocuk da bir erişkinin ilgisinden ve olumlu değerlendirmelerinden daha çok etkilenecektir. Bu modelde ilişki olgusunun çıkarcı bir açıklaması yapılmıştır. Anne-çocuk ilişkisinden söz edilmekte ise de, model diğer ilişkilere de uygulanabilmektedir. Modelde ilişkilerin değişik devrelerinden söz edilememektedir. [24]

1.2.2.3. Biyolojik Kökenli Görüş

Bu görüşe göre, insanlar da hayvanlar gibi yaşamlarının ilk devresinde kendi cinslerinden bir erişkinle bağlılık ilişkisi kurmak için programlanmışlardır. Böyle bir ilişkinin temel amacı, bebeklerin korunması ve yaşamlarını sürdürebilmeleridir**.**

Bolwby'ye göre, bebekler ve büyükler birbirlerinden hoşlanmak üzere programlanmışlardır. Bu da bağlılığın kurulmasına yardımcı olmaktadır. Bolwby'ye göre, bebek, birden çok kişiyle yakın ilişki içinde bulunabilir; ancak, bunlardan biri, diğerlerinden nitelik açısından farklıdır. Bu görüşün başka bir varsayımı da, bebeklikteki bağlılık ilişkisinin niteliğinin ileri yaşlardaki ilişkileri etkileyeceğidir.

Bowbly'nin kuramından çıkarak bağlılık ilişkilerinin çeşitlerini saptamaya çalışan Ainsworth ve arkadaşları, bebeklerin üç değişik tür bağlılık ilişkisi gösterdiklerini bulmuştur. Bunlar, güvenli bağlılık (secure attachment) gerilimli kaçınana bağlılık (anxious avoidant attachment) ve gerilimli karşı koyucu bağlılıktır (anxious resistant attachment). Hazan ve Shaver bu bağlılık türlerinin kişilik özellikleri biçiminde geliştiğini ve kişilerin sevgililileriyle ilişkilerini belirlediğini savunmuşlardır**.**

Bu görüşe göre, güvenli âşıklar başkalarına yaklaşmaktan ve başkalarının kendilerine yaklaşmasına izin vermekten rahatsız olmadıkları gibi, terk edilme korkusu da duymazlar. Kaçınan âşıklar, başkalarına fazla yakın olmaktan rahatsız olurlar. Başkalarına güvenmek ve bağımlı olmak, onlar için güçtür. Gergin-çelişkili (karşı koyan) âşıklar ise

[24] Nuran Hortaçsu, *İnsan …, s. 49- 50.*

sevgililerinin onları yeterince sevmediklerini düşünürler. Üzerlerine fazla düşerek onları kaçırırlar.

Kuramda, anne-bebek ilişkisi temelde odak olarak alınmakla birlikte, diğer ilişkilere de değinilmektedir. Toplumsal çevreden de anne-bebek ilişkisini etkileyen bir etmen olarak söz edilmektedir. Kuram, bireylerden çok, ilişkiyi odak noktası almaktadır. [25]

Görüldüğü gibi, bağlanma şekilleri ileriki dönemlerde kurulacak ilişkileri etkilemekte hatta bu bağlılık düzeyi ilişkiye yön vermektedir. Bebekte güvenli bağlanma duygusunu oluşturmak yaşantısı boyunca sağlıklı ilişkiler kurmasını sağlayacaktır.

1.2.2.4. Bilişsel Görüş (Cognitive View)

Gelişim Psikolojisi'nde, Piaget ve Kohlberg'in açtıkları yoldan yürüyen ve onların kullandıkları mülakat yöntemini kullanan Selnan, arkadaşlık, arkadaşlar arası çatışmalar, arkadaş grubu, liderlik ve ana baba-çocuk ilişkilerindeki ceza kavramlarının gelişimini incelenmiştir. Piaget ve Kohlberg gibi, bilişsel gelişmeyi düzeylere bölen Selman, beş devreden söz etmiştir. Birinci devrede, arkadaşlık ilişkisi fiziksel yakınlıkla belirlenmekte, çatışmalar ise, ya bir kişinin olay yerinden uzaklaşması ya da fiziksel yöntemlerle çözülmektedir. Grup liderliği fiziksel güçle belirlenmekte, ceza ise anne babaların tek işi olarak düşünülmektedir. İkinci düzeyde, arkadaşlar arası çatışmaların tek kişiden kaynaklandığı ve tek tarafın davranışıyla çözülebileceğine inanılmaktadır. Bu düzeyde, arkadaş grupları, üyelerin liderle ikili ilişkileri olarak düşünülmekte, liderin ise en iyi, en becerikli üye olduğu söylenmektedir. Anne babaların cezaları da bir eğitim yöntemi olarak algılanmaktadır. Üçüncü düzeyde arkadaşlıklar, çift yönlü ilişkiler olarak düşünülmekte, çatışmaların çözülmesi için sözel olarak özür dilemenin yeterli olmadığı, özür dileyenin içtenliğinin önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bu düzeyde, liderin grup üyeleri arasındaki arabuluculuk rolü üzerinde durulmakta, cezanın ise bir iletişim türü olduğu düşüncesi belirmektedir. Dördüncü düzeyde, arkadaşlıkların kalıcılığı vurgulanmakta, çatışmaların iki tarafça kabul edilen biçimlerde çözülmesinin gereğine değinilmektedir. Bu düzeyde arkadaş grupların birbirine benzer kişilerden oluştuğu söylenmekte, liderlerin görevinin de grubu bir arada tutmak olduğu düşünülmektedir. Cezanın, ana babalarca kontrol amacı ile kullanıldığı söylenmektedir. En yüksek düzeyde, arkadaşların karşılıklı bağımlılıkları ile

[25] Nuran Hortaçsu, *İnsan … , s. 50- 51.*

birlikte özerkliklerinin (autonomy) de olduğu söylenmekte, çatışmaların çözümünde sözel olmayan sembolik davranışların da yeterli olabileceği düşünülmektedir. Bu düzeyde, grup üyelerinin birbirinden farklı olabileceği ve liderlerin sosyal ilişkilerle ilgili birden çok işlevi olduğu görüşü belirmektedir. Selman, bu düzeyde, cezanın ana babanın bilinçaltındaki bazı istek ve dürtülerinden kaynaklandığını düşünebileceğini, ancak örneklem grubundan, bu düzeyde yeterli sayıda yanıt almadığını söylemektedir.[26]

Pek çok kuramcı kişiliğin oluşması ve insan davranışlarının açıklanmasında bu beş aşamanın çok önemli olduğunu vurgulamış ve her bir aşamanın bir diğer aşamayı oluşturarak gelişim evrelerinin analizinde kullanmıştır.

Buraya kadar olan incelemelerimize ek olarak bebeklik çağından itibaren insan ilişkileri ele alınacaktır.

1.2.2.5. Bebeklikten Olgunluk Evresine Kadar İnsan İlişkileri

1.2.2.5.1. Bebeklik Çağında İnsan İlişkileri

Bu alandaki araştırmaların çoğu, öğrenme kuramının bağlılık ve sevgiyi şartlanma kuralları ile açıklamasını çürütmek ve Bolwby'nin biyoloji kökenli görüşünü desteklemek amacı ile yapılmıştır. Bu görüşe göre, sevgi şartlanma sonucu öğrenilir, doğuşta var olan bir gereksinim değildir.

Bolwby'ye göre, genellikle anneyle olan bağlılık ilişkisi, niteliksel olarak diğer ilişkilerden farklı özellikler gösterir. Bu ilişkilerin niteliği diğer ilişkileri etkiler. Böyle bir ilişkiden yoksunluk, önemli sonuçlar doğurur. Bolwby'nin bu önerileri, çeşitli araştırmalara yol açmıştır.

Anne yoksunluğunun etkileriyle ilgili araştırmaları tarayan Rutter, önemli bir kişiyle ilişkisinin sona ermesinden çok, bağlılık ilişkisinin sarsılmasının ve zedelenmesinin olumsuz sonuçlara yol açtığı yargısına varmıştır. Herhangi bir nedenle, doğal aileden ayrı kalıp, başka bir aile yanına yerleştirilen bebeklerin, bir yetimhaneye verilenlerden çok daha az sarsıldığı, aile içi huzursuzluk ve uyumsuzluğun ise çocukları boşanma kadar etkilediği görülmüştür.

---

[26] Nuran Hortaçsu, *İnsan … , s. 53- 54.*

Güvenli bağlılıkları olmayan çocukların, bu tür bağlılıkları olan çocuklara kıyasla büyüklerle ilişkilerinde daha ısrarlı, ancak daha az seçici oldukları görülmüştür.

Güvenli bir bağlılık ilişkisinden yoksunluğun, ilerisi için olumsuz sonuçlar doğurabileceği kabul edilmiş olmakla birlikte, güvenli bir bağlılık ilişkisine sahip olmanın, insanı sonraki yaşamında karşılayabileceği güçlüklere karşı daha dirençli kılabileceği savı desteklenmemiştir.[27]

Aile içi olumlu ilişkiler, bebeğin anne ile olan pozitif temasları diğer insanlarla ilişkilerinde alt yapı oluşturmaktadır.

1.2.2.5.2. Çocuklukta İnsan İlişkileri

Üç yaşından sonra, çocuğun dil gelişimi sonucu, yakın aile çevresi dışındaki insanlarla da iletişim kurabilmesi ve anaokulu ile arkadaş çevresinin gelişmesi, çocuğun sosyal ilişkilerini önemli ölçüde etkiler. Küçük yaşlarda anne ve baba tek önemli kişilerken, okulun başlamasıyla arkadaşlar da çocuğun yaşamında önemli yer tutarlar. İşte çocukluk devresi, anne ve babayla ilişkilerin çocuğun kişilik gelişimi ve okul başarısı üzerinde önemli etkileri olduğu, arkadaşlık ilişkilerinin de, çocuğun okul yaşamını ve gelecekteki uyumunu etkilediği bir devredir. [28]

Bu dönemde hem aile ilişkileri hem de arkadaşlık ilişkileri çocuk için bir önem teşkil etmektedir. Bu ilişkilerin her biri çocukta farklı gereksinimleri karşılamaktadır.

1.2.2.5.3. Ergenlikte İnsan İlişkileri

Ergenliğin hem ana baba hem de arkadaşlık ilişkileri açısından önemli bir devre olduğu bu devrede, kontrol (öz yönetim ana baba yönetimi) konusunun, özellikle aile ilişkilerini belirgin biçimde etkilediği görülmektedir.[29]

Ergenlikte yaşanan hormanal değişimlerden ötürü birey anne babasından uzaklaşarak arkadaş çevresine yönelmektedir. Vücudundaki değişimleri kabullenmeye başlayıp karşı cinse yönelme ve karşı cinsle ilişkilerin başladığı dönemdir.

---

[27] Nuran Hortaçsu, *İnsan … , s. 69- 70.*
[28] Nuran Hortaçsu, *İnsan … , s.79.*
[29] Nuran Hortaçsu, *İnsan … , s. 130.*

Karşı cinsle duygusal ilişkilerin gelişme ve bozulması üzerine yapılan araştırmalar, üç türden değişken üzerinde durmuşlardır. Bunlar:

1) İlişkideki diğer kişinin özelliklerine veya ilişkinin niteliğine ilişkin düşünceler ve/veya bu konularda varılan sonuçların nedenlerine ilişkin yargılar (örneğin, ilişkimiz iyiye gidiyor çünkü birbirimiz için yaratılmışız),

2) İlişkiden sağlanan olumlu ve olumsuz sonuçlar,

3) Çiftin davranış ve iletişim biçimleridir. Bu üç türden değişkenin etkileri, farklı araştırmalarda incelenebildiği gibi aynı araştırmalarda da incelendiği görülmüştür.[30]

1.2.2.5.4. Evlilikle Birlikte Gelişen İnsan İlişkileri

Bu dönemde insanlar evliliklerini sorgulamaya çevredeki ilişkilerle kıyaslamaya başlarlar. Kişilerin çocukları da belli bir yaş düzeyine geldiyse evlilikte bir gereksinim olmadığı ve farklı ilişkilere başlamanın düşünüldüğü bir devredir.

1.BÖLÜM

1. YUSUF ATILGAN'IN HAYATI, SANATI ve ESERLERİ

1.1. Hayatı

Yusuf Atılgan, 25 / 08 / 1921 tarihinde Manisa'da doğdu. Yazarın kendi hayatını anlattığı bir yazıda, doğum tarihinin farklı olduğunu görürüz:

> *"Manisa'da dağa yakın Göktaşlı mahallesinde küçük bir evde doğmuşum. Amcamdan, ninemden duyduklarıma göre (o sıralar bir çeşit tahsildarlık görevi olan 'kol memuru' babam o gün gene atıyla köylerdeymiş) 1921 yılı 27 Haziran sabahı evde çamaşır yıkama hazırlığı varmış. Anam hafif bir ağrı duymuş ama önemsememiş; oysa ninem komşumuz ebe Naciye Hanım'a gidip hemen bir bakmasını*

[30] Nuran Hortaçsu, *İnsan … , s. 137.*

söylemiş. Anam 'daha vaktim gelmedi' diyormuş ama ebenin gelmesinden az önce rahatça doğurmuş beni. "[31]

Yusuf Atılgan'ın ailesi 1922 yılı Eylül başlarında Yunanlıların kaçarken Manisa'yı da yakmaları üzerine dağa kaçar. Sığındıkları Sipil dağından birkaç gün şehrin yanışını seyretmek zorunda kalırlar. Yangında evleri yandığı için aile bu kez Manisa'ya yirmi kilometre uzaklıkta Hacırahmanlar köyüne yerleşir. Yazarın babası devrin Duyun-ı Umumiye idaresindeki aşar memurluğu görevinde bulunan Hamdi Bey'dir. Manisa İdadisi'nden mezundur. Yusuf Atılgan'ın dedeleri 1847 savaşında Yunanistan'dan göçmüş bir ailedir. Önceleri çiftçilikle uğraşan aile sonraları ticarette karar kılmıştır. Baba Hamdi Bey, Yunan işgalinden sonra memurluktan ayrılır ve yerleştiği Hacırahmanlar köyünde bir bakkal dükkânı açar. Bu arada Manisa ile de ilişkilerini kesmezler. [32]

" Yakınlarımız kentte olduğu için sıkı sık gider gelirdik Manisa'ya. Sonraları ilkokulun 4. ve 5. sınıfları ile ortaokulu, kiraladığımız küçük evlerde ninemle okuduğum çocukluğumun Manisa'sı düzgün, geniş sokaklarıyla evden çok arası olan bir kentti. Şimdi hantal apartmanların yükseldiği, Nişancı Paşa mescidinin yanında geniş arsada top oynardık. Çoğu kez sabahları, Manisa'nın ağaçlandırılmasında büyük emeği geçen 'Manisa Tarzanı' diye bilinen bizlerin kısaca 'Hacı' dediğimiz Ahmet Bedevi'nin Çamlıktaki tek odasından çıkıp küçük havuzun buzlarını kırarak suya girmesini seyretmek için evden erken çıkardım."[33]

Yusuf Atılgan çalışkan bir öğrencidir. Kitap okumayı çok sevmektedir.

"Ortaokuldayken sık sık Muradiye Camii külliyesindeki Muradiye kitaplığına gidiyordu. Şimdi yalnız çocuk kitaplığı olan bu yapı, büyük Kitapsayar yapılmadan önce kentin en önemli kitaplığıydı: Ufak tefek, kambur, gözlüklü kitaplık memuru Fevzi Efendi bir gün istediğim bir kitabı verirken 'Çoğu zaman roman okuyorsun, derslerin nasıl?' demişti. Çok iyi olduğunu söylediğimde pek inanmamış gibi geldi bana. Bir süre sonra karne aldığımızda, karnemi yanıma alıp ona göstermiş ve bir aferin almıştım.[34]

İlköğrenimine Hacırahmalar'da başlar ve Manisa Necati Bey ilkokulunda tamamlar. Liseyi Balıkesir'de paralı yatılı olarak okur ve bunu şöyle anlatır:

---

[31] "*Kendileri ve Kentleri, Yusuf Atılgan / Manisa* " Sanat Olayı, S. 6, Haziran 1981; Yusuf Atılgan'a Armağan, İletişim yay. İst. 1992, s. 101-104.
[32] Ali İhsan Kolcu, *Yusuf Atılgan'ın Roman Dünyası*, Toroslu Kitaplığı, İst. Kasım 2003, s. 9- 10.
[33] "*Kendileri ve Kentleri, Yusuf Atılgan / Manisa* " Sanat Olayı, S. 6, Haziran 1981; Yusuf Atılgan'a Armağan, İletişim yay. İst. 1992, s.101-104
[34] Alpay Kabacalı, "Uyumsuzun Diyalektiği", *Milliyet Sanat Dergisi*, 15 Kasım 1989.

"1936'da Manisa'da lise yoktu. Ortaokulu bitirdiğimde bağbozumu işleriyle uzunca uğraşmamız nedeniyle İzmir lisesine başvurduğumda kayıtlar kapanmıştı. Babam bir yıl beklememi istedi; ama ben dayatınca Balıkesir'de okumamam razı oldu. Orada üç yıl yatılı okudum bir bakıma da iyi oldu. Çarşıda kiralık kitap veren bir kitapçı vardı. Dükkânındaki bütün romanları okumuşumdur herhalde."[35]

Liseden sonra 1939'da İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne askeri öğrenci olarak girdi. En yakın arkadaşı Anadolu'nun bir başka köşesinden Samsun'dan gelen Abdülkadir Pirhasan'dı (Vedat Türkali); bu arkadaşlık yaşam boyu sürdü. Edebiyat tartışmalarıyla, İstanbul'u– tramvayla ya da yaya-gezerek geçen o öğrencilik yıllarını, o yakınlığı ikisi de hiç unutmadı. 1944'te fakülteyi bitirdi, Maltepe Askeri Lisesi'nde edebiyat öğretmenliğine başladı. Yedi-sekiz ay sonra, birçok aydının tutuklandığı TCK'nin 141. maddesi Yusuf Atılgan'ı da tutsaklığa mahkûm etti. O dönemden, o olaylardan konuşmayı sevmiyordu. Yalnız cezaevinde öğrendiği bir sözü yinelerdi: "İçeri hiç girmeyen eşek, iki kere giren eşşoğlueşekmiş."

"Aynı davada yargılanan Abdulbaki Gölpınarlı'nın mahkemedeki "teatral jest"ini de hiç unutmuyordu. Gölpınarlı, sorgu sırasında, işi sorulduğunda, sözcüklerin üzerine basa basa, "Türkiye Cumhuriyeti Mearif Vekâleti İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde doçenttim" demişti…

Uzun süre tutuklu kaldıktan sonra, 6 ay hapsine ve ordudan ihracına karar verildi."[36]

Bu süreci kendisi şu şekilde aktarmaktadır:

"Üniversitede Edebiyat Fakültesi'ni seçme nedenim öğretmen olmak isteyişim. Tıbbiye'ye gitmem için ailece ve yakınlarca yapılan baskılara karşı direndim. İstanbul'da –o sıralar ayda 25 lirayla- bir yıl kaldıktan sonra babam beni okutamayacağını, yatılı bir yer bulmamı istedi. Yüksek Öğretmen Okulu 2. sınıfa kabul etmeyince Askeri Öğretmen'e girdim. Bitirince o sıralar Akşehir'de olan Maltepe Askeri Lisesi'nde bir yıla yakın edebiyat öğretmenliği yaptım, severek. Fakültedeyken bazı öğrenci eylemlerine karışmam nedeniyle tutuklanıp sıkıyönetim mahkemesinde 6 ay hapse ve

[35] Mahir Ünlü, "Yusuf Atılgan'la Son Konuşma", *Milliyet Sanat Dergisi*, S. 227, 1 Kasım 1989
[36] Alpay Kabacalı, "Uyumsuzun Diyalektiği", *Milliyet Sanat Dergisi*, 15 Kasım 1989.

ordudan ihraca yargılandım (1946). Sonrası köyde çiftçilik ve yazmaya başladım."[37]

1944 yılında fakülteyi bitirir. Babasının 1947'de ölümü üzerine köyde tarla ile uğraşmaya başlar. 1949 yılında annesinin çok sevdiği ve ona yardımcı olana Sabahat adlı, köyün yoksul bir kızıyla evlenir. Yusuf Atılgan zaman içinde çiftçiliğin kendisine göre olmadığını anlar. 1952 yılında topraklarını yarı yarıya işlemesi şartıyla dostu Akif Taşçı'ya bırakır. Artık tekrar okuma uğraşına döner. Bu arada sık sık Manisa'ya bazen de İzmir'e sinema seyretmeye gider. Sinemaya ayrı bir ilgisi vardır. Köyde bir futbol takımı kurar, çevre kasabalarda bölge maçlarına katılma başarısı gösterir.

1955 yılında Tercüman gazetesinin açtığı bir hikâye yarışmasına iki öykü ile katılır. Birincisi kayınbiraderi Nevzat Çorum adıyla katıldığı "Evdeki" adlı hikâye, ikinci ise Ziya Atılgan adıyla katıldığı "Kümesin Ötesi" adlı hikâyedir. Nevzat Çorum takma adıyla katıldığı hikâye ile birinciliği, diğer hikâye ile de yedinciliği kazanır. Fakat ödülü almak için ortaya çıkmaz. Bu arada eşi Sabahat Hanım'dan da ayrılmıştır. Çiftin bu evlilikten çocukları olmamıştır.[38]

1950'lerin ikinci yarısında bir ara İstanbul'a gelir, a dergisini çıkaran gençlerle ilişki kurar. Dergi çevresinde kümeleşmiş yirmi-yirmi beş yaşlarındaki bu gençler Yusuf Atılgan'ın zekâsına, edebi kişiliğine hayran kalırlar. Yusuf Atılgan o sıralarda Aylak Adam'ı yazıyordu. Yazıp bitirdiğinde bir arkadaşına daktilo ettirip Cumhuriyet gazetesinin 1957-58 "Yunus Nadi Roman Mükâfatı" yarışmasına gönderir. Fakir Baykurt'un Yılanların Öcü romanı birinci, onunki ikinci seçilmiştir. Bu derece için kendisi şunları söylemiştir:

"Önceleri bu yarışmada ikinci olmak benim için umudumun üstünde bir dereceydi. Gazete büyük jüriyi bildirdiği zaman, hiçbirinin beni tanımadığı dokuz üyeden –Halide Edip fakültede hocamdı ama yıllardır beni unuttuğunu sanıyorum- üçünün birincilik için bana oy vereceklerini düşünmüştüm. Haldun Taner'le Behçet Necatigil için yanılmadım. Yanıldığım üyenin adını söylemeyeceğim. Bir de şu var: Gazete ayrıca para vermeyeceği, birinciyle üçüncüyü

[37] Mahir Ünlü, "Yusuf Atılgan'la Son Konuşma", *Milliyet Sanat Dergisi*, S. 227, 1 Kasım 1989

[38] Ali İhsan Kolcu, *Yusuf Atılgan'ın Roman Dünyası*, Toroslu Kitaplığı, İst. Kasım 2003, s. 13- 14.

tefrika ettiği halde Aylak Adam'ı etmedi. Oysa ben, dördüncü günkü tefrikanın başına konulacak özeti müthiş merak ediyordum."[39]

Ertesi yıl Varlık Yayınları arasında çıkan Aylak Adam, edebiyatımızda örneği olmayan bir romandır. Tedirgin bir insanın iç dünyasını olaylar ve çağrışımlar ışığında yansıtır. Kimi çevreler romanı övüp göklere çıkarırken; kimileri "gençlik hayallerini yazmış" diye burun kıvırırlar. Aylak Adam kısır edebiyat ortamına hiç olmazsa bir tartışma canlılığı getirmiştir.

1960'ta "a Dergisi Yayınları" arasında çıkan öyküler toplamı, Bodur Minareden Öte, aynı ölçüde dikkatleri çekmedi ama Yusuf Atılgan'ın başarılı bir yazar olarak edebiyattaki yerini almasını sağlayan ikinci önemli yapıtı olmuştur.

Edebiyat çevresinde hızlı bir çıkışla parlayan Yusuf Atılgan, bir süre sonra edebiyat çevrelerinde görülmez; 1960'larda ondan pek bahsedilmez.

1973'te tekrar yazın hayatına geri döner. O yıl yayımlanan ikinci romanı Anayurt Oteli de büyük ilgi toplar.

"Yıllar ve yıllar boyu Hacırahmanlı'da münzevi yaşamış Yusuf Atılgan'ın hayat grafiği değişiyordu artık: Okuru Serpil Hanım'la mektuplaşmaya başladılar. Sonra o Ankara'ya gitti. Serpil Hanım Manisa'ya geldi… Ve evlendiler. Önce Ankara'da, sonra İstanbul'da ev kurdular. Oğulları Mehmet Hamdi doğdu."[40]

1980 yılında önce Milliyet (Karacan) yayınlarında çalışmaya başlar; buradan Can yayınlarına geçer; redaktörlük yapar. Ken Baynes'in Toplumda Sanat adlı eserini çevirir. 1986 yılında annesi vefat eder. 1987 yılında Anayurt Oteli romanı filme alınır. 1988 yılında sonradan Canistan adıyla yayınlanacak olan eksik kalmış romanı İşkence'yi yazmaya başlar. Fakat roman istediği süratte ilerlemez. Canistan'ın yavaş ilerlemesinden ötürü Enis Batur'la olan konuşmalarına Enis Batur şu yazısında yer vermiştir:

"*Bir ara birlikte roman yazmayı denedik. Kitabın nerdeyse üçte birini tamamlamıştık ki, havlu attı. Yarıda kalan son anlatısı*

[39] R. Görel, "Yusuf Atılgan Anlatıyor" , *Varlık,* 15 Haziran 1959.

[40] Alpay Kabacalı, "Uyumsuzun Diyalektiği", *Milliyet Sanat Dergisi*, 15 Kasım 1989.

Canistan'a başladı, memnun olmadı sonuçtan: 'Çok düzayak gidiyor. ' Zorladı, ama acele etmedi: Nasıl olsa vakti vardı."[41]

Yusuf Atılgan kaleme aldığı ilk iki romanını yırtıp atmıştır. Bunlardan ilki Parmakkapı Pansiyon, ikincisi Faulkner'in Döşeğimde Ölürken adlı romanına teknik açıdan çok benzediği için yaktığı Eşek Sırtındaki Saksağan adlı romanıdır.[42]

Bu romanla ilgili bir söyleşide şunları söylemiştir:

"- Az yazıyorsun. Bir de yazıp yırttığın bir roman var. Biraz ondan söz eder misin?

- 1965 yıllarıydı bir köy romanı yazıyordum. Eşek Sırtında Saksağan. Romana başladım, yazıyorum. Roman neredeyse bitmek üzere birden yadırgadım.

- Neden?

- O sıralarda Faulkner'in Döşeğimde Ölürken'i okuyorum. Bu romanın tekniğini kullanmışım. İçeriğiyle pek ilgisi yok. Biliyorsun Faulkner'in bu romanında olayı birisi anlatır, sonra başka biri alıp götürür. Benimkindeyse geçişler çok daha sözel bir geçiş gibi. Yani o sözü orada biri bırakmış da burada başka biri alıyor. Çok güzel bir ayarlama da yapmışım. Öyle olduğu halde çok büyük bir benzeşim havası yarattı bende ve o romanı yırttım. Şimdi ise pişmanım tabii."[43]

1989 yılını hastalıklarla geçirir. Böbrek taşı düşürür; bir fıtık ameliyatı olur. Bir de beyin ameliyatı geçirir. Beynindeki küçük kan pıhtısı operasyonla alınır. Dinlenme dönemini izleyen günlerde 9 Ekim 1989 Pazartesi sabahı 6.30'da geçirdiği kalp krizi sonucunda vefat eder.[44]

10 Ekim 1989'da Moda Camiinde kılınan cenaze namazının ardından Üsküdar Bülbülderesi Mezarlığı'na gömülür.[45]

1.1. Sanatı

---

[41] Enis Batur, "Yusuf Atılgan Bir Profil Denemesi", *Kitap-lık*, S.41, s.83 Mayıs-Haziran 2000.

[42] Ali İhsan Kolcu, *Yusuf Atılgan'ın Roman Dünyası*, Toroslu Kitaplığı, İst. Kasım 2003, s. 13.
[43] Refik Durbaş , "Aylaklık En Zor İş Ona Göre", *Cumhuriyet Dergisi*, S. 102, 7 Şubat 1988
[44] Ali İhsan Kolcu, *Yusuf Atılgan'ın* … , s. 15- 16.
[45] Güneş gazetesi, 11 Ekim 1989, Çarşamba.

Yusuf Atılgan Türk Edebiyatına yeni bir hareket getiren önemli yazarlarımızdan biridir. Geleneksel çizgide de geleneğin dışında da eserler oluşturmuştur. O yazdıklarıyla döneminin dışına çıkmış, kendisine özgü bir yazım şekli oluşturmuştur. Yusuf Atılgan gerek karakterleriyle gerekse eserlerinin konusuyla oldukça farklı bir sanat sunmuştur okurlarına. Yusuf Atılgan edebiyatımızda alışılmışlıktan öte eserler vermiş bir yazarımızdır.

Edebiyatımıza oldukça az sayıda roman kazandırmış fakat verdiği eserlerde de insanlarda "az ve öz" düşüncesini oluşturmayı başarmıştır.

Yusuf Atılgan tamamen topluma dönülmüş bir dönemde toplumu bambaşka bir dille bambaşka şekilde gene topluma anlatmıştır. Hatta bu yüzden oldukça fazla eleştirilere de maruz kalmıştır. Çünkü o, alışılmışın dışında, yeni bir tarzı edebiyatımıza sokmuştur.

Yusuf Atılgan eserlerinin konusunu ve karakterlerini toplumun içinden seçmiştir. O, insanlığın içindeki yalnızlığı gün yüzüne çıkarmıştır. Globalleşen toplumda insanların kalabalıklar içinde yalnız olduğu gözden kaçırılmayacak bir gerçektir. Yusuf Atılgan, gerçekliğin sosyal yanından öte yalnız yanını anlatır. Kendisi de gerçekçi bir yazar olduğunu dile getirir. Mahir Ünlü ile yaptığı bir konuşmada bunu şu şekilde aktarmıştır:

> *"-Benimsediğiniz Batılı bir görüş ya da okul var mı? Gerçekçilik ile ilgili görüşlerinizi belirtir misiniz?*
>
> *-Gerçekçi bir yazarım sanıyorum; ama bu natüralist bir gerçekçilik değil. Bir öykü, roman 'sanatsal kurgusu'yla gerçekçidir, inandırıcıdır bence. Bu sanatsal kurguda kimi gerçeküstü öğeler bile yadırganamaz. Örneğin Kafka'nın öyküsünde Gregor Samsa hamamböceği olabilir; ya da Marquez'in romanlarında güzel Remedios gökyüzüne uçabilir."*[46]

Yusuf Atılgan, romanlarında yabancılaşma, yalnızlık, intihar, işkence, cinsellik gibi konuları işlemiştir. Onun romanların konularını bu başlıkların birleşimi oluşturmaktadır. Halil Şahan bununla ilgili şunları söylemiştir:

> *"Atılgan'ın romanlarındaki öz nedir? Kısaca söyleyeyim hemen: Yabancılaşmadır; Atılgan romanlarında hep yabancılaşmış insanı anlatır. Gerek Aylak Adam'ın gerekse Anayurt Oteli'nin*

[46] Mahir Ünlü, "Yusuf Atılgan'la Son Konuşma", *Milliyet Sanat Dergisi*, sayı 227, 1 Kasım 1989.

gerçek özü yoğun bir yabancılaşmadır; kişisel düzeyde düşünüş, duyuş, algılayış giderek davranış biçimi olarak. Söz konusu yabancılaşmayı kavrayabilmek için yabancılaşmanın aşağıdaki tanımını bilmekte yarar var: "…gerçek hayat ilişkilerinin insan zihninde deformasyonu prosesüsü ve deformasyonun doğurduğu sonuçlar…"

Yusuf Atılgan'ın en belirgin kişileri Aylak Adam'ın başkişisi C. İle Anayurt Oteli'nin başkişisi Zebercet'tir. Bu iki kişinin yaşamında daha ilk bakışta yoğun bir yalnızlığın egemen olduğu görülür. İnsanlararası ilişkilerden soyutlamışlardır kendilerini. Zorunlu ilişkilerinde de sıkılgan, tedirgin, alıngan ve bencildirler. Birlikteliği anca cinsellik düzeyinde denerler. Ne ki bu alandaki davranışları da genellikle olağandışıdır."[47]

Her iki romanında da yalnızlıktan bahsetmiştir. Ertuğrul Özkök bir yazısında bu durumu farklı şekilde ele almıştır:

"Her iki romanda da yalnızlığın dışa vurum biçimi olarak bireyi kendine göre kuram eğilimi vardır. Aylak adam bunu gerek gördüklerine göre yorumlayarak yapar. (…) Zebercet'in çevreyi örgütleme içimi ise Aylak Adam'ınkinden değişiktir. Periyodik aralıklarla çıktığı (altı ayda bir hamama, dört haftada bir berbere) bu dış mekanı kendini sürgün ettiği otelinde yeniden kurar. Görüldüğü gibi burada da bir yorumlama değil tasarımlama söz konusudur." [48]

Yalnızlık konusunun romanlarında önemli bir yer kaplamasından dolayı Berna Moran da şunları söylemiştir:

"İki roman arasında öyle benzerlikler göze çarpar ki insan, Atılgan'ın aynı konuyu, farklı roman anlayışlarının getirdiği yeni bir teknikle ikinci kez yazmak istediği sanısına kapılabilir. İki yapıtın baş kişisi toplumdan kopmuş yalnız kişiler; ikisi de bir tek kadınla iletişim kurabilmede görüyor sorunun çözümünü ve ikisinin de çabası başarısızlıkla sonuçlanıyor."[49]

Hilmi Yavuz da Atılgan'ın yabancılaşmasını şu şekilde ele alır:

---

[47] Halil Şahan, "Yabancılaşmanın Romanı", *Türk Dili*, Haziran 1975.
[48] Ertuğrul Özkök, "Aylak Adam ve Anayurt Oteli, Yabancılaşma mı Yalnızlık mı? " *Tan Seçki*, Eylül 1982; Yusuf Atılgan'a Armağan, s.292-303.
[49] Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2 – Sabahattin Ali'den Yusuf Atılgan'a*- İletişim Yay. 12. baskı, İst. 2004, s. 291.

> *"Atılgan'ın temel felsefi yanılgısı, yabancılaşma kavramını, psikolojik bir kavram olarak ele almasında. Bu onu soyut ve metafizik bir genellemeye götürüyor. Oysa yabancılaşma somut ve maddi koşulların belirlediği bir durumdur. Anayurt Oteli'nde bu psikolojik ve soyut yabancılaşma ortaya konulmuş. Roman, bu yüzden cinsel kökenli bunalımları marazi bir suçluluk psikozuna dönüşen Zebercet tipinin oluşturulması doğrultusunda kurulmuş."*[50]

Görüldüğü üzere Atılgan'ın romanlarında bahsettiği yabancılaşma farklı kişilerce farklı şekilde yorumlanmıştır. Her iki romanında da çarpıcı şekilde insanlardan kaçış söz konusudur.

Bireyin çıkmazlarını anlatmıştır. Topluma açıktan açığa verilecek bir mesaj taşımaz romanları. Toplumsal mesajlarını bireylerin iç dünyalarında, yaşam biçimlerinde, çıkmazlarında sunmaya çalışır. İnsanın iç dünyasını gün yüzüne çıkararak aslında bunu yapmış olur. Yabancılaşma kavramını yaygın anlayışın tersine, kalabalıkların içinde de olabileceğini hatta insanlarla en fazla iletişimin olması gereken bir yerde; otelde de olabileceğini gösterir. Para sıkıntısı çekmeyen bir insanın bile sıkıntılarının olabileceğini anlatır. Cinselliği çoğu kişinin yazmaktan çekindiği şekilde çekinmeden ele alır. Hatta kendisi bir konuşmada cinsellikle ilgili yazmasını şuna bağlamıştır:

> *"Köy çocukları çok küçükken bile cinsellikle iç içedir. Hayvanlarla sık sık karşılaşmak, kızlı oğlanlı evcilik (karı-kocacılık) oyunları falan. Yazılarımda da cinselliğin ön planda oluşu, cinselliği önemsemem belki buradan geliyor."*[51]

Yusuf Atılgan'ın romanlarında günlük sorunlara da en can alıcı haliyle rastlanmaktadır. Herkesin yaşayıp dile getiremediği olayları o, en gerçekçi ve çarpıcı şekliyle aktarır. Hürriyet Gösteri'de çıkan bir yazıda da buna dikkat çekilmektedir:

> *"Zengin ancak cinsel gücü az biriyle evlenen kasabalı kız, nasıl geçirir gününü ve gecesini? Neleri özler? Gerçeği az çok bilen ya da sezen komşu, akraba kadınlara karşı kendi kadınlık onurunu nasıl korumaya çalışır? Para yönünden hiçbir sıkıntısı olmayan taşralı delikanlı ne arar sokaklarda? Bir kadında gerçek aradığı nelerdir? Ya bir otel çalışanının özlemleri… Bu soruların hepsini ve*

[50] Hilmi Yavuz, *Roman Kavramı ve Türk Romanı, Romanda Psikolojik Yabancılaşma 'Anayurt Oteli'*, Bilgi Yay. 1977.

[51] Mahir Ünlü, "Yusuf Atılgan'la Son Konuşma", *Milliyet Sanat Dergisi*, sayı 227, 1 Kasım 1989.

kimilerini yanıtlayan Yusuf Atılgan'ın öykülerinde ve romanlarında bulabilirsiniz.

Yusuf Atılgan her insanda varolan ancak söylenmesi, konuşulması, sözsüz ve yazısız bir yasayla kısıtlanmış duyguların, davranışların yazarıdır. Atılgan Aylak Adam'da, romancıların kahramanlarını hiç tuvalete göndermediklerini anımsatır. Kahramanı C. Bu doğal gereksinimini giderirken, bunu yazmayan (ya da yazamayan) yazarlarla ince ince dalga geçer. Hoşlandığı kadından, cinsel bakımdan tabu olan bir kadın yakınından, çocukluğundan duyduğu bir tümceyi söylemesini ister: "Kıvamına gelince indirirsin". Bu bir reçel yapımının anlatımıdır. Bilinçaltında cinsel dürtünün, (belki de sevginin) anlatımı olarak kalmış bir tümce.

Yusuf Atılgan'ın kişileri bu küçük saplantıları, takıntıları bütün yaşamlarının tek amacı durumlarına getirirler. Söyleseler, açıklasalar kurtulacak, herkes gibi biri olacaktır. Belki de herkes gibi olmaktan kaçmaktadırlar."[52]

Oğuz Demiralp de, Yusuf Atılgan'la ilgili şunları söylemektedir:

"Yusuf Atılgan insan ruhunun dehlizlerine inmiş, kötücüllük tohumlarını bulmuş gibidir. Ancak hiç de trajik bir gerçekle karşılaştığı izlenimini vermeden yazmaktadır. Tersine: " İnsan doğası bakımından aslında iyidir, toplum ve koşullar kötü!" varsayımıyla gırgır geçen bir hali vardır. İnsanoğlunun kendine yakıştırdığı tinsel yüceliklere de gülümsemeyle baktığı izlenimini verir."[53]

Yusuf Atılgan'ın romanlarında anlattığı yerin duygusunu okuyucuya vermeyi çok iyi başarmaktadır. O, anlattığı zaman okuyucu romanın içinde yolculuğa başlar. En ince detaylar, gözden kaçırılmamış ayrıntılar… Fethi Naci bu konuda şunları söylemiştir:

"Romanında ayrıntıları, çağrışımları, bir anlık saptamaları çok iyi kullanmış Atılgan. Bir yerde , << İnsanların yaşamalarında önemli olan ayrıntılar değil mi? >> (s. 81) diyordu; bu anlayışı romanına çok iyi uygulamış. Anlık çağrışımlar romanda ilkin çerez çeşidinden görünüyorsa da bunları romancının birtakım ayrıntılardan yararlanarak sürdürdüğünü, Aylak Adam'ın ruhsal durumunu aydınlatmada kullandığını görüyoruz. Derman adlı ilaçtan teyzesine, teyzesinden çocukluğuna atlayışı buna örnek gösterilebilir.

[52] Sennur Sezer, "Yusuf Atılgan", *Hürriyet Gösteri*, sayı 60, Kasım 1985.
[53] Oğuz Demiralp, "Bir Ayrıntının Ardında", *Kitap-lık*, sayı 41, Mayıs-Haziran 2000.

Tasvirleri de, ustaca saptamaları da hep bu ruhsal çözümlemelere yardımcı olduğu ölçüde kullanmış."[54]

Kendisi de yaptığı ayrıntılarla ilgili Mahir Ünlü ile yaptığı söyleşide şunları dile getirmektedir:

"— Romanlarınızda ayrıntılardaki gözlemlerinizin, çözümlemelerinizin, küçük küçük olayların bolluğuna karşın, romanın tümünü kapsayan ana olayla betimlemeler arkaya itilmiş görünüyor. Sizin için önemli olan nelerdir?

— Sizin de gözlemlediğiniz gibi, roman kişilerinin durumlarını küçük olaylarla, somut ayrıntılarla vermeye çalışırım. Soyut çözümlemeler beni sıkar. Ayrıntıları titizlikle seçmeye çalışırım."[55]

Zamanı ele almasındaki ayrıntılarda dikkat çekicidir. Anayurt Oteli romanında bunu birebir vermez, lakin günlerin akış seyriyle birlikte zamanın nasıl ayrıntısıyla sayfalara gizlendiği görülmektedir. Enis Batur, Yusuf Atılgan'ın gizlediklerini çıkarmıştır:

"Anayurt Oteli bir zaman romanıdır. Kitap, Zebercet'in geri dönüşleri sayılmazsa, 26 güne uzanır: Karı koca öğretmenlerin otele geldiği 15 Ekim 1963 Salı günü (s.24, s.26) yola koyuluyoruz. Roman boyunca, Zebercet2in iç gerginliğini oluşturan en önemli kişi, Gecikmeli Ankara Treniyle Gelen Kadın, 17 Ekim Perşembe günü gelir, ertesi sabah gider. Aynı gün gelen Emekli Subay'ın 25 Ekim'de gittiğini 105. sayfada anlarız. Zebercet, Ortalıkçı Kadını boğduğunda 89. sayfadayızdır; o gecenin, 30 Ekim'i 31 Ekim'e bağlayan gece olduğunu ise 149. sayfada öğreniriz. Zebercet'in ağır cezada duruşma izlemeye gittiği gün, "geçen oturum tutanağı"nı dinlerken (s. 115), tarihin 4 Kasım 1963 Pazartesi olduğu anlaşılır. 117. sayfada, duruşmanın karar aşaması için 28 Kasım'a ertelendiği vurgulanır (Zebercet'in 28 Kasım 1930'da doğduğuna, İsa'nın çarmıha gerildiği yaşta –ve gayri meşru çocuk- olduğuna gerçekten değinelim mi?)150. sayfada Pazar sabahı ara başlığı ile karşılaştığımızda 10 Kasım gününe ulaştığımız bellidir."[56]

Enis Batur'un bu yazdıklarından da görüldüğü üzere ayrıntılarla zaman sayfaların arasına gizlenmiştir. Ayrıntılarla ilgili olarak Mehmet Rifat farklı bir bakış açısıyla eleştiride bulunmuştur:

---

[54] Fethi Naci, "Aylak Adam", *Yeni Dergi*, Eylül 1968.
[55] Mahir Ünlü, "Yusuf Atılgan'la Son Konuşma", *Milliyet Sanat Dergisi*, sayı 227, 1 Kasım 1989.
[56] Enis Batur, *Anayurt Oteli için Angrophie, Yazının Ucu*, s. 295, Yapı Kredi Yay. 2. baskı, Aralık 1995.

"…Ancak, ayrıntılar dünyasından oluşan bir eserin, yalnızca bu ayrıntıların sıralanmasıyla bir yapı oluşturabileceğini düşünmek romancıyı açmaza sürükleyebilir.

Gerçekten de, Anayurt Oteli, okuyucuya ilk izlenim olarak, bir öğeler yığını biçiminde görünür. Bunun nedeni de, kopuk kopuk ayrıntıların kimi yerde bir yığın halinde birikmesidir. Hiçbir öğeyi harcamak istememiştir Y. Atılgan. Ancak bu yığma merakı da gereksiz öğelerin bir araya gelerek romanın yapısını bozmuştur." [57]

Ayrıntılardaki titizliği karakter seçiminde de görülmektedir. Onun karakterleri toplumun içinden seçilmiş kişilerdir. İnsanların yaşadıklarını o, karakterleriyle bir kez de roman dünyasında sunar bize. İnsanların içindeki yalnızlıklıları, saplantıları, bocalamaları kahramanlarının dilinden aktarıverir okuyucuya. Okuyucuya yabancı karakterler değildirler. Şehirlerde, kasabalarda, köylerde dolaşırken rastlanabilecek insanlardır. Konularını aldığı gibi karakterlerini de yaşamdan almaktadır. Sadece gerçekte var olan bir kişiyi kendi hayal gücünde biraz daha farklılaştırıp geliştirerek okuyucusuna sunmaktadır. Anayurt Oteli'nde bunu yaptığını açıkça dile getirir:

"Manisa'da Anavatan Oteli diye bir otel vardı. (…) Babamla Manisa'ya her gidişimizde Anavatan Oteli'nde kalırdık. Çünkü otelin sahibi babamın iyi arkadaşıydı. Oteli de zebercet ile Ahmet Efendi işletirdi. Romandakinin tersine Zebercet babası, Ahmet Efendi oğluydu. Bir gün bu oteli yazma isteği doğdu içime. O sıralar arkadaşlarla Birgi'ye gideceğiz. Gece Aydın'da bir otelde kaldık. Bir otel işte. Kapıdan giriliyor, karşıdan yukarıya çıkan bir merdiven var. Kâtibin yeri de bu merdivenin altında önünde küçük bir masa. Gece arkadaşımla konuşurken 'Yahu' dedim, bu adamın buradaki hayatı ne olabilir? Merdiven altında oturan bir adam. Nasıl bir adamdır bu? Üstelik benim bunaldığım zamanlar. Böyle bir ikilem içinde olduğum bir durum. Anavatan Oteli ile bu adamı birleştirdim, kendi ruh durumumu da yansıtmaya çalıştım. Bu roman çıktı[58]*."*

Karakterlerinin gerçekliği ile ilgili Halil Şahan da şöyle bir anısını anlatmaktadır:

"Öyküleri ve romanlarında anlattığı kişilerin hemen hemen hepsi gerçek kişilerdir. Birçoğunu bana bizzat tanıtmıştır. Bir akşam spor kulübünde oturuyorduk. Yanımıza yaşlıca, fötrlü, saf görünüşlü

[57] Mehmet Rifat, "Yusuf Atılgan ve Anayurt Oteli*"* *Varlık*, sayı 82, Temmuz 1974.
[58] Refik Durbaş," Aylaklık En Zor İş Ona Göre", *Cumhuriyet Dergi*, sayı 102, 7 Şubat 1988.

birisi geldi. Selam verip oturdu. Yusuf Ağabey kulağıma eğilerek 'Boncuk Osman' dedi.(Tutku adlı öykünün Osman'ı).[59]

Pelin Özer Savlı da Yusuf Atılgan hakkında bilgi toplarken görüşme yaptığı kişilerden biri de yine bir roman karakteridir.

"… Sonra Ekmek Elden Süt Memeden'in kahramanlarından Nazmi Dönmez'e rastlıyoruz. 'En iyi arkadaşımdı' diyor. Atılgan'ın baharata çok düşkün olduğunu, ailesinin dövdüğü kokulu tuzu çok sevdiğini anlatıyor."[60]

Görüldüğü gibi karakterlerini yaşadığı yerlerden seçmiştir Atılgan. Hayatın her yerinde rastlanılabilir onlara.

Karakterleri sevgiye aç, cinsellikle sevgiyi birbirine karıştıran, mutsuz, hayata tutunmak için sürekli farklı şeyler arayan kişilerden oluşur. Rauf Mutluay da Yusuf Atılgan'ın bütün kahramalanlarında <bir bakışlık> ilgiye bütün varlıklarıyla hazır, mutsuz, yalnız, yoksun kişilikler olduğunu söyler.[61]

Karakterlerini toplumdan seçmiş olmasına rağmen, topulumda sahne arkasında yaşananları aktarması, o dönemin toplumcu yazarlarından farklı bir konu ve üslupla anlatması; onun toplumu anlatmadığına dair eleştirileri de romanın yayınlanmasıyla birlikte ardı ardına getirmiştir:

"Aylak Adam'ın yayınlandığında Fethi Naci, "Toplumdan kopmuş, toplumla ilişkilerini en aza indirmiş bir tip. Romanda toplum fon olarak kalıyor" demişti. Can Yücel ve Sunullah Arısoy romanın toplumsal temellere oturmadığını söyleyerek kitap edebiyat kılavuzlarına "psikolojik bir roman, genç bir aydının bunalımlarını işliyor" biçiminde geçmişti. "[62]

Yusuf Atılgan farklı bakış açılarını bir arada yansıtmayı kullanabilen bir yazardır. İlginç saptamaları vardır. Mekânları bir kişinin gözünden, düşüncesinden değil, başka başka insanların bakış açılarıyla dile getirir. Örneğin Aylak Adam'da, roman kahramanı C. sinemayla ilgili bir saptamada bulunur:

---

[59] Turan Yüksel, "Yusuf Atılgan'ın Özgeçmiş Belgeseli", *Yusuf Atılgan'a Armağan*, s. 48.
[60] Pelin Özer Savlı, "Hacırahmanlı'daki Yalnız Ev" , *Kitap-lık,* sayı 41, Mayıs- Haziran 2000.
[61] Rauf Mutluay, "Bir Roman Başarısı: Anayurt Oteli*"*, *Cumhuriyet*, 12 Aralık 1978.
[62] Kürşat Başar, "Bir Öncünün Ardından*", Güneş,* 11 Ekim 1989.

> *"Sinemaya girenlerde ortak bir duygu olduğunu düşünüyordum, dedi. Film görmeye gelenlerde elbet. Çünkü bu salon başka maksatlar için de kullanılıyor. Yağmur dininceye dek beklemeye, ısınmaya, uyumaya, yanına oturacak tanımadığı bir kadınla ya da erkekle sürtünmeye gelenler çoğu. Localar var, ucuz randevu evi odacıkları. Arka sıralarda öpüşmeye gelenler var. Salt film görmeye gelenler salon tenha olsun isterler. Yanlarındaki koltuğun sahibi olup olmadığını sorana kızarlar. Gürültü olmasın, öksüren, sümküren, konuşan gülen olmasın isterler. Sinemanın güzel sanatlarından biri olduğuna en büyük kanıt bence bu. Ama olmadığına da bu. Çünkü her zaman gülen, öksüren, sümküren bulunur." (s. 107).*

İsmail Ertürk C.'nin sinema salonları ile ilgili saptamasına şu şekilde bir açıklama getirir:

> *"Hem Aylak Adam hem de Anayurt Oteli'nde cinsellik ana izleklerden biridir. Yerlem olarak sinema salonu bu ana izleğe de eklemlenir. Her iki romanda özellikle de Aylak Adam'da, cinsellik düşlerinin yaşandığı, cinselliğin arandığı çağcıl bir yerlemdir sinema salonları. Cinselliğin özellikle de bastırılmış, toplum baskısının üzerine bindiği, açık alan bırakmadığı, "doğru-dürüst" yaşanılamayan bir cinselliğin uğradığı bir yerdir sinema salonu. Cinsel yakınlık aramak/kurmak ve oynaşmak için bir sığınaktır. "*[63]

Görüldüğü üzere kahramanlarını toplumdan alan Yusuf Atılgan, İnsan zihnindeki en ufak düşünce yapılarını bile yazmaktan çekinmeden dile getirebilmiştir. Az roman yazmasına rağmen ele aldığı temalar, roman yapısı, kurgusu ve kullandığı teknikler bakımından özgün bir yazardır. Karakterleri ilginç kişilerdir. Karakterlerinin isimleri de ilgi çekicidir:

> *" Aylak Adam adlı romandaki roman kişisinin ismi olmuştu C. bilinen klasik adlandırmaların dışında bir adlandırmaydı o an için. Yeni romandaki kişi anlayışı, roman kişisinin klasik romanlardakinden farklılaştığını göstermek için onu adeta romandan kovarcasına, bir isim bile vermeyerek okuyucuyu kişiler üzerine değil, romanın, yazının, kurgunun kendisi üzerine dikkat çekmeye yönlendiriyordu. Bilindiği üzere klasik olarak tanımlanan romanlar adeta roman kahramanlarıyla özdeşleşmişlerdi. Roman kişisine*

[63] İsmail Ertürk, "Yusuf Atılgan'ın Sinema Salonlarında Bir Gezi Denemesi", *Kitap-lık*, sayı 41, Mayıs-Haziran 2000.

getirdiği anlayışla Aylak Adam adlı romanın, roman kişisi olarak yeni roman anlayışına sahip romandaki kişi özellikleriyle incelemeye değer olduğunu düşündük. Nitekim yine bu romanda yer alan bir diğer kişinin adı da B.'ydi." [64]

Kullandığı teknikle romanın konusunu birleştirir. Hatta teknik ve eser eşleşmediği için aralarına bir yavanlık hissettiği için yırtıp attığı eseri vardır. Eserlerindeki tekniğe, kurguya, üsluba çok büyük önem vermektedir. Kullandığı düzgün Türkçesi, yalın sözcükleri ve anlatımındaki durulukla Türk edebiyatında önemli bir yere sahip yazarlardan olmuştur. Türkçeyi kullanımıyla ilgili şöyle bir anısı bulunmaktadır:

"Bir gün Bilge Karasu ile konuşurken 'Türkçeyi seninle ben yanlışsız kullanıyoruz' diye bir laf ettim. 'Sen değil' dedi Bilge. Nedenini sordum. 'Yansı yerine yankı diye kullanmışsın Anayurt Oteli'nde' diye açıkladı. Oysa ben yazarken yansı diye yazmıştım. Ama kitap dizilirken o yankı olmuş. Ben de onu bir daha düzeltmedim. Öteki baskılarda da yansı yerine yankı diye çıktı."[65]

Buradan da anlaşılacağı gibi yazar, kelimelerin seçimine, Türkçe'yi düzgün kullanmaya çok özen göstermektedir. Ferda Fidan Yusuf Atılgan'ın Anayurt Oteli romanının Fransızca çevirisini yapmıştır. Yusuf Atılgan'ın kelimeleri seçimindeki ve kullanımındaki titizliği o da vurgulamıştır:

"Yusuf Atılgan'ın Türkçe'nin bütün inceliklerini kullanan, gerektiğinde gramer kurallarını zorlamaktan çekinmeyen son derece zengin, felsefi, edebi ve tarihsel anıştırmalarla dolu üslubunu elimden geldiğince fazla çarpıtmadan Fransızca'ya aktarmak için bazen bir cümle üzerinde günlerce uğraştım."[66]

Kelimeleri seçimindeki aynı özeni anlatımında da görebiliriz. Kelimelerin birbiriyle uyumu, kelimelerin özenle seçimi, üslubundaki yalınlık eserlerini daha başka özellikler yüklemektedir. Enis Batur, onun anlatımıyla ilgili şunları söyler:

" Aylak Adam Türk romancılığındaki en önemli adımlardan biridir. Bir bakıma, Sait Faik'in öykü alanında getirdiği "modern anlatı" üslubunda yazılmış ilk romanımızdır, denilebilir. Hızlı akışkan örgüsü; kurmaca düzlemindeki inandırıcılığı; anlatının

[64] Ali Büyükaslan, "Yusuf Atılgan'ın Aylak Adam Romanı ve A…'dan C.'ya (A üç noktadan C noktaya) Roman Kişisi) , *turcologie.u- strasbg.fr.*
[65] Refik Durbaş, "Aylaklık En Zor İş Ona Göre", *Cumhuriyet Dergi*, sayı 102, 7 Şubat 1988.
[66] Ferda Fidan, *"*Anayurt Oteli Üzerine", *Kitap-lık*, sayı 41, Mayıs- Haziran 2000.

bütününe yayılmış usta dokuma tekniği o güne dek yazılmış romanların çoğundan kesin hatlarla ayırır onu. Bunun da ötesinde, Büyükşehir insanının içinde yaşadığı karmaşaya ve değişim kipine yenik düşüşünü son derece sahici bir çerçevede işler. "[67]

Rauf Mutluay, Yusuf Atılgan'ın anlatımıyla ilgili şunları söylemektedir:

"… Yazarın anlatımı ne kadar değişik, tekniği ne kadar batılı, atlamaları ne kadar fark edilmez ölçüde uzak, çağrışımları ne kadar izlenmesi zor, yazıp yazıp arıtarak yoğunlaştırdığı olay ne kadar kökü geçmişe dayalı bir tutumlukta olursa olsun… "[68]

Anlatıma canlılık kazandırmak için farklı yollar, farklı anlatıcılar kullanmıştır. Olayları durağanlıktan kurtarmayı üslubundaki çeşitlilikle başarmaktadır:

"Anlatmada hep bir örnek olmaktan kurtulmak için birinci kişinin ağzından, üçüncü kişinin ağzından anlatmak, kişilerine mektup yazdırmak ya da günlük tutturmak gibi değişik yolları denemiş."[69]

Yusuf Atılgan, vermiş olduğu eserleriyle Türk Edebiyatı'nda yeni bir oluşumun önünü açmıştır. Alışılmışlıkların dışına çıkarak, aslında bilinenleri farklı anlatımıyla okuyuculara aktarmıştır. Türk Edebiyatı'nın önemli isimlerinin arasında özgün bir yazar kimliğiyle yerini almıştır.

1.3.Eserleri

1.3.1. Romanları

Aylak Adam

1. Baskı; Varlık Yay. 645, Büyük Cep Kitapları, İst. 1959, 2.Baskı; Bilgi Yay. 217, Ank. 1974, 3. Baskı; İletişim Yay. İst. 1985, 1. Baskı; Yapı Kredi Yay. İst. 2003, 19. Baskı; YKY. İst. Ocak 2010.

Anayurt Oteli

[67] Enis Batur, *Yusuf Atılgan İçin*, Yazının Ucu, s. 291, Yapı Kredi Yay. 2. baskı, Aralık 1995.
[68] Rauf Mutluay, "Bir Roman Başarısı: Anayurt Oteli", *Cumhuriyet*, 12 Aralık 1978.
[69] Fethi Naci, "Aylak Adam", *Yeni Dergi*, Eylül 1968.

1. Baskı; Bilgi Yay. Ank. 1973, 2. Baskı; Bilgi Yay. Ank. 1974, 3. Baskı; İletişim Yay.İst.1987, 4. Baskı; İletişim Yay. İst. 1989, 1. Baskı; Yapı Kredi Yay. İst. 2000, 2. Baskı; Yapı Kredi Yay. İst. 2001, 3. Baskı; Yapı Kredi Yay. İst. 4. Baskı Yapı Kredi Yay. İst. , 5. Baskı Yapı Kredi Yay. İst. Nisan 2006.

Roman Fransızca'ya ve Almanca'ya çevrilmiştir. Fransızca'ya "L'hotel de la Mere Patrie" (Çev: Ferda Fidan, Colin, Paris 1992) ; Almanca'ya "Hotel Heimet" (Çev: Hane Egghard, Verb am Golgenberg, Hamburg 1985) adıyla çevrilmiştir.

Canistan

1. Baskı; Yapı Kredi Yay. İst.2000, 2. Baskı; Yapı Kredi Yay. İst. 2001, 3. Baskı; Yapı Kredi Yay. İst. 4. Baskı; Yapı Kredi Yay. İst. Mayıs 2005.

1.3.2. Öyküleri

Bodur Minareden Öte

1. Baskı; a dergisi Yay. İst.1960, 2. Baskı; Karacan Yay. İst. 1981, 3. Baskı; Eylemci adıyla, Eylemci ve Ağaç adlı iki yeni öykü ile birlikte Simavi Yay. İst. 1992, 4. Baskı; Yapı Kredi Yay. İst. 2000.

1.3.3. Masal Kitabı

Ekmek Elden Süt Memeden

1. Baskı; Cem Yay. İst. 1992, 2. Baskı; Yapı Kredi Yay. İst. 1994.

1.3.4. Piyes

Çıkış Gecesi

1. Baskı; Barman Yay. İst. 1947.

1.3.5. Çeviri

Toplumda Sanat, Ken Baynes'ten

1. Baskı; Karacan Yay. İst. 1981, 2. Baskı; (YKY' deki) İst.2002, 3. Baskı; (YKY'deki) İst.2004.

1.3.3.6. Kitaplaşmamış Öteki Yazıları

Şiirleri

Ölü Su, Yazı, S.1, 1987; Ayrılık, Milliyet Sanat Dergisi, S.1 (Yeni Dizi), Şubat 1980.

Çeviri Şiirleri

Gözler, Ezra Pound'dan. (Yusuf Atılgan'a Armağan, s. 129-130), Bir Yerde Hiç Gitmediğim, E.E.Cummings'den (Yusuf Atılgan'a Armağan, s.131-132).

Çeviri Yazılar

Kierkegaard'dan (Korku ve Titreme'den), Değişim, S.2, 15 Aralık 1961, Kierkegaard'dan (Günce'den), Değişim, S.1, 20 Kasım 1961, Kierkgaard'dan (Ölümcül Hastalık'tan), Değişim, S.7, 15 Mayıs 1962.

Deneme, İnceleme ve Öteki Yazılar

Tokatlı Kani, Sanat, Şahsiyet ve Psikolojisi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Mezuniyet Tezi. (Ali Nihat Tarlan yönetiminde 1943-1944 öğretim yılında hazırlanmıştır.), Kendileri ve Kentleri, Yusuf Atılgan/ Manisa, Sanat Olayı, S.6, Haziran 1981, Nasıl Yaşıyorlar, Nasıl Yaratıyorlar? Sıradan Bir Gün, Hürriyet Gösteri, Ağustos 1982, Akkuşun Ölümü, Milliyet Sanat, S.2, s Mart 1980, Faulkner'i Çevirmek, a dergisi, Ocak/ Şubat 1960.

BÖLÜM II

YÖNTEM

Bu çalışmada, verilerin toplanmasında araştırma yöntemi kullanılmıştır. Yusuf Atılgan'la ilgili olan tüm belgelere ulaşılmış ve incelenmiştir. Araştırma yönteminin basamakları kullanılarak Yusuf Atılgan'ın romanlarındaki karakterler incelenmiş ve karakterler hakkında yargıda bulunulmuştur. Bu çalışmanın yapılmasında Psikoloji biliminden de yararlanılmıştır. Karakterlerin davranışlarının altında yatan nedenler

açıklanmaya çalışılmıştır. Kişilerarası ilişkiler kuramları çerçevesinde araştırılıp incelenerek oluşturulmuştur. Psikolojinin bulgularından da yararlanılarak, metinlerdeki karakterler tahlil edilmiştir. Yine psikoloji alanından yapılan araştırmalarla kişilerarası ilişkiler kuramları bünyesinde karakterlerin birbirleri ile olan ilişki düzeyleri incelenmiştir.

2.1. Evren Örneklem

1. Bu çalışma, Yusuf Atılgan'ın Aylak Adam, Anayurt Oteli ve Canistan adlı romanlarıyla sınırlıdır.

2. Bu çalışmada ele alınan romanlardaki karakterlerin incelenme kriterleri kişilerarası ilişkiler kuramlarıyla ve psikanalitik kuramlarla sınırlı tutulmuş ve karakterlerin arasındaki iletişimin incelenmesi bu çerçeve çevresinde şekillenmiştir.

3. Yusuf Atılgan'ın romanları dışındaki eserleri çalışmak temel inceleme alanının kapsamı dışındadır.

2.2. Verilerin Toplanması Yolları

Yusuf Atılgan'ın romanlarındaki (Aylak Adam, Anayurt Oteli, Canistan) karakterler kronolojik sıraya uygun olarak kişilerarası ilişkiler kuramları ve psikanalitik kuramlar gibi kriterler açısından tek tek incelenmiş, yazar hakkında yapılmış olan araştırmalar, incelemeler ve söyleşiler taranarak elde edilen bilgilerden romanlardaki karakterlerin ilişki düzeyleri hakkında çıkarımlarda bulunulmuştur.

2. 3. Verilerin Çözümlenmesi ve Yorumu

Gerekli olan veriler toplandıktan sonra, gerekli incelemeler yapılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda bu veriler yorumlanarak Yusuf Atılgan'ın romanlarındaki karakterler ve bu karakterler arasındaki ilişkiler hakkında yorumlamalarda bulunulmuştur. Öncelikle karakterlerin incelenmesindeki sınırları belirleyen kişilerarası ilişkiler kuramları incelenmiş ve karakterlerin davranış şekilleri bu kuramlara göre yorumlanmıştır. Bu

çözümlemelerle insanlar arasındaki iletişimlerin altyapılarına inilerek karakterlerin ilişki düzeyleri hakkındaki yorumlar belirtilmiştir.

BÖLÜM III

BULGULAR ve YORUMLANMASI

3.1. KİŞİLER ARASI İLİŞKİLER KURAMI ÇERÇEVESİNDE YUSUF ATILGAN'IN ROMANLARININ İNCELENMESİ

3.1.1. AYLAK ADAM

3.1.1.1. Romanın Özeti

Roman kış, ilkyaz, yaz, güz şeklinde dört bölümden oluşmaktadır. Romanın başkarakteri C. hiçbir şekilde geçim sıkıntısı olmayan, babasından kalan mirasla hayatını sürdüren, bir işte çalışmayan aylak bir adamdır. Toplumdan oldukça soyutlaşmış, insanların içinde olmaktan hoşlanmayan, daha çok yalnızlığı tercih edip hayatına girecek doğru kadını bulmaya çalışan biridir. Aylaklığı kendine iş olarak seçmiştir. Çünkü hayalindeki kadına ulaşabilmek için boş zamana ihtiyacı vardır. C. yirmi sekiz yaşındadır. Entelektüel bir çevresi vardır. Daha çok ressamlarla iç içedir. Arkadaşlarının yaptığı resimleri satın alır. Arkadaşları onun aylaklığıyla dalga geçer. Fakat o, bu durumu umursamaz, çünkü o başkadır. Toplumdaki akışa karşı çıkan, insanların yaşayış şeklinden memnun olmayan, düzenli hayatı olup çalışan insanları eli paketliler olarak değerlendiren bir karakterdir C.

Romanın ilk bölümü olan kış bölümünde C.'nin Ayşe'yle yaşadıkları anlatılmaktadır. Ayşe ile yakınlaşmalarından bahseder. Bölüm ilginç bir şekilde başlar. C.nin iki kişi tarafından dövüldüğü ve kendisini döven adamları sokak sokak araması söz konusudur. Ve nedense bu adamların işini terzi olarak nitelendirmektedir. C.'nin ressam arkadaşlarıyla olan muhabbetleri, sokaktaki insanlara bakış açısı ve sokakta yürürken yanından geçen her kadını sanki aradığı kadınmış gibi incelemesi söz konusudur.

İkinci bölüm olan ilkyaz bölümünde Güler'le olan yakınlaşması anlatılır. Bir gün bir kafede otururken pencereden gördüğü iki kıza bakar. Ve bu sefer aradığını bulacağına inanmaktadır. Kızların ardı sıra gider fakat iki farklı yolda kızlar ayrılır. Hangisinin peşinden gideceğine dair bir kararsızlık yaşar ve Güler'in peşine takılır. Oysa diğer yoldan giden kız sürekli arayıp ulaşamadığı ve ulaşamayacağı kişi B.'dir. Günlerce Güler'i takip eder. Gözlerini merak eder ve mavi olduğunu düşünür. (Teyzesinin gözleri mavi renktir. C.'nin teyzesine bir düşkünlüğü söz konusudur.) Güler C.'yi fark eder ve tanışırlar. Bir süre sonra C. onun aradığı kişi olmadığını Güler'in şu sözlerinden anlar:

"Dünyadan çok şey beklemiyorum. Üç oda, bir mutfak, sevdiğim adam, biri kız biri oğlan iki çocuk…" [70]

Bu düşünceye rağmen C. Güler ile ilişkisini sürdürmeye devam eder. C.'nin evinde başarısızlıkla sonuçlanan bir sevişme girişimi olur. C. Güler'in üstüne fazla gitmez. Çünkü amacı Güler'i idealleştirmek değil, idealindeki kadını bulmaktır.

C. Güler'le otururken iki adamın gelip Güler'e sarkıntılık etmesi ve C.nin onlarla kavga ederken Güler'in oradan uzaklaşması sonucu aralarındaki birliktelik orada sona erer.

Üçüncü bölüm olan yaz bölümünde C.nin Ayşe ile tekrar yakınlaşmasını görürüz. C. bu bölümde B. ile yine karşılaşır fakat aradığı kadının B. olduğunu yine fark edemez. Ayşe ile olan birliktelikleri güzel bir şekil almış, C. bir süre de olsa aradığını bulduğuna inanmıştır. Hatta bu sırada bazı korkularından (toplum, bacak, baba…) sıyrılmıştır. Bir ara kendisinin de eli paketlilere benzediğini düşünmüştür. Ayşe'nin C. ye neden sürekli bacaklarını öptüğünü sorması üzerine C. hayatındaki bütün olayları en açık haliyle Ayşe'ye anlatmaya başlar. Ayşe korkup susturmaya çalışır çünkü bu durumun sonu mutlaka ayrılık olacaktır. Yanılmadığını görürüz de. C.'nin Ayşe'nin günlüğünü okuması sonucunda Ayşe'nin düşüncelerini öğreniriz. Ayşe C.nin bırakmasını beklemektense kendisi bırakıp gitmiştir.

Güz bölümünde ise C.'nin evine dönmesi, teyzesine benzettiği şaşı fahişeyle eve gelmesi, teyzesinde aradığı sıcaklığı onda bulmaya çalışması ve son olarak da yine B.'yi elinden kaçırmasını görürüz. C. teyzesinde aradığı sıcaklığı şaşı fahişede bulacağına inanır, onu evine getirir. Teyzesinin kucağına yattığı gibi kadının kucağına yatar. Başını okşamasını ve teyzesinin ona söylediklerini söylemesini ister. Daha sonra hayalindeki kadını aramaya devam eder. Bir tatlıcıda otururken camın önünden geçen kızın arkasından koşar, kız otobüse biner. Kıza yetişmek için bir taksinin önüne atlar, taksici o kızgınlıkla C.ye yumruk atar ve C. sendeler, taksi şoförüne yumruk atar. Çevreyi gürültü kaplamaya başlar. Polis gelir. Çevresindeki herkes ona düşman gibi bakmaktadır. Artık otobüse yetişmesi olanaksızdır.

[70] Yusuf Atılgan, *Aylak Adam*, Yapı Kredi Yayınları, 19. Baskı, İstanbul, Ocak 2010, s. 72.

Yıllardır aradığını bulur bulmaz yitirmesine sebep olan bu saçma, alaycı düzene boyun eğmiş gibi kendini koyuverir. Konuşmanın gereksiz olduğunu düşünür. Artık kimseye ondan söz etmeyecektir. Çünkü anlamayacaklardır.

Roman bu şekilde sona erer. Böylelikle C.'nin ümitlerinin tükendiğini, roman boyunca süren onu bulabileceği iyimserliğinin sona erdiğini görürüz.

3.1.1.2. Kişilerarası İlişki Yaklaşım ve Kuramlarına Göre Aylak Adam Romanın İncelenmesi

3.1.1.2.1.C.

Aylak Adam romanının ana karakteri C.'dir. C. kendisini toplumdan soyutlamış, insan içine girmekten hoşlanmayan, zamanını seveceği kadını aramakla geçiren bir karakterdir. Kendisini aylak olarak tanımlar.

C. toplumdan tamamen farklı bir karakterdir. Toplumda oluşmuş bütün doğrular onun için yanlıştır. Düzenli hayatı olan herkes onun için sıradandır. Memurları, akşamları evine elinde paketlerle gelen insanları 'sıkıcı eli paketliler' olarak nitelendirir. Bütün isteği 'eli paketli' olmamaktır.

Seveceği kadın kendisi gibi olmalıdır. Onun gibi düşünmeli sıradan hayalleri olmamalıdır. Hayatına giren kadınlardan bir şekilde ayrılır. Çünkü kadınlar üç oda bir salon ev, iki çocuk hayal ederler. C. böyle bir durumu hiç istemez.

Annesi C. çok küçükken ölmüştür. C.'ye teyzesi bakmıştır. C.'nin teyzesine duyduğu sevgi çok farklıdır. Bütün kadınlarda teyzesinin özelliklerini arar. Teyzesi gibi mavi gözlü olmalıdırlar, teyzesi gibi kokmalıdırlar. Bu arayış son bulmayacaktır. Çünkü Yusuf Atılgan C.'yi hayatının kadınıyla karşılaştırmaz.

3.1.1.2.2.C. ve Diğer Karakterler Arasındaki İlişkiler

3.1.1.2.2.1. C. ve Eleni Arasındaki İlişki

Eleni, C.'nin evine temizliğe gelen kişidir. Aralarında tamamen bir alışveriş ilişkisi söz konusudur. Eleni gelir ortalığı toparlar, temizler C. de hizmetinin karşılığını verir.

Toplumsal Değiş-Tokuş Kuramı'na göre bu duruma bakacak olursak, ekonomideki alış-veriş kuramlarından ve Skinner'in Edimsel Koşullama kuramından etkilenmiş olan Homans'ın bu kuramı, çekicilik konusunu açıklamaya yönelik pekiştirme yaklaşımının daha gevşek bir şekli olarak değerlendirilebilir. Ödül- bedel= sonuç durumu söz konusudur. Kişiler karşılıklı çıkar ilişkisi içindedir. Birbirlerinden yarar sağlarlar. C.'nin evi temizlenir, Eleni para kazanır.

3.1.1.2.2.2. C. ve Avukat Arasındaki İlişki

Eleni gibi, avukatla da sadece iş durumu söz konusudur. Avukat C.'nin gelirleriyle ilgilenir. Karşılığında maddi kazanç sağlar. Homans'ın Toplumsal Değiş- Tokuş Kuramı bu ilişkide de etkilidir. C.'nin işleri avukat sayesinde yürür, bunun karşılığında bedel olarak avukat para kazanır.

3.1.1.2.2.3. C. ve Sadık Arasındaki İlişki

Sadık bir ressamdır. Bir atölyede öğrencilerine ders verir. C. entelektüel çevrede bulunur. Newcomb'un Simetri Eğilimi Kuramı'na göre Tutum benzerliği ile hoşlanma arasında anlamlı bir ilişki vardır bu ilişkinin gücü kişilerarasındaki birlikte yaşama süresini artırır. C. sanattan hoşlanan resimlerle ilgilenen biridir. Sadık da bir ressamdır. İkisinin de resme olan ilgisi tutum benzerliği olarak onları zaman zaman bir araya getirir. Yine Byrne'in Tutum Benzerliği ve Kişiler Arası Çekicilik Kuramı da bu görüşü dile getirir. Kişilerin karşılarındakinden hoşlanmalarının o kişilerin tutumlarının oranı ile doğrudan ilişkili olduğunu savunur.

Homans'ın Toplumsal Değiş-Tokuş Kuramı'na göre de insanlar kendilerine ödül sağlayacak kişilerle ilişki kurarlar. Ödül - Bedel = Sonuç" formülü ile ifade edildiğinde, sonucun artı (pozitif) çıkması o "şey"in zevk verici olduğunu göstermektedir. Artı değer ne kadar yüksek olursa, alınan zevk de o kadar fazla olacaktır. Bu formül, kişiler arası ilişkilere uygulandığında şu sonuca ulaşılır. C. Sadık'ın atölyesine giderek kendisine bir ödül sağlar. İnsanlarla diyalog içine girer, yalnızlığından biraz olsun kurtulur. Ayşe'yle de

bu atölyede tanışır. Atölyedekiler de C.'nin onlarının tablolarını satın almasıyla ödüllenirler. Karşılıklı ödül bu ilişkilerin devamını sağlar.

Altman'ın Sosyal Nüfuz (İçine Girme) Kuramı'na göre de insan ilişkilerinin gittikçe artmasını bu nedenle kişilerin gün geçtikçe birbirlerine kendileri hakkında daha fazla bilgi vermesini konu edinir. Romanda Sadık'ın C. hakkında daha fazla bilgi sahibi olduğunu görürüz. Bu durum yazarın ana karakteri ön plana çıkarmak, C.yi vurgulamak istemesinden kaynaklanmaktadır.

3.1.1.2.2.4. C. ve Aktör Arasındaki İlişki

C. meyhanedeyken Aktör'le karşılaşır. Aslında ondan çok konuştuğu için fazla hoşlanmıyordur. Ama o gece konuşmasına, onunla vakit geçirmeye razı olur. Yalnızlığını gidermek için iyi gelir. Homans'ın Toplumsal Değiş-Tokuş Kuramı'na göre yine ödül-sonuç ilişkisi çıkar. C. o gece vakit geçirmek için Aktör'le oturmayı kabul eder. Aktör ise zaten kendi açısından ödülünü C. ile meyhane muhabbeti yapıp içerek alır. Karşılıklı olarak beklentileri doyurmak söz konusudur. Yani her iki tarafında o an için o ortamın ödülle sonuçlanması demektir.

3.1.1.2.2.5. C. ve Sami Arasındaki İlişki

Sami, Sadık'ın öğrencilerinden biridir. C.'nin resmini yapar. C. de ondan tablolar satın alır aralarında bir nevi doyum ilişkisi vardır. Hakkaniyet (Hakçalık) Kuramı'na göre insanlar en yüksek sonuca (çıkar) ulaşmaya çalışırlar. Ödül – Bedel = Sonuç. Sami tablolarını C.'nin alması sonucu ödül elde eder. Üstelik sevdiği şeyi yaparak buna ulaşır. C. de Sami'nin onu anladığını düşünür. C.'nin kulak tiki olduğunu görürüz ve Sami bunu resme yansıtmıştır. C. bunu görünce şaşırır.

> *"Sehpanın önünde durunca şaştı. Görmeğe alıştığı portrelere benzemiyordu. Önce bir sol el gördü. Parmakları çevik, sinirli, tedirgin bir eldi bu. Kahverengi bir kulağa uzanmış ama daha yetişememiş; boşlukta. Bu çocuğun anlaması kabil miydi? Demek insanların huylarıyla ilgili asıl davranışlarındaki ayrılığın yalnız tiklerinde olduğunu biliyordu."* [71]

[71] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 41.*

Thibaut ve Kelley'nin Degiş-Tokuş Kuramı'na göre baktığımızda; bireyin öğrenmeleri ve beklentileri, o bireyin herhangi bir ilişkiden sağladığı sonucu karşılaştıracağı karşılaştırma düzeyini oluşturur. Sami açısından incelediğimizde o diğer kişilere oranla C.den istediğini fazla miktarda almaktadır. Hatta Sami tabloyu hediye olarak yapmıştır. Fakat C. para vermeden duramaz. Bireyin bir kişiyi çekici bulması için, o kişiyle ilişkisinden sağladığı sonucun, kendi karşılaştırma düzeyine eşit ya da daha yüksek olması gerekmektedir. Ancak, ilişkiden elde edilen sonucun karşılaştırma düzeyinden yüksek olması çekiciliği açıklamakta yeterli olsa bile ilişkinin sürdürülmesini açıklamakta yeterli değildir. Aslında Sami C.'yi hayatının kadınıyla birleştirecek kişidir. Fakat yazar bunu hiç izin vermez. Sami B.'nin ablasıdır. Bir kez C.'yemeğe çağırır, C. yabancı ortamlara girmeyi sevmediğinden bunu kabul etmez. Bir kez de sayfiyede denk gelirler. Üstelik bu sefer Sami'nin yanında B. de vardır. Ama C. onu fark etmez. Ve C.'nin Sami ile olan ilişkisinde doyumunun doruğa ulaşması yazar tarafından engellenir.

3.1.1.2.2.6. C. ve Güler Arasındaki İlişki

C. Güler'in aradığı kadın olduğunu düşünür. Bir kafede otururken Güler'i görür ve onun peşinden gitmeye başlar. Teyzesine olan düşkünlüğünden ötürü Güler'in göz renginin mavi olduğunu düşünür ve doğru da çıkar. Güler'in makyajsız, topuksuz (topuklu ayakkabı giymeyenlerden yazar bu şekilde bahsediyor) oluşu onu Güler'e daha fazla yaklaştırmıştır. Hatta Güler'in kardeşinden hoşlanmaması C.'nin hoşuna gitmiş ve bu durumu farklılık olarak algılamıştır.

" O gün –buraya ikinci gelişleriydi- Güler bir ara kız kardeşinden bahsetmişti. 'İşte kardeşini sevmediğini söyleyebilen bir kız. Az şey değil bu…' diye düşünürken onun sigara küllüğü ile oynayan elini görmüştü."[72]

Heider'in Denge Kuramı aslında tam olarak da bundan bahsetmektedir. Heider'e göre, aynı birimin öğeleri arasında olumlu duygular dengeye, olumsuz duygular dengesizliğe neden olur (Ben aynı aileden olan ablamı seversem uyum, sevmezsem uyumsuzluk oluşur). Güler de burada dengesizlik oluşturmaktadır. Kardeşini aynı aileden geldiği için ve tabiata uygun olarak sevmesi gerekir. Lakin Güler kardeşini sevmemekte ve bunu dile getirebilmektedir. Bir nevi Heider'in dediği gibi dengesizlik oluşmuştur. C.

[72] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 72.*

toplumdan soyutlanmış, farklılıklara gebe bir karakter olduğu için bu dengesizlik tam tersine onun hoşuna gitmiş hatta Güler'in bunu dile getirebilmesi C.'yi mutlu etmiştir. Toplumdaki dengesizlikler C. için ideal şeylerdir. Çünkü o, farklıdır.

Newcomb'un Simetri Eğilimi Kuramı, tutum benzerliği yüksek olan kişiler arasında iyi ilişkiler yaşandığı, başkalarından hoşlanmada temel etkenin ise bu tutum benzerliğine bağlı olmasıdır. C. de tam olarak bunu aramaktadır: Kendi düşünce yapısına uygun, herkes gibi olmayan, tabulardan uzaklaşmış, başkalaşmış bir kadın. Kendi tutumlarına uygun olan kadını bulduğunda tamda bu kuramın bahsettiği ilişki ortaya çıkacaktır. Zaten Güler'le ilişkisinin bitişine baktığımızda aralarındaki tutum farklılığından kaynaklandığını görürüz. Bunu da yazar romanda şu şekilde sunar:

"Bir süre sonra C. onun aradığı kişi olmadığını Güler'in şu sözlerinden anlar:

—Dünyadan çok şey beklemiyorum. Üç oda, bir mutfak, sevdiğim adam, biri kız biri oğlan iki çocuk…[73]

C.'nin karşı geldiği düzenin resmidir bu. Güler bu şekilde anlattığında C.'nin dudaklarından şunlar dökülmüştür:

"Adam bırakıp kaçsın, çocuklar kuşpalazına tutulsunlar diye mi?"[74]

Bir başka yerde de şunları söyler:

> *"-Ben o evi biliyorum, dedi. Üç oda bir mutfaklı değil mi?*
>
> *-Nerden biliyorsun?*
>
> *-İçinde oturanları tanıyorum. Erkek en yakın lisede İngilizce öğretmeni. Karısı, onunla evlensin diye okulunu yarıda bıraktı. Sevişerek evlendiler. İki çocukları var: Biri kız, biri oğlan. Erkek akşamları eve elinde paketler, kese kâğıtlarıyla döner. Yemek yerler. Çoğu geceler adam ya öğrencilerin yazılı ödevlerini düzeltir ya da gazete okur. Arada 'Bu yıl kömür kıtlığı olacakmış!' diye mırıldanır. Kadının kucağında hep yamanacak bir şeyler bulunur. Kocasına bakar. 'Uğruna fakülteyi bıraktığım bu rahatına düşkün adam mıydı?' diye düşünür. Sonra dalar. Bir gün okula giderken otobüste bir genç gözünün içine bakmıştı. 'Neden kaşlarımı çattım ona, diye hayıflanır,*

[73] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 72.*
[74] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 72.*

onunla belki başka türlü olurdu.' Ya birlikte uyudukları yatak… Erkek karısının değiştiğini, okula yeni verilen tarih hocasını düşünür. Kadın otobüsteki gençledir…

-Sus, dedi Güler, yeter! "[75]

Bu farklılıklar ilişkinin de bitmesine neden olur. Byrne'in Tutum Benzerliği ve Kişiler Arası Çekicilik Kuramı da 1969 yılında, birbirine benzer tutumların sosyal ödüller olduğu düşüncesinden yola çıkan bu görüş, kişilerin karşılarındakilerden hoşlanmalarının, o kişilerle ortak tutumlarının oranı ile doğrudan ilişkili olduğunu savunur. Bu kuram da yine yukarıda bahsettiklerimizi doğrular niteliktedir.

C. düzene karşı gelen bir karakterdir. Bu yüzden de ilişkilerinde sorun yaşar. Kemikleşmiş şeylere karşı gelir.

"Yerleşmiş ve kemikleşmiş şeylere karşı hep bir şüphe besler içinde. Kitlenin bir parçası olmak durumunu reddeden, iç özgürlüğünü korumaya çalışan biridir bu. Bu yönüyle, bir şey katamadığı kitlelerden bir şey de istemez. Bilinçli bir tercihtir bu. 'Toplumdaki değerlerin sahte ve gülünç olduğunun görülmesiyle' yapılmış bir tercih; kendisini gerçekleştirecek sağlam bir toplumsal yapı bulamayan kişinin tercihi." [76]

Yine bir başka kuram olan Homans'ın Toplumsal Değiş-Tokuş Kuramı'na değinecek olursak:

"Ödül - Bedel = Sonuç" formülü ile ifade edildiğinde, sonucun artı (pozitif) çıkması o "şey"in zevk verici olduğunu göstermektedir. Artı değer ne kadar yüksek olursa, alınan zevk de o kadar fazla olacaktır. Bu formül, kişiler arası ilişkilere uygulandığında şu sonuca ulaşılır:

Daha fazla ödüllendirici - daha az cezalandırıcı (daha az bedel ödenen) kişiler, başka kişilere oranla daha fazla çekici bulunur. Bu durumda C. için Güler, Güler için de C. bu formülle ifade edildiğinde sonucun pozitif çıktığı ve zevk verici bir ilişki olduğunu gösterir. Fakat bu durum C.'nin aradığı kadının Güler olmadığını anlamasıyla sona erer.

[75] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s.78.*
[76] Erkin Canpolat, "Yaban'dan 'Aylak Adam'a ve 'Tutunamayanlar'a, Türk Romanında Aydın Kimliği", *Varlık,* S. 1046, s. 48- 49, Kasım 1994.

Bu durumda da formül uygulandığında C. için sonuç negatif bir değer taşır ve ilişkinin sona ermesi gerekir.

Yine Hakkaniyet (Hakçalık) Kuramı da, insanların en yüksek sonuca (çıkar) ulaşmaya çalıştıklarını bunun da "Ödül - Bedel = Sonuç" şeklinde olduğundan bahseder. Bu da yukarı da bahsettiğimiz çıkar ilişkisi ve ilişki sonucunun pozitif çıkmasına göre birlikteliğin devam etmesi durumudur.

Thibaut ve Kelley'nin Degiş-Tokuş Kuramı ise yine aynı formülden bahsetmekle beraber bunun ilişki için ön koşul durumu taşıdığından bahseder. Kuramcılara göre, bir insanın çekici bulunması için o insanla girilen ilişkiden elde edilen sonucun artı olması gerekli ön koşuldur. Bununla birlikte her bireyin, kişiler arası ilişkilerden elde ettiği artı sonuçları karşılaştırdığı bireysel bir *karşılaştırma düzeyi* vardır.

Karşılaştırma düzeyi; bireyin geçmişteki benzer ilişkilerden sağladığı sonuçların, kendine benzeyen kişilerin benzer ilişkilerinden sağladıkları sonuçların ve bireyin gelecekteki benzer ilişkilerinden sağlamayı beklediği (beklenti) sonuçların ağırlıklı bir ortalamasıdır. Bir başka şekilde ifade edilirse, bireyin öğrenmeleri ve beklentileri, o bireyin herhangi bir ilişkiden sağladığı sonucu karşılaştıracağı karşılaştırma düzeyini oluşturur. Bireyin bir kişiyi çekici bulması için, o kişiyle ilişkisinden sağladığı sonucun, kendi karşılaştırma düzeyine eşit ya da daha yüksek olması gerekmektedir.

Yani C.'nin Güler'le ilişkisinden sağladığı pozitif durum sadece bir ön koşuldur. C. Güler'le olan ilişkisini önceki ilişkileriyle bir karşılaştırmada bulunur. Güler'i onlarla karşılaştırır. Aradığı kadın olduğunu düşünür ve bunları da Güler'in çok güzel, makyajsız, topuksuz, mavi gözlü olmasıyla kuvvetlendirir. Bu karşılaştırmalar sonucunda beklentileriyle bir uyuşma söz konusudur. Bu da Güler'i daha fazla çekici bulmasını sağlar. Daha önce de bahsettiğimiz gibi Güler'in üç oda bir mutfak hayalinden bahsetmesiyle bu düşüncelerin, oluşumların hepsi sona erer. C.'deki denge oluşumu birden dengesizliği peşinden getirir.

Huessman ve Levinger'in Çoğalan Değiş-Tokuş Kuramı, bir ilişkide her karşılaşmadan sonra elde edilen bilgilerin daha sonraki karşılaşmalarda ileriye dönük kararlar alma sürecinde kişiye yardımcı olduğunu savunur. Örneğin; Güler'in geleceğine ilişkin düşüncesini C. ile paylaşması, C.'nin ilişkiye ve Güler'e bakış açısını değiştirmiş

daha sonraki karşılaşmaların bu doğrultuda şekillenmesini sağlamıştır. Güler bu düşünceyi söylemeseydi C. Güler'in güzelliğine ve gözlerine kapılıp daha sonraki karşılaşmalarında da aynı düşünceleri besleyecek, C.'nin söylemiyle Güler'in onu eli paketlilerden yapmak istediğini düşünmeyecekti.

Hendrick ve Hendrick'in Sevgi Türleri'ne göre bu ilişkinin oluşumuna baktığımızda: Romantik aşk – Eros: Fiziksel çekiciliğe dayanan romantik (ilk görüşte) aşk, yaklaşımına yakın olduğunu görürüz. Çünkü C. Güler'i ilk gördüğü anda takip etmeye başlamış, günlerce peşinden ayrılmamıştır. Daha önce de defalarca bahsettiğimiz gibi Güler'in fiziksel özellikleri, özellikle gözlerinin mavi oluşu C.'nin ona bakış açısı "Romantik aşk" ilişkisine dayandığını somutlaştırır.

Sevginin Evrim Kuramı Çerçevesinde Açıklanması'na baktığımızda belki de C.'nin ilişkilerinde aradığının ne olduğunun ve bunun C.'de nasıl meydana geldiğini anlamamıza yardımcı olacak en etkili yaklaşım olduğunu görürüz. Sevginin bu kuram çerçevesinde incelendiğinde şöyle bir durumdan dolayı oluşabileceğini görürüz:

" Ebeveynler tarafından korunma güdüsü:

İster çocuk, ister yetişkin olsun, insandaki bağlanma davranışının evrimsel işlevi "korunma güdüsüne" dayanmaktadır. Bu güdü -sosyal ya da fiziksel çevreden tehdit gelebilecek durumlarda bağlanma gereksinimini ortaya çıkarır. İnsan çocukluk döneminde ebeveynleri tarafından karşılanan bağlanma gereksinimini, yetişkinlik döneminde eş ya da sevgilisi ile karşılar.

Wilson, aşkın korunma güdüsüne dayandırılan bu işlevinden hareketle, özellikle erkeklerin, kendilerince önemli olan fiziksel özellikler açısından annelerine benzeyen kadınları eş ya da sevgili olarak çekici bulduklarını ileri sürer."

Buradan yola çıkarak C.'nin kadınlarda neyi aradığını anlayabiliriz. C. anne sevgisi yaşamamış bir insandır. Annesinin ölümünden dolayı onu teyzesi büyütmüştür. C. anne olarak teyzesine benimsemiştir. Ve ideal kadın da teyzesini aramaktadır. Şaşı fahişe ile olan ilişkisinde bunu en açık haliyle yazar okuyucuya yansıtmaktadır. Bu konu ileride daha derin bir şekilde ele alınacaktır.

Bu kuram C.'nin kadınlarda aradığını en çarpıcı şekilde yansıtmaktadır. C. kadınlarında teyzesinin sıcaklığını, teyzesinin gözlerini aramaktadır. Güler'de teyzesinin gözlerini bulur. Her kadında teyzesinden izler aramaktadır. Kuramda da bahsedildiği gibi C. de anne olgusuna benzeyen kadınları sevgili olarak çekici bulmaktadır. Yalnız C.de farklı bir istek daha vardır: Teyzesinin sıcaklığı, sevgisi ile cinselliği birleştirebileceği, C.'nin yaşayışına yakın olan kadındır. Zaten böyle bir kadının hayal olabileceğini, ulaşılamayacağını da görürüz.

C. ve Güler'in ilişkisinin bu kadar devam edebilmesin de teyzesinin katkısı vardır. Hatta Güler düşüncesinden bahsettiği anda C. ondan vazgeçemez. Çünkü Güler çok güzeldir.

3.1.1.2.2.7. C. ve Garson Arasındaki İlişki

C. Güler'in evini öğrendiğinde, evinin karşısında bir kafe görür. Güler'i buradan izlemeye başlar. C.'nin bazı korkuları vardır. Bunlardan bir tanesi de alışkanlık oluşturmamak düşüncesidir. Aynı yere sürekli gitmeyi sevmez. Çünkü sürekli gittiği zaman oradaki insanlar onun farkına varacak, tercihlerine alışmaya başlayacak, hatta o istemeden isteyeceği şeyi getireceklerdir. C. bunu istemez. C. müşteri olmayı istemez. Bu düşüncenin içine kendisini yerleştiremez. Bunu şu şekilde dile getirir:

> *"O sabah kahveci çayını ona sormadan getirdi. Demek müşteri olmak için altı gün yetiyordu. Yemek yediği lokantalarda garson, 'Ali Bey'in çorbası!' '-Ver Ahmet Bey'in bayıldısını' diye bağırdıkça şaşırırdı. İnsanları hep aynı yere çeken neydi? Kahveciye kızdı. Onda müşteri olacak surat var mıydı? Bir daha buraya gelmeyecekti."*[77]

Garsonların kendisiyle konuşma çabalarından, insanlara güleryüzle yaklaşıp bir diyalog oluşturma girişimlerinden nefret eder. Bu kafeye de sırf Güler'i yakından izleyebilmek için gitmeye başlar. Oradaki garson dikkatini çeker. Laubali hareketleri olmayan, gerekmedikçe konuşmayan hatta güler yüz göstermeyen bir garsondur. Hatta bunun üzerine Güler'le şöyle bir konuşma geçer:

"Garson bardakları masaya koyup gidince Güler,

[77] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 58- 59.*

— Ne sessiz garson bu. Dilsiz galiba, dedi.

—Acaba? Bak bunu hiç düşünmemiştim."[78]

Bu ilişkide yine Homans'ın kuramı söz konusudur. Garson konuşmadığı için, C.'ye müşteri olarak davranmadığı için C. bu durumdan memnundur. Ödülünü garsonun konuşmamasıyla alır. Garson ise işini yapmaktadır. Karşılıklı çıkar söz konusudur.

3.1.1.2.2.8. C. ve Ayşe Arasındaki İlişki

Ayşe, C.'nin kadınlarından bir tanesidir. Belki de en fazla anlaşabildiği, yanındayken kendisini huzurlu hissettiği kişidir. Ayşe ile bir ayrılıktan sonra romanın "Yaz" bölümünde tekrar bir araya geldiklerini görürüz. Ayşe ressamdır. Sadık'ın yerinde tanışmışlardır. C. hayatına giren kadınların içinde en fazla Ayşe'ye yakınlık duyar. Ama duyduğu bu yakınlık yine ilişkinin sona ermesine engel değildir. Ayşe ve C.'nin inişli çıkışlı bir ilişkisi vardır. Zaten bunu romanda da görürüz. Ayşe'den romanın başında "Kış" bölümünde bahsedilir. C. ile nasıl tanıştıkları anlatılmaktadır. Asıl derin bir şekilde "Yaz" bölümünde anlatılmaktadır.

Heider'in Denge Kuramı'na göre, bizimle aynı düşünceleri paylaşan kişilerden hoşlanıp aynı düşünceleri paylaşmayanlardan hoşlanmamak da denge kuramı beklentileri arasındadır. C. Ayşe'yi kendisine yakın görür. Bu durum denge oluşturmaktadır.

Newcomb ise tutum benzerliği ile hoşlanma arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ve bu ilişki gücünün insanları bir arada tutmada etkili olduğunu söylemektedir. Ayşe ve C.'nin benzer tutumları C.'ye rağmen onları bir arada tutmaktadır. Çünkü C. kolay bir insan değildir. Her şeyden ilişkinin biteceğine dair bir tutum oluşturabilir. O, farklıdır.

Festinger'in Bilişsel Çelişki Kuramı, yapılan deneylerde, birbiriyle çelişik düşüncelerden ilki bir davranışa, ikincisi ise bir tutuma aittir der. Örneğin, "X takımının politikasına karşı olmakla birlikte, oyumu X takımına verdim." gibi.

Festinger'e göre, kişiler tutumlarına ters düşen bir davranışta bulunduklarında, bu davranışlarını kendi dışlarındaki birtakım zorluklar ve ödüllerle açıklamaya çalışacaklar,

[78] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 73.*

bunu yapamıyorlarsa, nedenini kendi içlerinde arayarak davranışları ile uyumlu olmadıklarına inandıkları düşüncelerini değiştireceklerdir.

Bu yaklaşımı C.'nin sayfiyede yaşadıklarında görürüz. C. Ayşe için oteldekilerle birlikte aynı masaya oturur. Kalabalık içinde aynı sofrada yemekler yer. Aynı manavdan her akşam üzüm alır. Artık o da eli paketlilerden olmuştur:

> *"…Rahatına düşkünlerden, eli paketlilerden bir ayrılığım yoktu. Ona 'Ötekiler yok; ikimiz varız' diye bağırdığımda bile ötekiler gibiydim. Neden gülüyorsun? Bir ay akşamları eve üzüm taşımadın mı? Üzümü hep aynı manavdan almadın mı? O gün bu kalın kaşlı manav bana kocaman kesekâğıdını uzatıp, '-Razakı seversiniz siz. Bitecek gibiydi de ayırdım,' deyince sevinmedin mi? Adama parasını verirken kendimi dükkânın aynasında, kucağımda kesekâğıdıyla görünce utandım. Sanki aynadaki ben değildim. Gece, razakı üzümü yiyebileceği için sevinen biriydi bu. Bir daha üzüm almadım."*[79]

Festinger'e göre, kişiler tutumlarına ters düşen bir davranışta bulunduklarında, bu davranışlarını kendi dışlarındaki birtakım zorluklar ve ödüllerle açıklamaya çalışacaklar, bunu yapamıyorlarsa, nedenini kendi içlerinde arayarak davranışları ile uyumlu olmadıklarına inandıkları düşüncelerini değiştireceklerdir. Demiştik. Yukarıdaki paragraf tam da bu düşünceye örnektir. C. bu durumu kendisine yakıştıramaz. Yaptığı hareket C.'nin düşünceleriyle çelişki içindedir. Bu durumdan rahatsız olur ve sonucunda davranışını değiştirir, üzüm almaktan vazgeçer.

Byrne'in Tutum Benzerliği ve Kişiler Arası Çekicilik Kuramı, 1969 yılında, birbirine benzer tutumların sosyal ödüller olduğu düşüncesinden yola çıkmaktadır. Bu görüş, kişilerin karşılarındakilerden hoşlanmalarının, o kişilerle ortak tutumlarının oranı ile doğrudan ilişkili olduğunu savunur. O halde C. ile Ayşe'nin birbirlerinden etkilenmelerinde benzer tutumları söz konusudur. İlişkilerin var olması insanların ortak paydada buluşmasından kaynaklanmaktadır. Bu ortak tutumlar devam ettiği sürece ilişki de devam eder. Ama ortaklığın bozulduğu durumlarda kişilerarası ilişkiler de zarar görür ve ilişki sonlanır.

Homans'ın Toplumsal Değiş-Tokuş Kuramı doğrultusunda ; "Ödül - Bedel = Sonuç" formülü ile ifade edildiğinde, sonucun artı (pozitif) çıkması o "şey"in zevk verici

[79] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 136- 137.*

olduğunu göstermektedir. Artı değer ne kadar yüksek olursa, alınan zevk de o kadar fazla olacaktır. Bu formül, kişiler arası ilişkilere uygulandığında şu sonuca ulaşılır:

Daha fazla ödüllendirici - daha az cezalandırıcı (daha az bedel ödenen) kişiler, başka kişilere oranla daha fazla çekici bulunur. Yani hem C. hem de Ayşe bu formülle artı değer oluşturmakta ve birlikteliklerini devam ettirmektedirler. Sonuç pozitiftir ve ilişki zevk vericidir. Tabi bu durum daima pozitif sonuçla devam edecek diye bir şey söz konusu değildir. Değişen zamanla ve zamanın içinde değişen insanlarla, düşüncelerle birlikte bu sonuç da değişebilecektir. Pozitif olmaya devam edebildiği gibi negatif de sonuçlanabilir. Bu durumda da ilişkinin sona erdiği görülür. C. ve Ayşe ilişkisinde söz konusu olduğu gibi.

Yine Hakkaniyet (Hakçalık) Kuramı'nda da hemen hemen aynı düşünce biçimini görürüz: İnsanlar en yüksek sonuca (çıkar) ulaşmaya çalışırlar. Ödül - Bedel = Sonuç. Bu durumda yukarıda söylediklerimizi doğrular niteliktedir.

Thibaut ve Kelley'nin Degiş-Tokuş Kuramı da yukarıdaki Homans ve Hakkaniyet kuramını doğrulamakla beraber eklemelerde bulunmuştur. Thibaut ve Kelley'e göre, *Ödül - Bedel = Sonuç (Çıkar)* formülü insanla girilen ilişkiden elde edilen sonucun artı olması için gerekli ön koşuldur. Bununla birlikte her bireyin, kişiler arası ilişkilerden elde ettiği artı sonuçları karşılaştırdığı bireysel bir *karşılaştırma düzeyi* vardır. Bireyin bir kişiyi çekici bulması için, o kişiyle ilişkisinden sağladığı sonucun, kendi karşılaştırma düzeyine eşit ya da daha yüksek olması gerekmektedir. Ancak, ilişkiden elde edilen sonucun karşılaştırma düzeyinden yüksek olması çekiciliği açıklamakta yeterli olsa bile ilişkinin sürdürülmesini açıklamakta yeterli değildir.

C. Ayşe ile olan ilişkisinde karşılaştırmalara gitmiştir. Örneğin Güler'le yaşadığı ilişki olumsuzlukla sonuçlandığında tekrar Ayşe ile barışmış ve bu sefer huzuru hissetmiş, kendisini bir süre oldukça iyi hissetmiştir.

> *"… - Ayşe!*
>
> *- Benim.*
>
> *Başka kim olabilirdi! Ötekiler bu yıkanmış, arınmış, yosun kokulu havayı yataklarına gelsin diye beklerlerdi. 'Kadın bekler gibi… Yataklarına gelenle yetinirler.' Onu burada ancak 'o', aradığı,*

‘milyonlarca kadından biri’ bulabilirdi. Koluna yaslanan çıplak omzu sarıp kendine bastırdı. Yoksa buraya birlikte mi gelmişlerdi? Yoksa o soyunurken Ayşe de mi soyunmuştu? Artık dünyadaki kadın bolluğunu düşündükçe içi kararmayacaktı. Yanındaydı. Kafasında ezgilerin en güzeli çalınıyordu.

- Ezgiyi duyuyor musun?

- Evet.

Elbet duyacaktı. Boşuna harcanmış altı buçuk ayın ivecenliğiyle diz çöküp bacaklarını öptü. Aralarında ne babasının bıyıklı suratı vardı, ne de kulak kaşıntısı.” [80]

Yani karşılaştırma düzeyi yüksek çıkmış ve ilişki devam etmiştir. Ama açıklamada olduğu gibi bu ilişkinin sürdürülmesini açıklamakta yeterli değildir.

Altman’ın Sosyal Nüfuz (İçine Girme) Kuramı’nda, insan ilişkilerinin gittikçe artmasını, bu nedenle kişilerin gün geçtikçe birbirlerine kendileri hakkında özel bilgi vermesini konu edinir. Altman’ın bu kuramına göre, kişiye özel bilgi alışverişi, her iki taraf için de bir ödül niteliği taşır. Bilgiyi veren, içini döküp kendini anlatarak ödül alırken, dinleyen de bu özel bilgilerin alıcısı olarak kendini güvenilir bulur ve böylece ödüllenmiş olur. Olumlu yönde gelişen ilişkilerde kişiler birbirlerine kendileri hakkında daha geniş ve özel bilgiler verir.

Ayşe hakkındaki her şeyi C.’ye anlatmıştır. C. de kimseye anlatmadığı geçmişini Ayşe’ye açar.

“—Neden hep bacaklarımı öpüp okşuyorsun?

—Çünkü senin bacaklarından korkmuyorum, dedi.

—Anlamadım.

Onları ilk günlerin rahat havasına belki de her şeyi anlatmak götürecekti. Ayşe elini omzuna dayadı.

—Neden susuyorsun? Diye sordu. Benim her şeyimi biliyorsun. Ya ben senin? Hiç! Öğrenmek istiyorum. Seni nasıl sevdiğimi görmüyor musun?

[80] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 107- 108.*

İçinde başlayan gevşemeyle birlik çocukluk, ilk gençlik anılarının karma karışık saldırısına uğradı. Hangisinden başlayacağını bilemiyordu.'Babamdan?'

—Önce babamı anlatmam gerek, dedi. Kadın bacaklarının bende uyandırdığı korkuyu anca o zaman anlarsın…" [81]

Fakat bu duruma bakıldığında kurama göre ödül teşkil etmesi gerekir. Fakat bu durum ilişkilerinin sonu olur.

"… İnanamıyorum. Canım benim, anlatma artık! (Yüzüne baktıkça ona sarılmaktan çekiniyordu. İçini böyle çırılçıplak açan birinin, artık bunları gören insanı sevemeyeceğini sanıyordu. 'Beni bıraksa anlattığı için bırakacak,' diye düşündü. C., onun sesini duymamış gibi konuşuyordu.)[82]

Görüldüğü gibi yaklaşımda bahsedilenin tam tersi bir durum söz konusu olmuştur. Çünkü C. farklı bir karakterdir. İnsanlarla kaynaşmayı, konuşmayı sevmez. İnsanlara içini açmaktan hoşlanmaz. O, topluma yabancılaşmış bir kişidir. Ve kendini bu şekilde Ayşe'ye açması şaşırtıcıdır. Zaten anlattıktan sonra pişman olmuştur:

"…Yatağın yanındaki sehpadan paketi alıp bir sigara yaktı. 'Korkuyorum,' demişti. Sormadı. 'Keşke hiç anlatmasaydım.' Oysa daha anlatacağı ne çok şey vardı! "[83]

Bu paylaşım ödül değil ceza olmuştur. Birliktelik son bulmuştur.

C. ve Ayşe arasındaki sevgiyi, Hendrick ve Hendrick'in Sevgi Türleri'ne göre incelediğimizde iki çeşit sevgi türünün birleştiğini görürüz:

Bunlardan biri Romantik aşk – Eros: Fiziksel çekiciliğe dayanan romantik (ilk görüşte) aşktır diğeri de Storge (Dostluk, arkadaşlık sevgisi) : İhtirasa değil, benzerlik ve birbirini gözetmeye dayanan, zamanla gelişen sevgidir. C.'nin Ayşe'ye duyduğu hem fiziksel bir ilgidir hem de ihtirastan öte benzerlik ve birbirini gözetmeye dayanan ilgidir. Bu iki ilgi çeşidinin ortak payda da buluşmasıdır, ikisinin karışımıdır.

---

[81] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 125.*
[82] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 128- 129.*
[83] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 130.*

Levinger ve Snoek'un İlişki Düzeyleri Görüşü'nde dördüncü düzey karşılıklı ilişki düzeyidir. İkili arasında karşılıklı etkileşim söz konusudur. İkili yaşantı ve kişilik bazında birbirlerine açılmaya başlarlar. C. Ayşe ilişkisinde olduğu gibi onların ilişkisi de Levinger ve Snoek'un İlişki Düzeyleri Görüşü'ne göre, dördüncü düzeyde ilişkidir. İkili arasında karşılıklı etkileşim, hatta ayrılmalarına neden olacak kadar paylaşım söz konusudur.

C.'nin Güler'le olan ilişkisinde de bahsedildiği gibi Ayşe ile olan ilişkisinin de yine temelinde teyzesine duyduğu hayranlık duygusu yatmaktadır. Bu duyguyu da Sevginin Evrim Kuramı Çerçevesinde Açıklanması yaklaşımıyla inceleyebiliriz. Bu yaklaşıma göre ebeveynler tarafından korunma güdüsü temel alınır.

İster çocuk, ister yetişkin olsun, insandaki bağlanma davranışının evrimsel işlevi "korunma güdüsüne" dayanmaktadır. Bu güdü -sosyal ya da fiziksel çevreden tehdit gelebilecek durumlarda bağlanma gereksinimini ortaya çıkarır. İnsan çocukluk döneminde ebeveynleri tarafından karşılanan bağlanma gereksinimini, yetişkinlik döneminde eş ya da sevgilisi ile karşılar.

Wilson, aşkın korunma güdüsüne dayandırılan bu işlevinden hareketle, özellikle erkeklerin, kendilerince önemli olan fiziksel özellikler açısından annelerine benzeyen kadınları eş ya da sevgili olarak çekici bulduklarını ileri sürer.

C. annesi öldüğü için anne olgusu yerine teyzesini yerleştirmiştir. Aradığı ideal kadın tipinde teyzesini aramaktadır. Ayşe'yle olan ilişkisinde bu durumu Ayşe'nin bacaklarına olan düşkünlüğünde görürüz. C. Ayşe'den önce tüm kadınların bacaklarından korkmuştur. Bacak ve bıyık C. için korku duyulacak objelerdir. Bu durumda C.'nin babasından kaynaklanmaktadır. Bu durum, daha ileri de Psikanalitik kuram çerçevesinde ele alınacaktır.

Ayşe C.'ye bacaklarıyla ilgili şunu sorar:

> *"—Neden hep bacaklarımı öpüp okşuyorsun?*
>
> *Babasının yüzünü görür gibi oldu. 'Zehra, şu bacakların yok mu?' Bıyıklarını buruyordu. Filmdeki kadının o korkunç sesi kulaklarında çınladı: 'Babanı öldürdün.' Doğruldu.*

—Çünkü senin bacaklarından korkmuyorum, dedi. ” [84]

C. de anne yerine koyduğu teyzesine benzer kadınları aramaktadır. C.'nin ideal kadını teyzesi ile cinselliği birleştirecek, C.'nin düşünce yapısına yakın bir kadındır. Ayşe'de de teyzesine benzer bir yan arar.

3.1.1.2.2.9. C. ve Naciye Hanım Arasındaki İlişki

Naciye Hanım, C.'nin sayfiyede tuttuğu evin sahibidir. C. kadının parasını avukatı aracılığıyla nakit olarak vermiştir. Naciye Hanım'la diyalogu Ayşe sayesinde olur. Ayşe de Naciye Hanım'ın pansiyonunda kalmaktadır. C. Ayşe ile yakınlaşmaya başladığında akşam yemeklerini Naciye Hanım'ın pansiyonunda yemeye başlarlar. Naciye Hanım'la bu sırada görüşmüş olur.

Aralarındaki ilişki sadece ticari boyuttadır. Homans'ın kuramı yine burada söz konusudur: Ödül- Bedel= Sonuç ilişkisi. C. Naciye Hanım'a yediği yemeklerin karşılığında fazlasıyla para öder. Bunun karşılığında da Ayşe ile birlikte orada yemek yer**.** Pansiyondakilerin C. ve Ayşe ilişkisinden rahatsız olması sonucunda da Naciye Hanım yemeklerini C.'nin kaldığı eve yollar. Bu durumdan farklı bir ilişki boyutu söz konusu değildir.

3.1.1.2.2.10. C. ve Pansiyondakiler Arasındaki İlişki

Pansiyon kiracıları irili ufaklı on kişiydiler. Lise müdürü, karısı, iki kızı; mühendis, karısı, üç kızı; bir de Ayşe. Bu insanlarla olan söz konusu ilişkisi sırf Ayşe ile beraber olabilmek için mecburen birlikte olmak zorunda kaldığı insan topluluğudur.

Heider'ın kuramındaki denge- dengesizlik olgusunu bu ilişki çerçevesinde görebiliriz. C. pansiyondakilerle Ayşe'yle olabilmek için bir arada bulunur. Pansiyondakiler Ayşe'nin tanıdığı insanlardır. Heider'ın denge kuramına göre arkadaşının arkadaşına olumlu duygu beslemek dengeye, olumsuz duygu beslemek dengesizliğe neden olur. C. Ayşe için bu durumu kabullenir ve bir denge oluşturur. Fakat pansiyondakiler bir süre sonra bu ilişkiyi istemezler ve C.'den hoşlanmazlar bu durumda dengesizlik oluşturur. Bu dengesizlik sonucunda da Ayşe ve C. bir daha pansiyonda yemek yemez. Çünkü pansiyondakiler onlarla yemek yemeyi istemez.

[84] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 124- 125.*

3.1.1.2.2.11. C. ve Sacide Arasındaki İlişki

C. ile Sacide, C.'nin plak aradığı bir mağazada tanışmışlardır. Sacide dul, annesi, üvey babası ve üç kardeşiyle Tarlabaşı'nda bir evde yaşar. Aralarında daha çok cinsellik dolu bir ilişki söz konusudur.

Homans'ın kuramı burada yine söz konusu olur. İkili arasında karşılıklı ödül ilişkisi yer alır. Bu ilişkide her ikisi de yaşadıkları karşısında ödül alırlar. Sacide' nin konuştukları sonucunda C. ilişkiyi bir daha görüşmemekle noktalar.

Hendrick ve Hendrick'in Sevgi Türleri'ne göre baktığımızda aralarındaki ilişki daha çok Lotus (aşk oyunu): Bağlayıcılığı düşük, eğlencesi ön planda, kısa süreli aşk oyunudur.

Sevginin Evrim Kuramına Göre Açıklanması'na baktığımızda aralarındaki ilişki cinsel güdüdür. Cinsel güdü de insanın temel bir güdüsüdür. Wilson cinselliğin insan yaşamında 3–4 yaşlarında etkili olmaya başladığını ileri sürer. Kuramcıya göre insanlar temelde çokeşlidirler. İnsanın, özellikle erkeklerin, doğal eğilimi kısa dönemleri kapsayan cinsel ilişkiler kurma şeklindedir. Wilson'a göre cinsel eş seçiminde erkekler, kadınlara oranla daha az seçici davranırlar.

C., Sacide'yle ilişkisini bitirir. Bu romanda şu şekilde aktarılır:

"… İki gün sonra dudak boyalı, parfümlü, evlenme laflı sıkıntılar başlayınca bir daha o mağazaya uğramadı. "[85]

3.1.1.2.2.12. C. ve Şaşı Kadın Arasındaki İlişki

Şaşı kadın bir fahişedir. Kadının göz rengi mavidir. C. ilk gördüğünden beri bu kadını teyzesine benzetmektedir. Kadını da evine bu yüzden getirir. Diğer kadınlarda olduğu gibi bu kadında da teyzesini aramaktadır.

"Gidip ona sarılsa, başını göğsüne dayasa, eskiden teyzesinin kucağındayken duyduğu kokuyu gene koklayacağını sanıyordu. Onda bu koku varsa, kurumuş terle kir kokusu ardına gizlense bile onu duyacaktı. Burnu keskindi onun. "[86]

[85] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 143.*

Kadınla arasındaki bağ yine ödül ilişkisinden ibarettir. C. aradığı huzuru bulacaktır. Kadın parasını alacaktır. Her ikisi içinde ödülle sonuçlanır. Homans'ın kuramı kendini gösterir.

Yine bu ilişkiyi çözümlemede Sevginin Evrim Kuramı Çerçevesinde Açıklanması'na başvurulacaktır. Çünkü C.'nin kadınlarıyla olan ilişkisinin temelinde bu açıklama yatmaktadır:

Ebeveynler tarafından korunma güdüsü ister çocuk, ister yetişkin olsun, insandaki bağlanma (attachment) davranışının evrimsel işlevi "korunma güdüsüne" dayanmaktadır. Bu güdü -sosyal ya da fiziksel çevreden tehdit gelebilecek durumlarda bağlanma gereksinimini ortaya çıkarır. İnsan çocukluk döneminde ebeveynleri tarafından karşılanan bağlanma gereksinimini, yetişkinlik döneminde eş ya da sevgilisi ile karşılar.

Wilson, aşkın korunma güdüsüne dayandırılan bu işlevinden hareketle, özellikle erkeklerin, kendilerince önemli olan fiziksel özellikler açısından annelerine benzeyen kadınları eş ya da sevgili olarak çekici bulduklarını ileri sürer.

Romanda da en çok bu kadınla olan ilişkinde teyzesine hissettikleri gün yüzüne çıkar.

> *"Sedire oturttu. Başını onun kucağına koyup uzandı. Eski evde, teyzesinin kucağına da hep böyle yatardı. Kulağının değdiği karından yavaş, süreksiz bir gurultu duydu. Aldırmadı. Teyzesinin de karnı guruldar mıydı? Bilmiyordu. Gözlerini yumdu. Burun kanatlarını gerip birkaç kez kokladı. Belki eski kokuları yeniden duymak olanaksızdı. "* [87]

Bu kadınla olan ilişkisinde tamamen çıkar ilişkisi söz konusudur. Kadın işini yapmaktadır. Sonucunda da parasını alır. C. de duymak istediği sevgiyi, huzuru ister. Teyzesiyle yaşadıklarını yaşamak ister. Hatta kadına teyzesinin söylediklerini söylettirip, yaptıklarını yapmasını ister.

"—Bana, 'Reçel kıvamına gelince indirirsin' desene.

…

---

[86] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 145.*
[87] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 146.*

—Eğil! Dedi. Eğil de burnumun ucunu öp. “ [88]

3.1.1.2.2.13. C. ve B. Arasındaki İlişki

C. ile B. arasında birebir bir ilişki söz konusu değildir. Yazar, okuyucuya C.’nin aradığı kadının B. olduğunu yansıtır. Romandakilerden anlaşıldığı kadarıyla B. tam olarak C.’nin ruh eşidir. Bunu yazar, farklı şekillerde okuyucuya yansıtır.

B.’nin düşüncelerini öğrendiğimizde tabuları olmadığını C.’ye benzediğini görürüz:

“…-Ne yoksa kız mısın?

Önce şaştı. ‘Ah, bu kadarı fazla…’ İçinde yıkıcı, acı verici bir deprem başladı. Dönüp baktı. Şu yakışıklı erkek işte buydu. Artık tanıyordu onu. Şiirlerin, kitaplardan kapma büyük sözlerin yapma süsünden sıyrılmış; beylik yargılarla dolu, bayağı. Böyleleri için en önemlisi kızlıktı. Oysa B.’nin ona vermek istediği şeyin yanında kızlık neydi ki? Yarın gidip onların bu kızlık dedikleri şeyi tanımadığı bir erkeğe verecekti.” [89]

“Kadınların neden evlendiklerini anlıyorum: Yalnız kalabilmek için.”[90]

Yazar, C. ve B.’yi birbirine ruh eşi olarak görmekte ama buna rağmen onları bir araya getirmez. Ve karşılaşmalarına engel olan her durumu da yazar okuyucuya aktarır.

“… Kalın enseli bir adamın arkasındaki boş yere oturdu. Sami’yi düşündü. ‘Çıkarılmadık ayakkaplara, şuraya buyurunlara, hatır sormalara rağmen gitseydim acaba kimleri görecektim? ‘

(Gitseydi B.’yi tanıyacaktı. Bu fırsat kaçtı. İkinci fırsatın bunca çabuk çıkacağını kim diyebilirdi? O da oldu. Dolmabahçe durağında iki yandan gelen iki tramvay yan yana durdular. Başını sola çevirseydi onu görecekti; B.’nin yüzü ondan yanaydı. Ama onun aklı fikri önündeki adamın kulağının ardındaki kirdeydi. “[91]

“… Elini cebine sokup ilk tuttuğu parayı çıkardı. Beşlikti. Buzdolabının üstüne bırakıp çıktı. Köşeye çıkarken kızların ikisini de

[88] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 146.*
[89] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 33.*
[90] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 35.*
[91] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 17.*

görüyordu. Devetüyü Yüksekkaldırım'dan, açık mavi Tophane'den yana yürüyordu. ' Tanrım hangisi? ' Köşede bir an durdu. Sonra devetüyünün arkasından gitti. Her şey o bir anlık duruşta olup bitmişti. Gene yanıldı. Açık mavili B. idi. Onun arkasından gitseydi hikaye bitecekti. Ama o Güler'le gitti. Tesadüf mü? Değildi. Bu şehirde en sevmediği yer Tophane caddesiydi. Belki vapur düdüklerinin çağrısından korktuğu için, belki de bu yoldaki fakültede geçirdiği sıkıcı günlerin etkisiyle sevmiyordu. Oysa Yüksekkaldırım'ı severdi. Devetüyünün oradan çıkacağı umulurdu. Sonra Ayşe'ye gittiği günlerden kalma ayak alışkanlığı vardı. (Kişiyi habersiz yöneten alışkanlık…)"[92]

"Sami kızı gösterdi.

—Bu B. , dedi. ('Ablam' deseydi belki tanışırlardı. Ondan iki yaş küçük olduğundan mı, yoksa bir erkek çocuk şımarıklığıyla mı, ona abla demez, B. derdi. Birbirlerini bilmeden ellerini sıktılar.)

Mavi gözlüydü. 'Neden böyle bakıyor bana? Rahatlarını kaçıracam diye mi korkuyor? " Sami,

—Bizimle plaja gelirsin değil mi? diye sordu.

—Hayır. Hasta gibiyim. Bir gün atölyeye uğrarım."[93]

" Camın önünden geçen bir kız yürürken başını çevirip ona değil, dükkânın içine doğru baktı. Bu gergin yüzü, bu ürkek mavi gözleri eskiden bir yerde görmüştü. Birden başının ağrısı kesildi. İçinde acayip bir sevinçle, delice bir telaşla kalktı. Aradığı oydu. Başının ağrısını böyle kesiveren, portakal suyuyla birlikte içtiği aspirin değil, onun yüzünü görmesiydi. Kapıdan hızla çıkıp açık mavi yağmurluğu görünce yavaşladı. Yirmi adım kadar önünde, arkasına bakmadan yürüyordu. Girip kolunu tutsa, '—Merhaba, ' dese, belki başka bir söz söylemeden anlaşacaklardı. Belki yalnız, '—Sus, biliyorum,' diyecekti. Onun kolunu burada karıncalar arasında değil, ilerde, tenha bir sokakta tutacaktı. Bilmediği o sokağa çabuk varmak istiyordu. Mavi yağmurluklu kızın koşmaya başladığını görünce şaşırdı. Duraktaki otobüse atlar atlamaz o da koştu, ama yetişemedi. Otobüs kalkmış gidiyordu. Koşarken,

—Heyy, dursana! Diye bağırdı.

---

[92] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 5.*
[93] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 100.*

Geçenler ona bakıyorlardı. Bir adama çarptı; sonra birine daha… Gittikçe uzaklaşan otobüse yetişemeyeceğine inanamıyordu. Bunun bir yolu olmalıydı. Otobüs ileride başka taşıtların arasında kayboldu.

…

Yıllardır aradığını bulur bulmaz yitirmesine sebep olan bu saçma, alaycı düzene boyun eğmiş gibi kendini koyuverdi. Şimdi istediklerini ona yapabilirlerdi. Yanındaki polis kolunu sarsıp, ummadığı yumuşak bir sesle sordu:

— Ne oldu? Anlat.

— Otobüse yetişecektim…

Sustu. Konuşmak gereksizdi. Bundan sonra kimseye ondan söz etmeyecekti. Biliyordu; anlamazlardı. "[94]

Görüldüğü gibi yazar birleşmelerini sürekli engellemiştir. Çeşitli tesadüflerle bir araya gelmelerini sağlar fakat onları karşılaştırmaz, karşılaştırsa bile onları birbirinden uzaklaştırır.

Kişilerarası ilişkiler kuramları çerçevesinde bakacak olursak tek bir kuram bu duruma uygun düşmektedir: Levinger ve Snoek'un İlişki Düzeyleri Görüşü'nde olayların akış sırasına bağlı olarak ilk birinci düzey ilişki söz konusudur. Kişiler birbirlerinden habersizdirler. Aralarındakini sadece yazar bilmektedir. Sayfiyede Sami vesilesiyle tanışmalarıyla üçüncü düzey bir ilişki söz konusu olur. Bu durumdan yüzeysel ilişki diye bahsedilmektedir. Bu aşamada ilişki ya bir kez karşılaşılan kişilerle kurulan geçici ilişkiler ya da sürekli karşılaşılıp, selamlaşmanın ötesine gitmeyen rol dilimi ilişkileri şeklindedir. C. ve B. defalarca karşılaşmalarına rağmen, karşılıklı olarak Sami'nin tanıştırmasıyla bir kez karşılaşırlar ve geçici ilişki şeklidir. Son bölümde de C.'nin B.'nin peşinden gitmesi ikinci düzey (fark etme) boyutunda bir ilişkidir. Bu düzeyde de kişiler arası ilişki yoktur; ancak kişilerden biri dış görünüş bakımından diğerini fark eder.

Aralarındaki ilişki karşılıklı boyuta gelmeden C.'nin otobüsü kaçırması sonucunda başlamadan sona ermiştir.

[94] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 158- 159.*

3.1.1.2.3 Psikanalitik Kurama Göre Aylak Adam Romanının İncelenmesi

Freud'a göre kişiliğin şekillenmesinde çocukluk yılları büyük bir önem teşkil etmektedir. Kişilik, çocukluk yıllarında yaşanılanlar üzerine kurulur ve bireyin karakterinin oluşumunda etkilidir. Çocukluk yılları, bireyin ileriki yıllarında hayatını şekillendirecek yaşantıların bütününü oluşturur. Çocuğun 3- 5 yaşlarında anne ve babasının ahlakî değerlerini ve standartlarını içselleştirmesiyle kişiliği şekillenir.

Freud kişilik gelişimini belirli dönemlere ayırmıştır: Oral dönem, anal dönem, fallik dönem, latans dönem, genital dönem. Bu dönemlerden her biri farklı gelişim görevleri içerir. Bu dönemlerin sağlıklı atlatılabilmesi büyük önem taşır. Bunların her biri kişiliğin temel taşlarını oluşturur.

Psikanalitik Kuram'a göre, romanda ele alınması gereken en önemli kişi hiç kuşkusuz C.'dir. C. bir yaşındayken annesini kaybetmiştir. Annesi öldükten sonra C.'ye annesi bakmıştır. Anne olgusunu C. teyzesi ile yaşamıştır. Teyzesi ile olan ilişkisi onun geleceğini ve kadınlarla olan ilişkilerini şekillendirmiştir. O ilişkide bulunduğu bütün kadınlarda teyzesini arar. Yazarın da belirttiği gibi " Aylak Adam'ın aradığı sevgi de ana sevgisiyle cinsel sevgi karışımı bir şeydi. İkisinin bir uyuşumunu arar. Böyle bir şey de olmaz zaten."[95]

Bu konu üzerine Can Yücel de dikkat çeker:

> *"Erken ölmüş C.'nin anası. Teyzesini ana yerine koymuş. Babası pis bir zampara, domestik düşmanı. Tam kritik çağında çocuk, babasına karşı birlik olduğunu sandığı teyzesinin de pos bıyıklı pederin mantinetosu olduğunu anlıyor. Bu ikinci ana da böylece sıfırı tüketiyor. Yeni bir ana arama serüveni başlıyor. Roman boyunca bu böyle gidip geliyor. Kızlarla kadınlarla ilintisi, hep ana tutkusunun pençesinden kurtulamıyor. C. dediğimiz, savunma kalesini birlikte kuracağı bir kadını değil bir ana arıyor."*[96]

Zehra Teyze, C.'nin kişiliği üzerinde C.'nin babasıyla birlikte büyük bir rol oynamıştır. Anima arketipinin baş figürü Zehra Teyze'dir. Kadınlarla olan ilişkisinde yönlendirici bir rol oynamıştır. Bu şaşı kadınla olan ilişkisinde taklit boyutuna kadar

---

[95] Mürşit Balabanlılar, "Anayurt Oteli'nin Yazarı Yusuf Atılgan'ın Yöneldiği Üç Tema: Hapis, İntihar ve İşkence" , *Cumhuriyet*, 11 Aralık 1987.
[96] Açık Oturum, Dost. Mayıs 1959; Yusuf Atılgan'a Armağan, s. 157- 172.

varmıştır. Genel olarak kadınlarla ilişkisine bakıldığında ‘bacak’ objesi Zehra Teyze’den kaynaklanmaktadır.

“*‘Zehra, şu bacakların yok mu?’ Bıyıklarını buruyordu.”*[97]

Zehra Teyze, tüm varlığıyla C.’nin içine işlemiştir. Göz rengi, bacakları, kokusu tanıdık tanımadık bütün kadınlarda karşımıza çıkar:

“… Karşı evin penceresindeki koca karıya bakıyordu. Başını çevirdi. ‘Elbet sana bakacam. Kaşlarını çatıp dudaklarını ıslık çalar gibi uzattığın zaman… Gözlerini kaldırdığında birbirimizi göreceğiz. Biliyorum mavi gözlüsün.’”[98]

“Güler, onu arar gibi bakınmış, görünce birden öteye dönmüştü. Artık tramvayın sarsıntısıyla daralıp genişleyen boşlukta yalnız saçlarını görüyordu. Merak ediyordu: Ne renkti gözleri? Koyu mavi miydi yoksa yeşil mi? Daha yakından baktığında öğrenecekti.”[99]

“—Hep gözlerini merak ederdim, dedi.

—Şimdi biliyor musun?

—Biliyorum. Koyu mavi. “[100]

“… Bir de burada yediği yemeklerin kokusu vardı. Bu koku, bu tat onu Alemdar’daki eski evde Zehra Teyzesiyle yalnız kaldıkları zaman yediği yemeklere götürüyordu.” [101]

“… Aklında ne varsa kovup, yalın kafa bir daha zorladı. Yararsızdı. Kulağını kaşıdı. Sanki yangın kulesi dilini yutmuştu. Karşıdan, önündeki çocuk arabasını iterek bir kadın geliyordu. Artık kadınlar çocuklarını kucakta taşımıyorlardı. ‘Kucak! ’ Birden büyük bir ferahlıkla her şeyi hatırladı: Tramvaydan indiklerinde teyzesi onu kucağına almıştı. Tanıdık bir doktora gidiyorlardı. Oysa hasta falan değildi. Teyzesinin göğsü yumuşaktı, rahattı. Gözlerini sallanıp duran şu acayip kuleden ayıramıyordu. Bir ara, ‘ –Dermanım kesildi; in

[97] Yusuf Atılgan, *Aylak Adam*, Yapı Kredi Yayınları, 19. Baskı, İstanbul, Ocak 2010, s. 125.
[98] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 15.*
[99] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 52.*
[100] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 63.*
[101] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 109.*

kucağımdan da biraz yürü! ' demişti. Boynuna sarılmış inmemişti. Kucağı rahattı. Burnunda onun kokusu vardı.

Bir sigara yakıp durdu. İşte sokak ondan gizlediğini sonunda açıklamıştı. Demek döne dolaşa hep Zehra Teyzesi'ne varacaktı."[102]

"Sedire oturttu. Başını onun kucağına koyup uzandı. Eski evde, teyzesinin kucağına da hep böyle yatardı. Kulağının değdiği karından yavaş, süreksiz bir gurultu duydu. Aldırmadı. Teyzesinin de karnı guruldar mıydı? Bilmiyordu. Gözlerini yumdu. Burun kanatlarını gerip birkaç kez kokladı. Belki eski kokuları yeniden duymak olanaksızdı. Ayşe'nin saçlarındaki kokuyu, olmadığını bile bile ona benzetmemiş miydi? Belki onu hiç beklemediği anda duyacaktı. "[103]

"… Camın önünden geçen bir kız yürürken başını çevirip ona değil, dükkânın içine doğru baktı. Bu gergin yüzü, bu ürkek mavi gözleri eskiden bir yerde görmüştü. "[104]

Alıntılardan da görüldüğü üzere bütün kadınlar teyzesi gibi mavi gözlüdür, bütün kadınlar teyzesi kokar ve bütün kadınlarda teyzesinden bir parça vardır. Aslında bu görüşler kişilerarası ilişkiler kuramlarında yer alan Sevginin Evrim Kuramı Çerçevesinde Açıklanması bölümündeki ebeveynler tarafından korunma güdüsü kısmı ile örtüşmektedir.

İster çocuk, ister yetişkin olsun, insandaki bağlanma (attachment) davranışının evrimsel işlevi "korunma güdüsüne" dayanmaktadır. Bu güdü -sosyal ya da fiziksel çevreden tehdit gelebilecek durumlarda bağlanma gereksinimini ortaya çıkarır. İnsan çocukluk döneminde ebeveynleri tarafından karşılanan bağlanma gereksinimini, yetişkinlik döneminde eş ya da sevgilisi ile karşılar.

Wilson, aşkın korunma güdüsüne dayandırılan bu işlevinden hareketle, özellikle erkeklerin, kendilerince önemli olan fiziksel özellikler açısından annelerine benzeyen kadınları eş ya da sevgili olarak çekici bulduklarını ileri sürer.

C. de hem Freud'un dediği gibi hem de Wilson'un bahsettiği şekildeki örüntüleri bünyesinde barındırmaktadır. O Zehra Teyzesi ile örtüştürebileceği bir kadın aramaktadır.

---

[102] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 14.*
[103] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 145.*
[104] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 157.*

C.'yi Zehra Teyze kadar etkileyen bir diğer kişi de babasıdır. Ali İhsan Kolcu bunu şu şekilde dile getirir:

> *"C.'nin bütün roman boyunca sergilediği davranışlarının temelinde içinden söküp atamadığı baba fenomeni vardır. Anlaşıldığına göre baba toplumumuzda hala varlıklarını sürdüren ceberut, evlatlarına karşı mesafeli, otoriter ve sevgisini göstermekte cimri davranan bir kişiliktedir. C.'nin annesinin bir yaşındayken ölümü onun belleğinde anneye ait bir fotoğraf ya da anı bırakmamıştır. Annenin olmayışıyla baba ile evlat arasında kurulacak iletişiminin de büyük ölçüde ortadan kalktığı anlaşılmaktadır. Zira hemen herkesin gözlemleyebileceği gibi bu tip otoriter ve ceberut babaların çocuklarıyla ya da hayatın gidişatına göre birtakım hayati kararlar almasında annenin her zaman bir uzlaştırıcı rol oynadığı babadan çocuklara, çocuklardan da babalara uzanan iletişim çizgisinde önemli bir yeri işgal ettiği bilinmektedir. C.'nin böylesi bir şansı olmamıştır. Fakat annesinin ölümünden sonra onun yerini alan Zehra Teyzesi ona annesinin yokluğunu hissettirmemeye çalışır. C.' nin bu süreç içinde Zehra Teyzesi'nden hiçbir şikâyeti olmamıştır. Aradığı sevgi ve şefkati Zehra Teyzesi fazlasıyla karşılar."*[105]

C.'nin teyzesine geliştirdiği bacak olgusu babasında bıyık şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bıyık onun için kötülüğü temsil eder. Romanın başında dayak yediği kişiler de bıyıklıdır. Bıyıklar üzerine korkuları gelişir. Romanın çeşitli yerlerinde bıyıktan bahsettiğini görürüz:

"Bir ay önce biri siyah bıyıklı iki terziden – niye terzi? Bilmiyorum- dayak yediğim gece de aynı sebepten sokağa düşmüştüm. "[106]

"… Beyaz önlüklü bir kadın ona doğru koşup önünde duruyor. 'Ah' diyor. 'Baban sandım seni. Sizin evde hizmetçiyim ben. Tıpkı baban gibisin. Bir bıyıkların eksik.' "[107]

"Onsuz ilk defa görüyorum burayı. Ya o, sarı bıyıklı oğlanla mı? "[108]

"Babası da öyleydi. Üstelik bıyıklarını da burardı. "[109]

---

[105] Ali İhsan Kolcu, *Yusuf Atılgan'ın Roman Dünyası*, Toroslu Kitaplığı, İst. Kasım 2003.
[106] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 9.*
[107] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 22.*
[108] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 37.*
[109] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 50.*

"Arabanın ön penceresinden uzanmış surat bağırıyordu. ' –Katil olacağız be. Yok mu bu piçin anası? ' Bıyıklıydı. "[110]

"Bende gördüğüm her şey babamla başlar. Pek küçükken yanaklarımı öpmeye yaklaşan adamın kara bıyıklarından gene o korkuyla karışık iğrenmeyi duyar mıydım, yoksa bunu sonradan mı düşündüm, bilmiyorum. "[111]

"Babasının yüzünü görür gibi oldu. ' Zehra, şu bacakların yok mu? ' Bıyıklarını buruyordu. "[112]

"… ' –Görürüsünüz, adam olmayacak bu çocuk. ' derdi. Konuşmazdım. Sevinirdim. Babam adamsa ben olmayacaktım. ' Büyüyünce bıyık bırakmayacam' derdim kendi kendime."[113]

> *"Ancak romanın sonlarına doğru çözmeye başlarız bıyık sorununu Aylak Adam'ın. Babasını annesi kadar sevdiği, ona annelik eden kadının bacaklarını okşarken yakalamıştı çocukluğunda, babası bir yandan da bıyıklarını buruyordur. Aylak Adam üstelik 'Pek küçükken yanaklarımı öpmeye yaklaşan adamın kara bıyıklarından gene o korkuyla karışık iğrenmeyi duyar mıydım, yoksa bunu sonradan mı düşündüm, bilmiyorum' (s.178) der. "*[114]

Freud kişilik gelişiminde fallik döneme vurgu yapar. Bu dönemde oedipus ve elektra karmaşaları görülmektedir. Bu romanda bizi ilgilendiren oedipus karmaşasıdır. Oedipus karmaşası erkek çocuğun anneye ilgi duyması ve babayı rakip olarak görmesi durumudur. Çocuk dış dünyaya güvensizlik duyup ana rahmine geri dönmeyi ister lakin oradan kopmuştur. Ve oranın yegâne sahibi babadır. Çocuğun amacı babayı saf dışı bırakmaktır.

C.'ye baktığımızda da bu durumu gayet net bir şekilde görebiliriz. C. bu geçiş dönemini babanın saldırgan ve ilgisiz tutumundan dolayı sağlıklı bir şekilde atlamamıştır. Üstelik anne olgusunu teyzesi ile bütünleştirmesi onun baba ile olan çatışmasını daha da zorlaştırmıştır. Çünkü anne- baba ilişkisi herkes tarafından kabul gören bir durumdur.

---

[110] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 64.*
[111] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 125.*
[112] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 125.*
[113] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 126.*
[114] Güven Turan, *"*Yusuf Atılgan'da Kıl- Tüy*", Kitap-lık*, sayı 41, Mayıs- Haziran 2000.

Çocuk da zamanla bu durumu kabullenir ve bu karmaşayı atlatarak babayı rakip olarak görmekten vazgeçer. Fakat C.'nin durumu bundan farklıdır. Annesinin yerinde teyzesi vardır. Bu durumu kabullenmesi oldukça güçtür. C. her zaman babası gibi olmaktan kaçmıştır. Ona benzemeyi hiç istememiştir.

"Çocukluğumda ona benzememek kolaydı. '-Bıyık bırakmıycam' 'Komisyoncu olmıyacam' demek. Çıplak bacaklı kadın düşleri başladığı zamanki umutsuzluğum! Hiç kimse erkek yaratılmanın azabını benim kadar çekmemiştir."[115]

Fallik dönemdeki bu karmaşa çocuğun baba ile özdeşleşmesiyle, aradaki sevgi bağının kurulmasıyla sona erer. Fakat C. babası ile özdeşleşmeyi istemez. Onu sevmeyi, onun gibi olmayı istemez. Ondan nefret eder ve bu nefreti de her daim ayakta tutmayı ister.

> *" … Onun gibi olmama kararını, bu iğrençlikleri gördükçe vermiş olacağım. Salt onun rahatını kaçırmak için üstlerine giderdim. Tokatlardı beni. Nasıl istiyordum bu dayakları bir bilsen! Onlar beni 'babayı sevmeme' azabından kurtarıyordu. Onun hizmetçilerle düşüp kalktığını teyzem de bilirdi. Yakınmazdı. Sonraları onun bu eve nasıl dayandığına şaşırmışımdır. Benim yüzümden mi, yoksa her gece babamın erkekliğinden payını aldığı için mi? "* [116]

Yukarıdaki alıntıyı incelediğimizde kişilerarası ilişkiler kuramı kapsamında ele aldığımız Heider'ın Denge Kuramı ile ilgili de bir bölüm olduğunu görmekteyiz. Aynı aileden kişiler sevilir. Bu bir denge kuralıdır. Fakat C. sevmesi gerektiği babasını sevmez ve bu bir dengesizlik oluşturur. Bu dengesizlik boyutu da kişinin bu ilişkiden rahatsızlık duymasını ve kendisini kötü hissetmesini sağlar.

C.'nin kulak kaşıma tiki vardır. Ve bacaklara duyduğu korku. Bu duygular da babası sonucunda oluşmuştur. C. babası ile teyzesini sevişirken yakaladığında babasının C.'nin kulağına sert bir darbe indirmesi, kulağının yırtılmasına neden olur. Bu durum kulağının kaşınmasını meydana getirir. Sıkıldığında, kadınların bacaklarını düşündüğünde kulağı kaşınır. Babasının " –Zehra, şu bacakların yok mu? " deyişi aklından bir türlü çıkmaz. Bacaklar onun hayatında önemli bir korku ve aşması gereken bir süreç olarak yer alır. Bu durumu Ayşe ile aşar. Ayşe'ye anlattıklarından sonra rahatladığını hisseder. Ve bacak korkusunu yendiğini Sacide ile birlikteyken anlar. Aslında artık babası gibi

---

[115] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 128.*
[116] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 126.*

olmuştur. Bacaklara olan ilgisi tamamen gün yüzüne çıkmış ve korkmamaktadır. C.'nin bacaklara olan ilgisi ve korkusu romanda sürekli karşımıza çıkmaktadır:

" Yeniden yürümeye başladıkları zaman hep onun bacaklarına bakıyordu. "[117]

"Önce bir sinemaya girip iki saat, ıslak ıslak, deli deli öpüştüler. Sıcaktı. Yalnız bacaklarına dokunmuyordu. Hep böyle olurdu. Onları okşama, sıkma isteğiyle avucu karıncalanmaya başladıkça bir kulağı yanardı. Dokunamazdı. "[118]

" Aşağıda ayakları birleştiler. Kelimeler ayrı ayrı önemliydiler. İnsan 'diz' , 'ayak' diye düşünüyordu, 'bacak' diye değil. "[119]

"En önemlisi bacaklarını öpebilmem, biliyorsun. Bir öptüm mü tamam. Buradan çıkamazsın. "[120]

Yukarıdaki alıntılardan da görüldüğü gibi " bacak" C. için atlatılması gereken bir korkudur. Aslında burada bir çatışma söz konusudur. Yaklaşma- kaçınma çatışması. C. bacaklar hoşuna gittiği için onları okşamayıp, öpmeyi istemekte ve yaklaşma duygusu yaşamaktadır fakat babasına benzeyeceği korkusuyla da bu durumdan kaçınmaktadır.

C. teyzesini babasından kıskandığı ve babasını kendisine yaptıklarından dolayı da sevmediği için defalarca kafasında öldürmüştür.

"… Filmdeki kadının o korkunç sesi kulaklarında yeniden çınladı: 'Babanı öldürdün.' Doğruldu. "[121]

"Kimi geceler düşümde babamı korkunç ölümle birkaç kez öldürdüm. Kulağım için değil, Zehra Teyzeme saldırdı diye." [122]

Görüldüğü üzere C. babasını hiç sevmemiş, teyzesini de çok fazla yüceltmiştir. Çocukluğundan beri geliştirdiği anima arketipi ile oedipus kompleksi, hayatını yönlendirir. Çocukluğunda belleğine kazınmış kimi sahneleri bilinçaltında yeniden yaşar. Hatta bunlardan birini şaşı kadına dile getirttirir:

---

[117] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 50.*
[118] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 83.*
[119] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 84.*
[120] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 87- 88.*
[121] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 125.*
[122] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 127.*

"—Bana, 'Reçel kıvamına gelince indirirsin' desene.

—Anlamadım, neydi?

Tekrarladı. Kadının dudakları oynadı. Pürüzlü, yorgun bir ses:

—Reçel kıvamına gelince indirirsin, dedi.

Oyunun tamamlanması için yapılacak tek şey vardı.

—Eğil! Dedi. Eğil de burnumun ucunu öp. "[123]

Yusuf Atılgan'ın romanlarının ilgi çekici yanlarından birisi de kimi baskın karakterlerin ölü oluşları ve bazılarının romanı gizliden gizliye idare etmesi söz konusudur. C.'nin babası, oedipus kompleksinin baş figürüdür. C.'nin birçok davranışının ardında bu ölmüş babanın gölgesi hissedilir. C.'yi yönlendirir. Hatta bazı davranışlardan alıkoyar. Kadınların bacaklarına karşı hissettikleri gibi.

Anima arketipinin baş figürü de teyzesidir. Bu da kadınlarla olan ilişkisinin temel taşıdır. Kadınlarda aradığı teyzesidir. Bu iki ölü insan C.'nin hayatını baştan sona doğru etkilemiştir. Özellikle ilişki seçiminde ve cinsellikte bunların etkisi daha açık şekilde gün yüzüne çıkmaktadır. Ve Freud'un dediğinin burada doğrulandığında görürüz. Başarı ile sonlandırılmayan bir dönem, hayatı boyunca o kişinin karşısına çıkmaktadır. C.'nin sağlıklı bir şekilde aşamadığı fallik dönem yaşadıklarını şekillendirmiş ve bu dönemde atılan davranışlar da kişiliğinin alt yapısını oluşturmuştur.

> *"C için geçmiş tüm ağırlığıyla bir varlık alanı oluşturur: Şimdiki zamanda genç bir kadını arzularken çocukluğunda yırtılan kulağının acımaya başlaması geçmişin C'nin cinsel enerjisine (yaratıcılığına?), dolayısıyla, yaşamsallığına müdahale etmesinden başka bir şey değildir. Güler'le ya da Ayşe'yle birlikteliğinde üretemediği enerji, ya da tek üreyen enerjinin 'cinsel istek' sınırlarını aşamayışı (o da sakatlanmış bir istek) , düşünsel ve duygusal paylaşımın yapay kalması ancak bu varlık alanında geçmişin izlerinin yoğunluğuyla açıklanabilir."*[124]

[123] Yusuf Atılgan, *Aylak … , s. 146.*
[124] Nedret Tanyolaç," Aylaklığın Durgun Sularında*", Cumhuriyet Kitap*, s. 672.

Bu dönemdeki yaşantıları kişiliğinin alt yapısını oluşturmuş ve onun insanlardan uzak durmasında büyük etki göstermiştir. Yalnızlık, yabancılaşma onun kişiliğinin birer parçası olmuştur.

> *"Psikiyatride, topluma ve insanlara yabancılaşmış ve diğer insanlarla sağlıklı ilişkiler geliştiremeyen böyle kişilikler şu şekilde tarif edilmektedir: ''Bazı insanlar zaman zaman toplum inançlarına ve değerlerine ters düşen davranışlarda bulunurlar. Bu davranışların önemli bir bölümü, bireylerin içsel çatışmalarından ya da biyolojik zeminli ruhsal bozukluklarından kaynaklanan ikincil klinik belirtiler olabildiği gibi, politik ya da ekonomik nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan ve klinik psikiyatrinin kapsamı dışında kalan olgulardır. Bir bölümü ise günümüzde 'anti sosyal kişilik bozukluğu' başlığı altında incelenen ve on dokuzuncu yüzyılın başlarından bu yana psikiyatrinin ilgi konusu olmuş olan bireyleri içerir.'*[125]**"**[126]

3.1.2. ANAYURT OTELİ

3.1.2.1. Romanın Özeti

Anayurt Oteli, Hicri 1255, Miladi 1839 yılında yani Tanzimat Fermanı'nın ilan edildiği yıl Keçecizade Malik tarafından konak olarak yaptırılmıştır. Keçecizadeler, Cumhuriyet'in ilanı ile topraklarını elden çıkarma girişiminde bulunmuşlardır. Konağı da otele çevirmişler ve Ahmet Efendi'ye (Zebercet'in babası) otelin idaresini bırakmışlardır. Oteli Ahmet Efendi oğlu Zebercet ile birlikte işletir. Ahmet Efendi'nin ölümünden sonra da Zebercet oteli işletmeye devam eder.

Babasının ölümünün ardından oteli tek başına işletmeye başlayan Zebercet yanında çalıştırmak üzere bir kadın tutar. Tuttuğu kadın evlendirildiği gece kız çıkmadı diye geri gönderilmiş daha sonra dul biriyle tekrar evlendirilmiş, bu seferde çok uyuduğu için geri gönderilmiş biridir. Kadını otele dayısı olduğunu söyleyen biri getirir her ay da onun parasını almak üzere otele gelir. Kadın ortalığı toplar, yemekleri yapar, geceleri de Zebercet kadının yatağına girer. Bir süre sonra kadın uykusu bölünmesin diye çamaşırsız

---

[125] Engin Geçtan, *Psikodinamik Psikiyatri ve Normal Dışı Davranışlar*, Remzi Kitabevi, İst. 1994, s. 275

[126] Orhan Güdek, "Bir Mukayese Denemesi: 'Yeraltından Notlar' ve 'Aylak Adam' Romanlarında Modern İnsanın Yalnız Yabancılaşması", *Türk Edebiyatı*, s. 401, Mart 2007.

yatmaya başlar. Zebercet'in bu durumuna oldukça kayıtsız kalır hatta bu durum ölümünü getirecektir.

Zebercet, hayatı tamamen otelle sınırlı olan belirli günlerde berbere giden otelden dışarı çıkmayan, insanlarla iletişimi oldukça zayıf olan biridir. İçine kapanık olması yaşadıklarından kaynaklanmaktadır. Zebercet oldukça erken doğmuştur. Çok küçük doğduğu için pamuklara sarmışlar ve babası adını bu yüzden Zebercet koymuştur. Zebercet'le sürekli insanlar dalga geçmiştir. Okulda da sürekli onunla dalga geçmişlerdir. Ailesi yedi aylık doğumunu sürekli dile getirmiştir. Bu yaşanan durumlar onun insanlarla iletişimini engellemiştir.

Zebercet kendisini Keçecizade ailesinin bir üyesi olarak görmektedir. Keçecizade Malik Ağa kadınlara düşkünlüğü ile bilinmektedir. Evindeki beslemelerle birlikte olur daha sonrada onları evlendirir. Zebercet'in ninesi de bu beslemelerden biridir. Fakat Zebercet ninesinin adını bilmemektedir. Çünkü babası ondan hiç bahsetmemiştir.

Zebercet'in çok durağan bir hayatı vardır. Her gün her şey aynı şekilde devam eder. Bu durağanlık Perşembe gecesi bozulur. Artık Zebercet'in hayatı değişecektir. Otele gecikmeli Ankara treniyle bir kadın gelir. Bir gece kalır. Zebercet kadının odasına çay götürür. Kadın ertesi gün tekrar geleceğini söyleyerek gider. Ve hiçbir zaman gelmez. Fakat Zebercet kadına takılıp kalmıştır. Mutlu olacağı kadının o olduğunu düşünür. Her günü kadını beklemekle geçer. Bir gün gelecek ve Zebercet'i sevecektir. Gerek ailesinden gerekse çevresinden görmediği sevgiyi bu kadın ile yaşayacağını düşünür. Ve kendisini tamamen onun geleceği güne hazırlamaya başlar. Odasını isteyenlere dolu diyerek vermez, odanın ışığını söndürmez, eşyaların hiç birine dokunmaz. Hatta bardağı kırmıştır ve onun yerine kendi çay içtiği bardağı dibini onun bıraktığı gibi bırakarak odaya koyar, çünkü o gelecektir. Tıraş olur, kendisine yeni kıyafetler alır. Büyük bir heyecanla gelişini bekler. Trenin geldiği her saat büyük bir heyecan kaplar içini. Hatta bir süre sonra otele müşteri almamaya başlar. Eski defterden o tarihte gelenlerin adlarını formalite icabı yazmaya başlar. Bir hafta sonra kadının gelmeyeceğini anlar ve esas çöküşü başlar.

Artık Zebercet otelden dışarıya çıkmaya başlar. İçkili lokantalar gider, horoz dövüşlerine gider, sokaklarda dolaşmaya başlar. İnsanlarla iç içedir. Hatta horoz dövüşü sırasında Ekrem adında soğuk demirciyle tanışır. Dövüş sırasında çocuk onunla konuştukça, kolları birbirine değdikçe heyecanlanmaya başlar. Ekrem'le beraber sinemaya

gider. Sinemada içindeki heyecan daha da büyür. Ekrem'e karşı cinsel ilgi duymaktadır. Fakat bu durum istekten öteye gidemez. Onu otele çağırmayı düşünür fakat bunu beceremez. İçindeki cinsel haz gitgide büyümeye başlar.

Zebercet'in psikolojisi iyice bozulmuştur. Ortalıkçı kadının odasına gider. Fakat bu sefer kadında ona karşılık versin ister. Uyandırmaya çalışır fakat kadın bir türlü uyanmak istemez. Onunla otele gelen çiftlerin yaşadığı gibi cinsel bir beraberlik yaşamak ister. Kadın uyanır gibi olduğunda çekinir. Ortalıkçı kadınla hem ruhsal hem de fiziksel açıdan başarısız bir ilişki sırasında kadını boğarak öldürür. O sırada kedi de odadır. Kediyi de başına tava vurarak öldürür. Kediyi camdan aşağıya atar. Ortalıkçı kadının cesedini ise kaldırma gereği bile duymaz.

Yaşadığı olayın ardından geçmişte yaşadığı hadiseler daha çok aklına gelmeye başlar. Keçecizadeleri, askerlik anılarını, çocukluğunu bir bir dinleriz. Ayrıca kendi içinde yaşadığı hesaplaşmalar da artmaya başlar. Bu sırada mahkemede, gerdek gecesi karısı kız çıkmadı diye öldüren bir adamın duruşmasına katılır. Hâkimin sanığa sorduklarına kendisi sanki sanıkmış gibi kendi kendine cevaplar verir. Tanıdığı birini öldüren tek Zebercet değildir. Ayrıca sanıkla kendisini özdeşleştirir. Sanık evlendiği gece karısı kız çıkmadı diye karısını öldürmüştür. Hâlbuki gelin kız oğlan kızdır. Zebercet aynı suçu işlediğinden kendisini onunla bir tutar. Cinayetin nedenini sorduğunda bir nedeni yok der. Hâkim mahkeme kararını 28 Kasım'a erteler. Zebercet'in de karar tarihi 28 Kasım'dır. Bu süreçte Zebercet'in kendi ailesi olarak gördüğü Keçecizadelerin üyelerinin ölümlerinden bahsedilir. Zebercet 28 Kasım'a kadar bekleyemez. Çünkü bu özgürlük ona ağır gelmektedir. 10 Kasım günü dayısı Faruk Bey'in de kendisini astığı yerde, yine aynı şekilde kendini asarak intihar eder.

3.1.2.2. Kişilerarası İlişki Yaklaşım ve Kuramlarına Göre Anayurt Oteli Romanın İncelenmesi

3.1.2.2.1. Zebercet

Zebercet, Anayurt Oteli'nin ana karakteridir. Anayurt Oteli, Keçecizade ailesinden Zebercet ve babasına çalıştırması üzerine emanet edilmiştir. Zebercet vaktinden erken doğmuş bir çocuktur. Daha çok kız çocuklarına verilen Zebercet ismini, erken doğduğundan dolayı çok narin ve küçük olan bu çocuğa verirler. Gerek ismi ile gerekse

Zebercet'in kendisiyle annesi ve babası da dahil olmak üzere etrafındaki herkes hor görür. Zebercet, toplumdan ilgi görmeyen, dışlanan biri olur. Bu durum zamanla Zebercet'in kendisini insanlardan uzaklaştırması ile sonuçlanır. Zebercet, insanların en çok uğradığı yerlerden biri olan bir oteli işletmesine rağmen, insanlara bir o kadar uzaktır.

Bir Perşembe gecesi Gecikmeli Ankara treniyle bir kadın gelir. Bu kadın Zebercet'in hayatını değiştirecektir. Kadın otele kayıt yaptırırken kimliğinin olmadığını söyler. Zebercet bu durumdan kadının da kendisine benzediğini, onun da farklı olduğunu düşünür. Kadının yaptığı her hareketten anlam çıkarır. Kadın bir gece kalıp gider ve geri geleceğini söyler. Bunun üzerine Zebercet'in bekleyişleri başlar. Kadın, Zebercet için gelecektir. Zebercet'i sevecektir. Zebercet tıraş olur, yeni kıyafetler alır. Kadın için hazırlanmaya başlar. Beklenen kadın asla gelmez.

Zebercet otelde otelin işlerini yapması için bir kadın çalıştırır. Kadını evlendiği adam kız çıkmadı diye geri göndermiştir. Daha sonra tekrar evlendirirler. Bu sefer de çok uyuduğu için geri gönderilir. En sonunda Zebercet'in yanında çalışmaya başlar. Zebercet her gece kadın uyurken kadınla cinsel ilişkiye girer. Bu durum bir süre sonra Zebercet için tatsız olmaya başlar. Kadının uyanık olmasını ister. Kadın da uyanmadığı için ve Zebercet'in olumsuz bir cinsellik yaşaması üzerine, Zebercet kadını öldürür. Kendi kendini yargılama sürecine girer.

Kadının ölümünden sonra tamamen her şeyden uzaklaşır. Otelden dışarı çıkmaya başlar. İçinde bulunduğu özgürlük onu rahatsız etmeye başlar. Böyle bir durum cezasız kalmamalıdır. Bu rahatsızlık üstüne kendisini asarak öldürür.

3.1.2.2.2. Zebercet ve Diğer Karakterler Arasındaki İlişki

3.1.2.2.2.1. Zebercet ve Ortalıkçı Kadın Arasındaki İlişki

Ortalıkçı Kadın ve Zebercet arasında oldukça ilginç bir ilişki söz konusudur. Gündüzleri az da olsa bir iletişim varken, geceleri tek yönlü bir ilişki söz konusudur.

> *"Ortalıkçı Kadın ve Zebercet. Biri, yaşamdan kendine dair hiçbir beklentiyi aklının ucuna dahi getiremeyen donuk bilincin; bir diğeri, yaşamın tüm gidişatını bir beklenti uğruna harcayacak kadar aşkınlaşmış bilincin simgesi. Dolayısıyla Zebercet'le Ortalıkçı Kadın'ın ilişkisi ölü olarak niteleyebileceğimiz bir ilişkiden öteye gidemez.*

Gündüzleri iş icabı dışında konuşmazlar. Geceleri de Zebercet istisnasız her gece odasına giderek cinsel gereksinimlerini karşılar. "[127]

Ortalıkçı Kadın, romanda şu şekilde tanımlanır:

"Saçları kumral, gözleri koyu mavi. Yüzü uzun, burnunun ucu kalkık, ağzı büyükçe, biraz dişlek, dudakları kalın. Orta boylu, balıketinde; bacakları az eğri. Otuz beş yaşlarında. On yıl önce uzak köylerin birinden dayısı olduğunu söyleyen bir adam getirdi kadını, bohçası koltuğunda. 'Recep Ağa söyledi, kadın gerekmiş.' Aylığına pazarlık ettiler, uyuştular. Kadını yukarı gönderdi. Adama 'Otur bir çay içelim' dedi. Çay içerken anlattı adam. Babası, anası ölmüş. Yanlarına almışlar kızı. On yedisinde evermişler. Gerdek gecesi sabaha karşı bozuk çıktı diye geri göndermiş kocası. ' Hele sürtük kim bozdu seni kız? Bilmiyom der bu, söylemez. Dövdük falan valla bilmiyom der. Yeter herif söyleyecek de ne olacak dedi yengesi.' Beş yıl sonra komşu köylerden birinden karısı ölmüş üç çocuklu bir adama vermişler. Üç ay geçmemiş geri getirmiş adam, 'Çok uyuyor bu' demiş. Uyur evet, uyur ya işi eyidir."[128]

Romanın ilerleyen sayfalarında Zebercet'in tuttuğu nottan Ortalıkçı Kadın'ın adının Zeynep olduğunu öğreniriz.

Zebercet'le Ortalıkçı Kadın'ın ilişkisi sabahları otelin işleri boyutundadır. Bu durumlarda da gerekmedikçe konuşmazlar. Geceleri de Zebercet'in kadının odasına giderek yaşadığı cinsel ilişki boyutudur ki bu da tek taraflıdır. Çünkü kadın uykuya aşırı düşkün olduğu için uyanmaz. Hatta daha sonra rahatsız olmamak için çamaşırını çıkarıp, bacaklarını aralayarak yatar. Zebercet'in yaşadığı cinsellikle bir nevi mastürbasyona döner.

Newcomb'un Simetri Eğilimi Kuramı, tutum benzerliği yüksek olan kişiler arasında iyi ilişkiler yaşandığı, başkalarından hoşlanmada temel etkenin ise bu tutum benzerliğine bağlı olmasıdır görüşündedir. Aslında bir yerde Zebercet ve Ortalıkçı Kadın birbirine benziyordur. İkisinin de anne ve babası ölmüştür. İkisi de toplum tarafından dışlanmış, hor görülmüş bu yüzden de insanlarla ilişki kurmaktan uzak duran kişilerdir. İkisi de yalnızlıkla özdeşleşmiştir. Bu özellikleri düşündüğümüzde hayatın onları bir arada tuttuğunu görürüz. Hatta Zebercet kadının varlığına alışmıştır, onun gidecek olması

[127] Arzu Özdemir, *"Yusuf Atılgan'ın Romanlarının Psikanalitik Açıdan İncelenmesi*", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2005, Fırat Üni. Elazığ.
[128] Yusuf Atılgan, *Anayurt Oteli,* Yapı Kredi Yayınları, 8. Baskı, İstanbul, s. 14- 15.

Zebercet'e rahatsızlık verir. Çünkü yaşamda sözünü geçirebildiği tek kişi bu kadındır. Bu yüzden de öldürdüğünü düşünebiliriz:

"…eskiden çok bağlıydı bana son günlerde köye gidicem diye tutturmuştu."[129]

Byrne'in Tutum Benzerliği ve Kişiler Arası Çekicilik Kuramı'na göre kişilerin karşılarındakilerden hoşlanmalarının, o kişilerle ortak tutumlarının oranı ile doğrudan ilişkili olduğunu savunur. Yine bu görüş de yukarıda bahsettiğimiz kuramla benzerdir. Zebercet ve Ortalıkçı Kadın'ın yaşamlarındaki benzerlik onları bir arada tutmaktadır.

Homans'ın Toplumsal Değiş-Tokuş Kuramı'na göre insanlar, en çok ödül- en az ceza almaya yönelik olarak davranış sergiler. Burada söz edilen ceza kavramı bedel olarak da düşünülebilir.

"Ödül - Bedel = Sonuç" formülü ile ifade edildiğinde, sonucun artı (pozitif) çıkması o "şey"in zevk verici olduğunu göstermektedir. Artı değer ne kadar yüksek olursa, alınan zevk de o kadar fazla olacaktır. Bu formül, kişiler arası ilişkilere uygulandığında şu sonuca ulaşılır:

Daha fazla ödüllendirici - daha az cezalandırıcı (daha az bedel ödenen) kişiler, başka kişilere oranla daha fazla çekici bulunur.

Zebercet ve Ortalıkçı Kadın'ın ilişkisi de ödül- bedel formülüne uygundur. Kadın, kimsesizdir. Otelde kalarak yaşamını sürdürür, para kazanır, bu durum Ortalıkçı Kadın için ödül niteliğindedir. Zebercet, kadını çalıştırarak otelin işlerini gördürür bir ödül kazanır, ayrıca geceleri kadınla birlikte olarak cinsel açlığını giderir bir ödül daha kazanır. Bu kurama göre ilişkilerde kişiler ödül beklentisi içindedir. Ödül kazandığında ilişkinin devamı sağlanır. Karşılıklı ödül bu ilişkiyi yürütmektedir. Zebercet otele müşteri almamaya başladığı zaman, kadın yapacak iş olmadığı için yeni ödül olmadığından köye gitmek ister. Zebercet de kadın gideceği zaman ödülünü kaybedecektir. Kadını öldürür. Ödüllerin ve beklentilerin sona ermesi ilişkinin bitmesine neden olmuştur.

Levinger ve Snoek'un İlişki Düzeyleri Görüşü, ilişkilerde dört düzey olduğunu ileri sürer. Birinci düzeyde sıfır ilişki söz konusudur. Kişiler bu aşamada birbirlerinden habersizdir. İkinci düzeyde fark etme söz konusudur. Kişilerarası ilişki yoktur; ancak

[129] Yusuf Atılgan, *Anayurt …, s. 93.*

kişilerden biri dış görünüş bakımından diğerini fark eder. Üçüncü düzeyde yüzeysel ilişki vardır. Bu aşamada ilişki ya bir kez karşılaşılan kişilerle kurulan geçici ilişkiler ya da sürekli karşılaşılıp, selamlaşmanın ötesine gitmeyen rol dilimi ilişkileri şeklindedir. Dördüncü düzeyde ise karşılıklı ilişki söz konusudur. İkili arasında etkileşim yoğundur. Yaşantı ve kişilik bazında birbirlerine açılmaya başlar ikili. Zebercet ile Ortalıkçı Kadın arasındaki ilişki dördüncü düzeydedir. Karşılıklı ilişki söz konusudur. Fakat bu durum geceleri, Zebercet kadının odasına gittiği zaman, cinselliğin yaşanmadığı düşünüldüğünde, sanki ikinci düzeyde bir ilişki boyutundadır. Çünkü kadın uykusundan ödün vermez. Zebercet tek taraflı olarak kadınla ilişkiye girer. Karşılıklı bir ilişki söz konusu değildir.

Sevginin Evrim Kuramı Çerçevesinde Açıklanması'na bakacak olursak, Wilson, çekicilik olgusuna ilişkin aşk kavramını, güdüsel temele dayandırarak sosyo-biyolojik bir çerçeve içinde açıklamaya çalışmıştır. Kuramcıya göre yetişkinler arasında gözlenen âşık olma davranışı, en azından üç temel güdüden kaynaklanmaktadır. Bu güdüler şunlardır: Ebeveynler tarafından korunma güdüsü, ebeveyn olarak koruma güdüsü, cinsel güdü.

Bu kurama göre Zebercet ve Ortalıkçı Kadın arasındaki ilişkiye baktığımızda daha çok cinsel boyutludur. Bu da daha önce de bahsettiğimiz gibi Zebercet tarafından yaşanan tek taraflı bir ilişkidir.

Bu ilişki Zebercet'in bir buhranla Ortalıkçı Kadın'ı öldürmesi sonucu sona erer. Zaten ilerleyen günlerde bu duruma dayanamaz kendi cezasını kendisi verir ve intihar eder.

3.1.2.2.2.2. Zebercet ve Gecikmeli Ankara Treniyle Gelen Kadın Arasındaki İlişki

Perşembe gecesi, Zebercet'in hayatının değişmeye başladığı gündür. Perşembe gecesi, gecikmeli Ankara treniyle bir kadın gelmiştir. Bu kadın şu şekilde tanımlanır:

"*Yirmi altı yaşında. Uzunca boylu, göğüslü. Saçları gözleri kara; kirpikleri uzun, kaşları biraz alınmış. Burnu sivri, dudakları ince. Yüzü gergin, esmer. "*[130]

Kadının gelişiyle Zebercet'in hayatı tamamen değişmiştir. Aradığı, yıllardır özlemi duyduğu kadın budur. Kadını hayatının merkezine yerleştirir. Kadın otelde bir gece kalmış ve tekrar geleceğini söylemiştir. Zebercet'in günleri kadını beklemekle geçer. Odasını

[130] Yusuf Atılgan, *Anayurt …, s. 16.*

kimseye vermez. Eşyaların hiçbirine dokunmaz. Kadın dönecektir ve oda bıraktığı gibi olmalıdır. Zebercet kadını beklerken onun için hazırlanmaya başlar. Yeni kıyafetler alır, berbere gider. Kadın için hazırlanır. Trenin her geliş saatinde onun ineceğini düşünür.

"Kaç gündür kafa yorması boşunaydı; aslında her kadının adı onun adı olabilirdi; ama bunu kendisinin söylemesi gerekti. Üç güne değin gelecek, adını söyleyecekti. "[131]

" Son gece miydi bu? İçinde doğulmuş, yaşanmış, ölünmüş eski konak hazırdı. Trenle gelmemişti; on bire değin bir saat daha bekleyecekti. "[132]

" Bakır küllük oradaydı; yatağa uzanıp kadının bitmeden söndürdüğü sigaralardan birini içmişti. Daha bekliyor muydu? "[133]

Zebercet kadındaki her ayrıntıyı aklında tutar. Kazağı, yüzü, kolyesi, paltosu, çayı kaç şekerli içtiği, kısa topuklu ayakkabıları, uzun açık pembe tırnakları ve yüzüksüz parmakları… Parmakların yüzüksüz olması onun için büyük önem teşkil eder. Yüzüksüz olması demek, yalnız olduğunu gösterir. Kimseye bağlı değildir.

"… O sabah küçük deri valizini yere bırakıp çantasını açarken ne kadar borcum diye sormuştu üstü kalsın yüzüksüzdü elleri çok teşekkür çay için de valizini aldı gitti."[134]

"… Küçük deri valizini yere bırakıp çantasını açarken 'Ne kadar borcum?' diye sormuştu. 'Üstü kalsın.' Yüzüksüzdü elleri, uzun tırnakları açık pembe."[135]

Zebercet'in kadını idealleştirmesi ayrıntılarda gizlidir. Kadının farklı olduğuna inanır. Bu farklılık onu kadına daha çok yaklaştırmaktadır. Kadın da onu sevecektir. Kadındaki farklılıkları şöyle dile getirir:

"O sabah kadını bir, bir buçuk ya da iki dakika uyutması pek önemli değildi ama kimi ayrıntılar önemliydi: nüfus kâğıdının olmayışı, giderken unuttuğu havlu, bitmeden söndürdüğü iki sigara. Dıştan belli olmasa da tedirgindi demek, dalgındı."[136]

---

[131] Yusuf Atılgan, *Anayurt …, s. 30.*
[132] Yusuf Atılgan, *Anayurt …, s. 40.*
[133] Yusuf Atılgan, *Anayurt …, s. 43.*
[134] Yusuf Atılgan, *Anayurt …, s. 7.*
[135] Yusuf Atılgan, *Anayurt …, s. 9.*
[136] Yusuf Atılgan, *Anayurt …, s. 39.*

Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın artık Zebercet'in dünyası olmuştur. Kadının hayaliyle yatıp kalkar. Kadının odasında yaşamaya başlar. Kadının havlusuyla mastürbasyon yapar. Sürekli kadını bekler.

Newcomb'un Simetri Eğilimi Kuramı'na göre, tutum benzerliği yüksek olan kişiler arasında iyi ilişkiler yaşandığı, başkalarından hoşlanmada temel etkenin ise bu tutum benzerliğine bağlı olmasıdır demiştik. Zebercet, gecikmeli Ankara treniyle gelen kadını farklılaştırır. Kadının nüfus cüzdanı olmaması, sadeliği ve Zebercet'in anlam yüklediği her şey kadını farklılaştırır. Zebercet de doğduğu andan beri farklıdır. Bu farklılıklar, onları birleştirecektir. Kadın farklı olduğu için farklı olan Zebercet'i sevecektir. Tutumların benzerliği onları birleştirecektir. Tabii ki bunlar sadece Zebercet'in düşüncelerinden başka bir şey değildir.

Byrne'in Tutum Benzerliği ve Kişiler Arası Çekicilik Kuramı'nda da tutum benzerliğinin birliktelik doğurduğundan söz edilmekteydi. Newcomb'un kuramında bahsettiklerimiz Byrne için de geçerlidir.

Homans'ın Toplumsal Değiş-Tokuş Kuramı'na göre insanlar, en çok ödül- en az ceza almaya yönelik olarak davranış sergiler. Burada söz edilen ceza kavramı bedel olarak da düşünülebilir. Daha fazla ödüllendirici - daha az cezalandırıcı (daha az bedel ödenen) kişiler, başka kişilere oranla daha fazla çekici bulunur diye bahsedilmişti. Bu kurama göre Zebercet ve gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın arasındaki ilişkiye bakacak olursak, kadının yaptığı her şeyin Zebercet için ödül olduğunu görürüz. Kadının otele gelip kalması ve döneceğim demesi Zebercet için en büyük ödüldür. Beklentileri artarak devam eder. Ve beklenti artıkça kadına olan bağlılığı güçlenir. Kadının gelmeyeceğini anladığı zaman, beklentisi son bulmuş kadından da vazgeçmiştir.

"Gelemeyecekti anlaşılan. Ne bekliyordu bu kadından, ya da bir kadından? Yüksek sesle ' Canı Cehenneme' dedi."[137]

Yine bu kurama göre kişiler karşılıklı çıkar sağlar. Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının sağladığı çıkar; bir müşteri olarak otelde bir gece kalıp ihtiyacını karşılamaktır. Bu durumdan öteye gitmemiştir.

[137] Yusuf Atılgan, *Anayurt …, s. 83.*

Hendrick ve Hendrick'in Sevgi Türleri'ne bakacak olursak sevgiyi altı başlık altında incelemiştir. Bunlar:

1. Romantik aşk – Eros: Fiziksel çekiciliğe dayanan romantik (ilk görüşte) aşk

2. Lotus (aşk oyunu): Bağlayıcılığı düşük, eğlencesi ön planda, kısa süreli aşk oyunu.

3. Storge (Dostluk, arkadaşlık sevgisi): İhtirasa değil, benzerlik ve birbirini gözetmeye dayanan, zamanla gelişen sevgi.

4. Pragma (pratik aşk): Yürüyeceğine, olumlu gelecek vadedebileceğine inanılan ilişkilerdeki eşlere duyulan sevgi (evimin direği, çocuğumun babası/annesi)

5. Mania (bağımlı, sahip olucu, manyak aşk): Kıskanç, güvensiz yapışkan (biraz da hasta) sevgi.

6. Agape (verici, fedakâr sevgi): Yunus Emre öğretisi doğrultusunda, karşısındakini kusurlarına rağmen seven, onun iyiliğini kendi iyiliğinden çok düşünen sevgi türüdür.

Zebercet'in gecikmeli Ankara treniyle gelen kadına duyduğu sevgi türü, birinci başlıktaki romantik aşktır. Fiziksel çekiciliğe dayanan ilk görüşte aşktır. Zebercet kadına ilk gördüğü anda âşık olmuş ve kadın onun için bir saplantıya dönüşmüştür.

Zebercet'in gecikmeli Ankara treniyle gelen kadınla arasındaki ilişki Levinger ve Snoek'in ilişki düzeylerine göre üçüncü düzey bir ilişkidir. Üçüncü düzeyde yüzeysel ilişki vardır. Bu aşamada ilişki ya bir kez karşılaşılan kişilerle kurulan geçici ilişkiler ya da sürekli karşılaşılıp, selamlaşmanın ötesine gitmeyen rol dilimi ilişkileri şeklindedir. Gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın bir müşteri olarak Zebercet'in otelinde kalmış ve müşteri- otelci arasında geçebilecek tek seferlik diyaloglar dışında aralarında bir ilişki durumu söz konusu değildir.

Zebercet- gecikmeli Ankara treniyle gelen kadın arasındaki ilişki tamamen tek taraflı, Zebercet'in hayal dünyasında gün geçtikçe büyüyen ve sonu gelmez beklemeye dönen durumdan başka bir şey değildir.

3.1.2.2.2.3. Zebercet ve Emekli Subay Arasındaki İlişki

Emekli Subay, romanda şu şekilde tarif edilir:

> *"Orta boylu, tıknaz. Saçları, oldukça kırlaşmış. Yeşil gözlü, gür kaşlı. Yüzü etli, dudakları ince. Geldiği sabah defterin üstüne bırakıp öğleyin aldığı nüfus kâğıdına göre soyadı Görgün, adı Mahmut, baba adı Abdullah, ana adı Fatma, doğum yeri Erzincan, doğum yılı bin üç yüz yirmi yedi."*[138]

Emekli Subay, gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının otelden ayrıldığı anda otele gelir. Hatta kadının odasını ister, Zebercet geri gelecek diyerek bu odayı vermez.

> *"Kadın dış kapıdan çıkınca o adam girmişti, elinde küçük deri valizi. Kemiksiz gibiydi yüzü. 'Odanız var mı?' 'Evet. ' 'İyice bir oda olsun lütfen. Şu giden kadının kaldığı odayı…' 'Odasını bırakmadı efendim, kalacak daha.' ' Peki, başkası olsun. ' cebinden nüfus kâğıdını çıkarıp defterin üstüne koydu. 'İşiniz? ' 'Emekli Subay yazın.'"*[139]

Emekli Subay her gün gazetelerini alır ve otelin lobisinde oturur, onları okur. Ara sıra Zebercet'le konuşur. Kişilerarası ilişkiler kuramları çerçevesinde bu ilişkiyi inceleyecek olduğumuzda yüzeysel olarak bakıldığında aslında müşteri - otelci ilişkisinden başka bir şey olmadığını görürüz. Zebercet'in hissettiklerine inildiğinde durum otelci – müşteri ilişkisinden çok bir özdeşleşmeye döner.

Gecikmeli Ankara treniyle ayrılan kadın daha otelden ayrılır ayrılmaz otele gelen Emekli Subay, Zebercet'in adeta bir can simididir. Onun da kadını beklediği varsayımında bulunmasının amacı, ilk defa girişimde bulunmanın tedirginliği ve korkusu karşısında kendisiyle birlikte ittifak kurabileceği birinin varlığına olan gereksinimin giderilmesidir. Dolayısıyla Emekli Subay'a onun da kendisi gibi kadını beklediği yakıştırmasında bulunur. Böylelikle özdeşim kurmaya programlanan parçalanmış ben'in garipseyeceği bir durumla yüzleşmesinin önüne geçerek savunma kalesinin tuğlalarını örer. Adamın otelden ayrılacağı gün Zebercet'in üzülmesinin nedeni de budur. Zebercet müttefikini kaybetmiştir.

> *'- İyi sabahlar efendim.*
>
> *-Size de. Ne kadar borcum?*

[138] Yusuf Atılgan, *Anayurt …, s. 16.*
[139] Yusuf Atılgan, *Anayurt …, s. 9.*

-Yedi gün; yüz beş lira ediyor.

Arka cebinden çıkardığı paralardan yüz yirmi lira ayırdı, masaya bıraktı.

Ötekileri cebine koydu; valizini aldı.

-Üstü kalsın.

Kötü bir günde gidiyordu. Kapıya yaklaşırken arkasından seslendi:

-Kaçıyorsunuz demek.

Adam durdu, omuzları kısıldı; dönmedi. Yürüdü; kapıdan çıkıp yavaşça kapadı, gitti. Gelmeyeceğini anlamış mıydı? 'Gelmez artık; ama benim beklemem gerek' diyemedi. Belki bir başkasını bekliyordu. Gene de iyi dayanmıştı.'[140]

Zebercet, Ortalıkçı Kadın'ı öldürdükten sonra otele gelen polislerden kendini Emekli Subay olarak tanıtan adamın aslında bir katil olduğunu ve öz kızını boğarak öldürdüğünü öğrenir. Bu bağlamda Emekli Subay, Zebercet'e yine can simitliği yapar. Demek ki bir insanın en yakınındakini öldürmesi sadece ona has bir şey değildir. Ancak Zebercet, Emekli Subay'dan farklı olarak başkalarından kaçarak yaşayacak gücü kendinde bulamaz. Ona kökten, onulmaz korkusunu sonsuza dek susturan bir çözüm gereklidir:

"Yeryüzünde her şey olağandı. İkisi de yakınlarını boğmuşlardı. İlk dört gün o kadını bekliyor sanmıştı. Beklemiyor muydu? Kızıyla bir yerde görmüştü belki; ya da benzetmişti. 'Kaçmış. Kaçılır mı boyuna? ' Yukarıda odasında polisleri beklemenin, dış kapının açılışlarında, ayak seslerinde, ne olduğunu anlayamadığı tıkırtılarda onlar mı geldiler mi? Demenin sürekli gerginliğe dayanamadığı için çoğu zaman burada oturup sözde gazete, kitap okuyarak, tehlikeye daha yakın, ama hiç değilse kapının açılmadığı zamanlar bilinmeyenin tedirginliğini duymadan bekliyordu anlaşılan."[141] [142]

Newcomb'un Simetri Eğilimi Kuramı'nda tutum benzerliği yüksek olan kişiler arasında iyi ilişkiler yaşandığı, başkalarından hoşlanmada temel etkenin ise bu tutum benzerliğine bağlı olmasıdır açıklaması yapılmaktadır. Yukarıda yapılan alıntıya da

---

[140] Yusuf Atılgan, *Anayurt …, s.38.*
[141] Yusuf Atılgan, *Anayurt …, s. 69.*
[142] Arzu Özdemir, *"Yusuf Atılgan'ın Romanlarının Psikanalitik Açıdan İncelenmesi"*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2005, Fırat Üni. Elazığ.

bakıldığında Zebercet birçok konuda Emekli Subay ile kendisini özdeşleştirmiştir. İkisi de gecikmeli Ankara treniyle gelen kadını beklemektedir. (Zebercet'e göre) ikisi de yakınlarındaki insanları öldürmüşlerdir. Bu tutum benzerlikleri Zebercet'te Emekli Subay'a karşı bir yakınlık duygusunun oluşmasını sağlar.

Byrne'in Tutum Benzerliği ve Kişiler Arası Çekicilik Kuramı da, kişilerin karşılarındakilerden hoşlanmalarının, o kişilerle ortak tutumlarının oranı ile doğrudan ilişkili olduğunu savunur. Zebercet yeterince Emekli Subay'la özdeşleşmiştir.

Hatta Zebercet'in Emekli Subay'a duyduğu yakınlığı şu bölümde de görebiliriz:

> *"Emekli Subay gazetelerini, kitabını aldı; masaya yaklaştı. Bir acısı varmış gibiydi yüzü; sarıydı. Hasta mıydı? Anahtarını verdi.*
>
> *-İyi geceler efendim.*
>
> *Gözlerine bakıyordu. Söver gibi 'Çok sağlamsınız' dedi. Zebercet koltuğunda geriye çekildi; sarardı. Adam dönüp yürüdü. Merdiveni çıkarken arkasından 'Gitmeyin daha' diye seslenmek istedi; ama nasıl söylenirdi bu. Yukarıda odanın kapısı kapanınca dış kapı açıldı."*[143]

Homans'ın Toplumsal Değiş-Tokuş Kuramı'nda, daha fazla ödüllendirici - daha az cezalandırıcı (daha az bedel ödenen) kişiler, başka kişilere oranla daha fazla çekici bulunur denilmektedir. Zebercet de Emekli Subay ile kendisini ödüllendirir. Emekli Subay'ı kendisine yakın hisseder. Çünkü ikisi de birbirlerine benziyorlardır. Tek farkları; Emekli Subay'ın kaçması Zebercet'in ise o özgürlüğü kendisine ceza olarak görmesidir. Sonsuza kadar kaçmayı aklına sığdıramaz.

Thibaut ve Kelley'nin Degiş-Tokuş Kuramı, Homans'ın kuramından daha ayrıntılı olan bir diğer Sosyal Alış-Veriş Kuramı'dır. Bireyin bir kişiyi çekici bulması için, o kişiyle ilişkisinden sağladığı sonucun, kendi karşılaştırma düzeyine eşit ya da daha yüksek olması gerekmektedir. Zebercet'in de kendisini Emekli Subay ile özdeşleştirdiğini düşünürsek karşılaştırma düzeyi oldukça yüksek çıkmaktadır. Bir ilişkinin kurulması ya da süregitmesi için, o ilişkiden sağlanacak sonucun, olası diğer ilişki seçeneklerinden sağlanacak sonuçlardan yüksek olması gerekmektedir. Otele gelen müşterilere bakıldığında en uzun

[143] Yusuf Atılgan, *Anayurt …, s. 36.*

kalanlardan biri Emekli Subay'dır. Aralarındaki iletişimde bu ilişkinin derinden sürmesini etkilemektedir.

Levinger ve Snoek'un İlişki Düzeyleri Görüşü'ne göre, ilişkilerde dört düzey olduğundan bahsedilmişti. Bu görüşe göre Zebercet'le Emekli Subay arasındaki ilişki ele alınacak olursa bu durum üçüncü ilişki düzeyi gibi dursa da aslında dördüncü düzeydedir. Üçüncü düzeydekinden daha fazla bir paylaşım gerçekleşmektedir. Aslında buna pek paylaşımda denilemez. Gündelik ve mecburi konuşmalar dışındaki diyaloglara çok az rastlanmaktadır. Fakat aralarındaki tutum benzerliği ayrı bir yakınlaştırma süreci oluşturmaktadır.

Bu ilişki Emekli Subay'ın otelden ayrılmasıyla sona erer. Zebercet bu duruma üzülür. Müttefikini kaybetmiştir.

3.1.2.2.2.4. Zebercet ve Otel Müşterileri Arasındaki İlişki

Bu ilişki, diğer ilişki türlerinden daha farklıdır. Çünkü diğer kişilerle Zebercet'in arasında bir yakınlaşma söz konusuydu. Otel müşterileri ile olanlarsa sadece otelci – müşteri arasındaki ihtiyaç diyaloglarıdır. Zebercet otele gelenlerden maddi kazanç sağlar. Homans'ın Toplumsal Değiş- Tokuş Kuramı bu ilişkide de etkilidir. Ekonomik düzeyde alış-veriş söz konusudur. Zebercet parasını kazanır, insanlar da kalacak yer ihtiyaçlarını karşılamış olur.

Levinger ve Snoek'un İlişki Düzeyleri Görüşü'ne göre ilişki düzeylerine baktığımızda üçüncü düzey bir ilişki görürüz. Üçüncü düzeyde yüzeysel ilişki vardır. Bu aşamada ilişki ya bir kez karşılaşılan kişilerle kurulan geçici ilişkiler ya da sürekli karşılaşılıp, selamlaşmanın ötesine gitmeyen rol dilimi ilişkileri şeklindedir. Zebercet, otele gelen müşterilerle sadece kayıt işlemlerinin gerektirdiği şekilde bir iletişim kurar. Bu süreç dışında farklı bir ilişki durumu söz konusu olmaz. Bu nedenle Zebercet ve Otel Müşterileri arasınaki ilişki, Levinger ve Snoek'un görüşünde üçüncü düzey ilişki ile örtüşür.

3.1.2.2.2.5. Zebercet ve Soğuk Demirci Ekrem Arasındaki İlişki

Soğuk Demirci Ekrem, romanda şu şekilde tanıtılır:

"…Kendi boyunda, kumral saçlı çok genç biriydi; ağzı yarı açık alana bakıyordu. (…) Gözleri parlaktı, uzun kirpikliydi. Gülümsedi. Uzanıp öpmek istedi birden; başını çevirdi; kolunu çekti. (…)

Gözlerini açtı: Uzun kirpikliydi; burnunun ucu az kalkık, alnı dardı.

(...) Yüzünden daha esmerdi eli, biçimliydi."[144]

Zebercet, soğuk demirci Ekrem'le horoz dövüşü sırasında tanışır. Çocuğa karşı cinsel bir yakınlık hisseder. Dövüşten sonra Ekrem'in isteği üzerine sinemaya gider. Film boyunca Ekrem'e yakın olmak için uğraşır. Ekrem'in fark etmediği fiziksel temaslarda bulunur. Otele çağırmayı düşünür ama buna cesaret edemez.

Homans'ın Toplumsal Değiş- Tokuş Kuramı'na artı değer ne kadar yüksek olursa, alınan zevk de o kadar fazla olacaktır denilmişti. Zebercet'in Ekrem'le kısa sürede olsa yalnızlığı gider, cinsel boyutta bir haz yaşar. Anlık da olsa bir ödül niteliğindedir bu durum. Ekrem'de yalnızlığını gidermiş, sinemada yanına bir arkadaş bulmuştur. İki taraf da beklentilerini ödülle sonuçlandırmış ve kısa süreli de olsa ilişki sürmüştür.

Zebercet için durum biraz daha farklıdır. O, cinsel beklentiler içindedir. Bunu karşılamak ister. Fakat buna cesaret edemez. Otele o şekilde gelen müşterilerin yaşadıklarını düşünür.

Levinger ve Snoek'un İlişki Düzeyleri Görüşü'ne göre ilişki düzeylerine baktığımızda üçüncü düzey bir ilişki görürüz. Yüzeysel ilişki vardır.

3.1.2.2.2.6. Zebercet ve Kestaneci Arasındaki İlişki

Zebercet, sokağa çıkmaya başladığında kestaneciden kestane alır. Homans'ın Toplumsal Değiş- Tokuş Kuramı bu ilişkide de etkilidir. Ekonomik düzeyde alış-veriş söz konusudur. Kestaneci parasını kazanır, Zebercet de kestane alıp isteğini karşılamış olur.

Yalnız başka bir gece bu durumdan farklı bir boyut oluşur:

"Karşıya geçip kasketli, yuvarlak yüzlü, sarkık yanaklı kestaneciye yaklaşırken durdu. Kestaneci başını kaldırmış ona bakıyordu. Mangalın kıyısında kabukları yarılmış, kızarmış kestaneler

[144] Yusuf Atılgan, *Anayurt …, s. 49- 50.*

diziliydi. Bir kıvılcım sıçradı. Canı pek istemiyordu ama kabuklarını soydurup biraz alsa belki… Kestaneci bağırdı:

-Ne dikildin orda ulan, yol üstünde maşatlık taşı gibi. Bas git hadi!

Birisi güldü. Zebercet birden dönüp kaldırım boyunca yürürdü. 'Maşatlık taşı…' Kollarını silkti; yanaklarını ovuşturdu. 'Taş gibi miyim gerçekten?' Önemli olan adamın benzetmesi değil aşağılayıcı davranışıydı. O anda neler yapılmazdı bu kalabalığa karşı. Oysa kaçmıştı işte; olanakların en kolayını seçmişti bilmeden. Başka bir durumda kaçmak gereksizdi. (…)

Gidip önünde durulur maşatlık taşı sensin ulan

Maşatlık taşı babandır ulan

Anandır ulan

Karındır

(…)"[145]

Bu olayın ardından ayrı bir kızgınlık büyütür kestaneciye karşı. Doğumundan beri aşağılanarak büyümüştür. Sokaktaki kestaneci bile onu aşağılamıştır. Ve bu tutum karşısında o sadece kaçmış, içten içe kendisine kızmıştır.

Levinger ve Snoek'un İlişki Düzeyleri Görüşü'ne göre ilişki düzeylerine baktığımızda üçüncü düzey bir ilişki görürüz. Yüzeysel ilişki vardır.

3.1.2.2.2.7. Zebercet ve Berber Arasındaki İlişki

Homans'ın Toplumsal Değiş- Tokuş Kuramı bu ilişkide de etkilidir. Ekonomik düzeyde alış-veriş söz konusudur. Zebercet belirli zamanlarda kasabadaki berbere gider. Berber parasını kazanır, Zebercet tıraş olur. İkisi de karşılıklı doyum sağlar. Bu ilişki ihtiyaç düzeyinde bir ilişkidir. Zebercet zaten toplumdan soyutlanmış bir karakterdir. Berberle ilişkisi de sadece ihtiyaçları boyutunda olacaktır.

[145] Yusuf Atılgan, *Anayurt …, s. 83- 84.*

Levinger ve Snoek'un İlişki Düzeyleri Görüşü'ne göre ilişki düzeylerine baktığımızda yine üçüncü düzey bir ilişki görürüz. Karşılaşıldığında selamlaşmanın ve gerektirdiği konuşmaların dışında bir durum söz konusu değildir.

3.1.2.2.2.8. Zebercet ve Parktaki Yaşlı Adam Arasındaki İlişki

Zebercet, sokakta dolanırken parkta bir banka oturur. Yanına yaşlı bir adam gelir ve sigara isteyerek Zebercet'le konuşmaya başlar.

> *"Kasketli, atkılı, kırışık yüzlü yaşlı bir adam sıranın kıyısına oturmuş bir şeyler mırıldanıyordu: '… Ah… Yok… Kuşlardan.' Bir eli bacaklarının arasındaki bastondaydı. Boş sıralar dururken ne vardı buraya oturacak…*
>
> *-Efendi oğlum, af buyurun, sigaranız bulunur mu? Evde unutmuşum ben.*
>
> *(…)"*[146]

Adam Zebercet hakkında bir sürü soru sorar. Zebercet Keçecilerden olduğunu söyler. Adam Keçecileri tanıyordur ve buna dair bir konuşma geçer aralarında. Zebercet kendisiyle ilgili doğru olmayan bir sürü şey söyler. Bu konuşma dışında bir daha karşılaşmaz adamla.

Levinger ve Snoek'un İlişki Düzeyleri Görüşü'ne göre ilişki düzeylerine baktığımızda yine üçüncü düzey bir ilişki görürüz. Bir kez karşılaşılıp, gereken konuşmaların yapıldığı bir durumdur.

3.1.2.2.2.9. Zebercet ve Fahişe Arasındaki İlişki

Kadın romanda şu şekilde tanıtılır:

"Dönüp kadına bakınca göz göze geldiler; kadın birden başın çevirdi. Dudakları, gözleri boyalıydı. (…) kadının ayakkabıları vişneçürüğüydü, topukluydu, bacakları dolguncaydı. Dizlerinin üstündeki çantasını açtı; içine bakıp karıştırdı, kapadı."[147]

---

[146] Yusuf Atılgan, *Anayurt …, s. 76.*
[147] Yusuf Atılgan, *Anayurt …, s. 80- 81.*

Zebercet'in parkta oturduğu gün yaşlı adamın kalkmasından sonra kadına olan ilgisi artar. Onunla konuşmak otele davet etmek ister ve yapar.

"-Merhaba beni tanıdınız mı?

-Hayır, nerden tanıycam?

-Otelciyim ben; İstasyon'a yakın. Hani ara sıra gelirdiniz… Biriyle.

-Aa, evet. Çok değişmiş yüzünüz.

-Bıyığımı kestim de…

-Otele ne oldu? Geçen hafta bi gece geldim; kapalıydı.

-Damı aktarıldı. Boyacı da girecek. – Yutkundu- Benimle gelir misiniz?

-Bugün olmaz; gelemem.

-N'olur gelin. İstediğiniz…

-Bugün olmaz dedim.

(…)

-Oturmayın burada; gelin benimle, otele gidelim, dedi.

-Şimdi olmaz. Birini bekliyorum; neredeyse gelir. Sen git yarım saat sonra gelirim ben.

-Gelir misin? Yarım saat mi?

-Yarım saat, bilemedin üççeyrek. Hadi git artık, durma."[148]

Zebercet kadını beklemeye başlar, onun için hazırlık yapar, fakat kadın gelmez. Zebercet yine beklediğiyle kalır. Kadınla arasındaki ilişki de buradan ileri gitmez. O diyalogla sınırlı kalmıştır.

Kuramlarla açıklanıldığında da Levinger ve Snoek'un İlişki Düzeyleri Görüşü'ne göre ilişki düzeylerine baktığımızda yine üçüncü düzey bir ilişki görürüz. Bir kez karşılaşılıp, gereken konuşmaların yapıldığı bir durumdur.

[148] Yusuf Atılgan, *Anayurt …, s. 81- 82.*

3.1.2.2.2.10. Zebercet ve Polisler Arasındaki İlişki

Polisler otele Emekli Subay'ı aramak için gelirler. Zebercet de Emekli Subay'ın katil olduğunu böylelikle öğrenir. Polislerle arasında kısa bir konuşma dışında bir şey olmaz. Bu durumda da gene Levinger ve Snoek'un üçüncü düzey ilişki örüntüsü görülür.

3.1.2.2.2.11. Zebercet ve Keçeciler Arasındaki İlişki

Zebercet, kendisini Keçeci ailesinin bir üyesi olarak görür. Annesinden hep onları dinlemiştir. Zebercet de o ailenin bir ferdidir. Sürekli kendisini bu kişileri düşünürken buluruz. Onları gereğinden fazla düşünür. Romanın büyük bir bölümünde ölmüş Keçeciler yer alır. Çoğu yerde kendi düşüncelerini de katarak ölülerle ilişkilerini bezer.

Bu ölen kişiler Zebercet'in sığınağı niteliğindedir. Onları düşünerek rahatlar. Hafiflemesine yardımcı olur. Yengesine sevdalanmışlığının baskısına dayanamayıp kendini asan Faruk Dayısı; Mevlevi çilehanesindeki geçirmesi gereken kırk günü on sekiz gün kala terk eden Nurettin Dayısı; sevişirken kendisinin duymak istediği sözleri beslemeye söyleten Kadriye Kalfa hepsi bir yönüyle Zebercet'in özdeşim kurduğu, sürekli dillendirdiği kişilerdir.

Yaşayanlarda bulamadığı yakınlığı onlarda bulmaya çalışır. Onlardan biri olmak için uğraş verir. Romanın sonunda da Faruk dayısının kendisini astığı oda da aynı yere kendisini asarak intihar eder ve onlar gibi olur.

Keçecilerle arasındaki ilişki tek taraflıdır. Onlar ölüdür, Zebercet bütün canlılığıyla onlarla yaşar. Annesinin anlattıklarına kendi düşüncelerini ekleyerek o zamanları tekrar yaşar.

Zebercet'in kendisini Keçecilerden biri olarak görmesi ile ilgili farklı görüşler yer almaktadır:

> *"Zebercet'in kendisini bu aileye bağlama arzusu, bir yandan köken gereksinimini karşılar, diğer yandan ontolojik açıdan kendilik saygısını arttıran bir olgudur. Keçecilerle ilgili annesinden dinlediği anı kırıntılarını kurgulayarak kendini bu ailenin son bireyi olarak görmeye başlar.'Keçecilerin sonuncusu İstanbul'dakini saymıyordu. Doğduğu konağı unutmuştu o; beş yıl önce dedelerinden kalan iki dükkânı satmaya geldiğinde yukarıları görmeye bile çıkmamıştı. Köklü*

bir aileye aidiyet duygusu, her ne kadar okur açısından yamanmak olarak kayda geçse de, onun köksüzlükten ve tükenmişlikten, boşluk ve hiçlik duygularından uzaklaştırır."[149]

"Keçecilerin soylu hatıralarının izlerinin okunduğu duvarlar, odalar, sofa mutfak birden bir durmadan değişen yüzlerin geçit töreni yaptığı bir baloya dönüşür. Zebercet'in aynı mekânı paylaştığı bu insanlarla ortak hiçbir yanı yoktur. Ortalıkçı kadın bile Haşim Bey'in beslemelerinden öte bir kimliğe kavuşamaz. İstasyon yolunda okla oteli gösteren levhanın çivilerinden kurtulup toprağı göstermesi ayrıntısı konağın bir 'ölüler' mekânı olduğu fikrinin uyandırmaktadır. Bu konak önce ortalıkçı kadının sonra da Zebercet'in mezarı olacaktır. "[150]

3.1.2.2.2.12. Zebercet ve Annesi Arasındaki İlişki

Zebercet'in annesi o çok küçükken ölmüştür. Annesini hatıralarından tanırız ve Zebercet'in erken doğumunu sürekli dile getirmesinden:

"Öğlen okuldan dönmüştür. Yukarı çıkar. Anası mutfakta bir tabağa marul doğruyor. Tencere gaz ocağında.

Zebercet: Karnım acıktı.

Anası: Şimdi pişer yemek, sabret biraz. Ne oğlan! Karnımda bile sabredemedi dokuz ay. "[151]

Keçecilerden bahsederken de annesinin anlattıklarını kendi yorumlarıyla tekrar dile getirir. Annesinden duymuştur yaşanılanları. Bu durumlar dışında Zebercet'in annesinden bahsedilmez. Yine tek taraflı bir ilişki söz konusudur. Zebercet'in içine kapanık, toplumdan soyutlanmış bir kimlik olmasında annesinin Zebercet'e olan davranış şeklinin de payı yüksektir. Annesi Zebercet'in erken doğumunu sürekli dile getirmiştir. Bu dillendirmler Zebercet'te eksiklik hissi uyandırmıştır. Ayrıca Zebercet'in annesi Zebercet ilkokulu bitirdiği yıl ölmüştür. Onun erken ölümü anne sevgisi yaşayamamasına sebep olmuştur. Annesinin ölümünden önceki zamanlar Levinger ve Snoek'a göre dördüncü

---

[149] Seyit Battal Uğurlu, "Yusuf Atılgan'da Baba İmgesi: Psikanalitik Bir Yaklaşım", 38. [CANAS (Uluslar arası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi), Ank. 10- 15 Eylül 2007, *Bildiriler: Edebiyat Bilimi Sorunları ve Çözümleri*, Cilt4. (Yayına Haz. Zeki Dilek, Mustafa Akbulut, Zeki Cemil Arda, Zeynep Bağlan Özer, Reşide Gürses, Banu Karababa Taşkın). Ankara: Atatürk Kültür, Dil veTarih Yüksek Kurumu Başkanlığı: 1979- 1742.

[150] Ali İhsan Kolcu, *Yusuf Atılgan'ın Roman Dünyası*, Toroslu Kitaplığı, , İst. Kasım 2003, s. 87-88

[151] Yusuf Atılgan, *Anayurt …, s. 13.*

düzey ilişkiyken, ölümünün ardından Zebercet'in hatıraları üzerine yine tek taraflı bir ilişki düzeyi görülür.

3.1.2.2.2.13. Zebercet ve Babası Arasındaki İlişki

Zebercet'in babası, Zebercet doğduğunda çok küçük olduğu ve onu pamuklara sarılmış bir şekilde gördüğünde küçük ve narin olmasından dolayı ona bu adı verir. Annesinde olduğu gibi babası da sürekli bu durumu dile getirir.

> *"Sabah. Okula gidecek. Salona iner. Babası o zamanlar salonda yakılan kömür sobasının külünün boşaltıyor.*
>
> *Zebercet: Baba, yirmi beş kuruş verir misin?*
>
> *Babası: Ne olacak?*
>
> *Zebercet: Defter alıcam.*
>
> *Babası kürekteki külü kovaya döker; küreği gene sobanın deliğine sokar.*
>
> *Zebercet: Hadi baba, geç kaldım.*
>
> *Babası: Patlama oğlum; şu külü alayım. Ananın karnında yedi ay nasıl durdun?"*[152]

Zebercet oteli askere gidinceye kadar babasıyla beraber sekiz yıl boyunca işletmiştir. Askerliği bitirip geldikten iki ay sonra babası ölmüştür. Otele artık Zebercet'e kalır. Babasını otelle ilgili bir durum olduğu zaman anar Zebercet. Onun haricinde babasının adını duyamayız.

3.1.2.2.2.14. Zebercet ve Kürt Muhittin Arasındaki İlişki

Kürt Muhittin Zebercet'in ilkokul arkadaşıdır. Zebercet'le "Anası oğlan doğurmuş, Zebercet Hamur yoğurmuş." Sözleriyle dalga geçmektedir. Bu sözler de Zebercet'in kişiliği üzerinde etkili olmuş, toplumdan soyutlanmasında bir etken olmuştur.

---

[152] Yusuf Atılgan, *Anayurt …, s. 13.*

3.1.2.2.2.15. Zebercet ve Halil Onbaşı Arasındaki İlişki

Zebercet ve Halil Onbaşı asker arkadaşıdır. Zebercet'i geneleve götüren ilk kişidir. Romanda yer yer Halil Onbaşı'nın adının geçtiğini görürüz. Zebercet askerlik günlerini hatırlarken Halil Onbaşıdan bahseder. Askerde, Zebercet'i diğer kişilere ezdirmemeye çalışmıştır. Zebercet'i daha çok koruyan kişi durumundadır.

Levinger ve Snoek'un İlişki Düzeyleri Görüşü'ne göre ilişki düzeylerine baktığımızda dördüncü düzeyde ilişki söz konusudur. Karşılıklı ilişki, etkileşim vardır. Halil Onbaşı Zebercet'e birçok konuda yardımcı olur.

3.1.2.2.2.16. Zebercet ve Fatihli Arasındaki İlişki

Fatihli de Zebercet'in asker arkadaşıdır. İdeal erkek ona göre Fatihli'dir. Ona yakın olabilmek için ayak işlerini yapmaya bile razıdır:

> *"Kimi zaman molalarda Fatihli ona bakar, 'Gel buraya; şu matarayı doldur' derdi. Kışlada, 'Koş bir kibrit al bana.' Elinde tüfeği yanına gelirdi:'Şunu da siliver.' Halil Onbaşı kızardı. 'Uşağı mısın onun? ' Değil, isteyerek yapıyorum.' Alçağın teki, iyilikten anlamaz.' İyiliğinden değildi. Belki ancak bu yolla yaklaşabildiği içindi."*[153]

Fatihli ile aralarındaki İlişki Homans'ın Toplumsal Değiş- Tokuş Kuramı'na göre, "Ödül - Bedel = Sonuç" formülü ile ifade edildiğinde, sonucun artı (pozitif) çıkması o "şey"in zevk verici olduğunu göstermektedir. Zebercet, Fatihli'ye yakın olarak ödülünü alır, Fatihli de Zebercet'e istediklerini yaptırdığı için ödülünü alır. İki taraf da kendine göre beklentisini karşılar.

Levinger ve Snoek'un İlişki Düzeyleri Görüşü'ne göre ilişki düzeylerine baktığımızda dördüncü düzeyde ilişki söz konusudur. Karşılıklı ilişki, etkileşim vardır.

3.1.2.2.3. Psikanalitik Kurama Göre Anayurt Oteli Romanının İncelenmesi

Psikanalitik kuramcılar, insan yaşamının geri kalan bölümünde, kişiliğin oturmasında çocukluk evresinin önemli olduğunu söylemektedirler. Çocuklukta yaşanılan olayların bireyin bilinçaltında yer alır. Ve ilerleyen zamanlarda bu süreç belirli şekillerde dışa vurur. Kişinin yaşadığı her şey karakterinin oluşmasında birer parçadır.

---

[153] Yusuf Atılgan, *Anayurt …, s. 54- 55.*

Zebercet'in ruhsal sorunlarının temelinde de çocukluğundan başlayarak yaşadığı olaylar yer almaktadır. Zebercet yedi aylık olarak doğmuştur. Ve bu durum sürekli onun bir şekilde dışlanmasına neden olmuştur. En başta annesi ve babası bu durumu sürekli Zebercet'e karşı ileri sürmektedirler.

> *"Sabah. Okula gidecek. Salona iner. Babası o zamanlar salonda yakılan kömür sobasının külünün boşaltıyor.*
>
> *Zebercet: Baba, yirmi beş kuruş verir misin?*
>
> *Babası: Ne olacak?*
>
> *Zebercet: Defter alıcam.*
>
> *Babası kürekteki külü kovaya döker; küreği gene sobanın deliğine sokar.*
>
> *Zebercet: Hadi baba, geç kaldım.*
>
> *Babası: Patlama oğlum; şu külü alayım. Ananın karnında yedi ay nasıl durdun?"*[154]
>
> *"Öğlen okuldan dönmüştür. Yukarı çıkar. Anası mutfakta bir tabağa marul doğruyor. Tencere gaz ocağında.*
>
> *Zebercet: Karnım acıktı.*
>
> *Anası: Şimdi pişer yemek, sabret biraz. Ne oğlan! Karnımda bile sabredemedi dokuz ay. "*[155]

Anne babasından bu şekilde bir tutum gören Zebercet'in diğer insanlardan da farklı tepkilerle karşılaşmadığı görülür. İlkokulda arkadaşı Kürt Muhittin "Anası oğlan doğurmuş, Zebercet Hamur yoğurmuş." Sözleriyle dalga geçmektedir. Burada da Zebercet'in narin yapılı olmasına karşı gelen bir durum söz konusudur.

Askerdeyken de yağmurlu bir günde dağ başında fırtınaya tutulduklarında ağlaması, sürekli olarak Fatihli'nin ayak işlerini yapması da kişiliğinin zayıflığını gösterir.

Ayrıca askerlik sırasında emir eri olarak görev yapar. Bu sırada da çeşitli aşağılamalara maruz kalır. Emir eri olduğunu babasına söylemez.

---

[154] Yusuf Atılgan, *Anayurt …, s. 13.*
[155] Yusuf Atılgan, *Anayurt …, s. 13.*

"Ahmet oğlu Zebercet. 'Buyur komutanım.' ' Bağırma be, sağır mıyız?' Bölükte altı ay kaldıktan sonra Yüzbaşı emireri almıştı. Askerlikten önce ne iş yaptıklarını sormuştu bir gün. Otelde çalışmış biri daha vardı ama nedense onu ayırmıştı Yüzbaşı. Büyücek bir evdi. Kapı yanında bir odada yatardı. Sabahtan öğleye değin bir ortalıkçı kadın gibi… Yüzbaşı'nın karısıyla oldukça geçkin baldızı onu umursamadan konuşurlardı yanında. Ayda bir hamama giderlerken bohçayı taşır, karşıki kahvede oturup çıkmalarını beklerdi. Kahveciyle çırak takılırlardı. 'Hanımlara dört demli çay.' 'Sen mi götüreceksin içeri?'[156]

Çocukluğundan beri toplumdan soyutlanmıştır. Bu durum ilerleyen yaşlarda da devam eder. Çevresindeki insanlar onunla dalga geçer. Aşağılar. Sadece Ortalıkçı Kadın'ın böyle bir tutumu yoktur. Kestaneci de onu aşağılar. Bu durum çok zoruna gider fakat kaçmaktan başka bir şey gelmez elinden.

"Karşıya geçip kasketli, yuvarlak yüzlü, sarkık yanaklı kestaneciye yaklaşırken durdu. Kestaneci başını kaldırmış ona bakıyordu. Mangalın kıyısında kabukları yarılmış, kızarmış kestaneler diziliydi. Bir kıvılcım sıçradı. Canı pek istemiyordu ama kabuklarını soydurup biraz alsa belki… Kestaneci bağırdı:

-Ne dikildin orda ulan, yol üstünde maşatlık taşı gibi. Bas git hadi!

Birisi güldü. Zebercet birden dönüp kaldırım boyunca yürürdü. 'Maşatlık taşı…' Kollarını silkti; yanaklarını ovuşturdu. 'Taş gibi miyim gerçekten?' Önemli olan adamın benzetmesi değil aşağılayıcı davranışıydı. O anda neler yapılmazdı bu kalabalığa karşı. Oysa kaçmıştı işte; olanakların en kolayını seçmişti bilmeden. Başka bir durumda kaçmak gereksizdi. (…)

Gidip önünde durulur maşatlık taşı sensin ulan

Maşatlık taşı babandır ulan

Anandır ulan

Karındır

(…)"[157]

[156] Yusuf Atılgan, *Anayurt …, s. 31.*
[157] Yusuf Atılgan, *Anayurt …, s. 83- 84.*

Zebercet'in kişilik olgusu hakkında çeşitli kaynaklarda çok sayıda psikolojik incelemeler yapılmıştır. Zebercet'in yaşadıklarından yola çıkarak oluşturulan kişilik yapısı onun anlaşılabilmesine yardımcı olmaktadır.

> *"Zebercet psikiyatrik teşhisler açısından bakıldığında tam bir şizoid kişilik yapısı göstermektedir.*
>
> *Alabildiğine içine dönük, toplumsal ilişkileri soğuk ve mesafeli karşısındakilere güvensiz kuşkucu ve ürkek bir insan. Küçük bir otel neredeyse bütün evrenini doldurmaya yetmektedir. Doğup büyüdüğü kasabada çalıştığı otelin bulunduğu sokaktan bir adım öteye hemen hiç geçmemiş ve tüm gününü otelin içinde geçirmekten hiç yakınmayan sessiz, biraz 'garip' bir insan. Fizik yapısı da ruhsal yapısı ile uyumludur. Dar omuzlu, zayıf ve çelimsiz. Kimsenin iç dünyasını merak etmeyen ve onlarla duygusal hiçbir alışverişe girmeyen bu sessiz ve içine kapanık insan, dışarıdan bakıldığında dayanılması zor gibi görünen bir ruhsal denge ve uyumla yaşamını sürdürmektedir.*
>
> *Şizoid insanlar bilindiği gibi insanlara duygusal açıdan yaklaşmaktan ve onlara bağlanmaktan müthiş korkarlar. Terk edilmeye ve reddedilmeye aşırı duyarlıdırlar.*
>
> *Gerçek ya da hayali red ve terk deneyimleri normal insanlardan çok daha derin bir biçimde bu insanların benliklerini yaralar. Erken çocukluk dönemlerinden beri bu konuda zedelenmiş olan şizoidler bir bakıma doğal bir savunma mekanizması geliştirerek kendilerini ruhsal/ duygusal yönden muhtemel örselenmelere karşı korumak için yakın ilişkilerden uzak tutarlar. Alabildiğine sosyal bir tecrid içine kendilerini sanki hapsetmiş gibi bir havaları vardır. Dışa dönük insanlar için bir kâbus görünümündeki bu tek düze yaşam biçimi onları hiç de rahatsız etmez. İnsani ilişkilerden uzak kalabildikleri ölçüde belirli bir işte oldukça başarılı da olabilirler."*[158]

Zebercet, insanlarla iç içe olunan bir mekânda insanlara bir o kadar uzak durmayı başarabilmiş bir kişiliktir. Oteller insanların iletişim kurmalarına sebep olabilecek mekânlardan bir tanesidir. Buna rağmen gerekli konuşmalar dışında Zebercet otel müşterileri ile diyaloğa girmez. Sadece otel müşterileri için değil bütün insanlarla iletişimi daha çok iletişimsizliği bu şekildedir. Çocukluğundan beri yaşadığı hor görülmeler, dışlanmalar toplumdan uzak durması için bir nedendir.

---

[158] Prof. Dr. Cengiz Güleç, "Anayurt Oteli: Zebercet'in Dünyası", *Varlık*, Şubat 1992.

Zebercet'in intihar etmesi de içinde yaşadığı vicdan muhasebesinden kaynaklanır. Ayrıca psikanalitik kurama göre aşk, cinsellikle yakından ilgili olduğu için önemlidir. Cinsel dürtü enerjisi olarak ifade edilen libido, normal gelişim sürecinde, önce otoerotik bir karakter gösterir, daha sonra karşı cinsteki ebeveyne yöneltilir; ergenlikte ise başka bir cinsel nesne aramaya başlar. İşte aşk, bu cinsel nesneye duyulan duygunun adıdır. Libido, âşık olan kişiye yönelir; fakat herhangi bir karşılık bulamadığında kendini geri çekebilme yeteneğine sahiptir. Ego, bu esnekliği gösteremezse aşk sebebiyle yaşanan intihar olayları ya da âşık olunan kişinin öldürülmesi vb. durumlarla karşılaşılır. Zebercet'te de bu tarz bir eğilim görmek mümkündür. Zebercet'te cinselliğin uçlarda yaşanması da oldukça dikkat çekmektedir.

> *"Zebercet'in askerlik dönemindeki genelev deneyimleri, terlikle kendini tatmin, Horozcular Kahvesinde tanıştığı soğuk demir isinde çalışan Ekrem adlı oğlana duyduğu ilgi, gecikmeli Ankara treniyle gelen kadının havlusuyla sevişme, Ortalıkçı Kadınla tek taraflı ilişkisi onun cinsel sapkınlıklarına örnek olarak verilebilir.*
>
> *Romanda ele alınan bir diğer cinsel sapkınlık da ensesttir; Zebercet'in büyük dayısı Faruk Bey'in yengesi Semra'ya olan tek taraflı askı ve Zeynep'in dayısı tarafından iğfal edildiğinin ima edilmesini örnek olarak verebiliriz."* [159]

Zebercet'in intiharına Ali İhsan Kolcu şöyle bir açıklama getirmiştir:

> *"Zebercet'in intiharının temel nedeni romanın sonunda belirgin bir şekilde vurgulanan Albert Camus'nün absürd (saçma) felsefesidir. Camus'nün saçma felsefesi temelde insana sunulan hayatını yaşanmaya değer olup olmadığı sorusu üzerinde yoğunlaşmaktadır. İnsan hayatın yaşanmaya değer olduğuna karar verirse onun zorluklarına, sıkıntı ve zahmetlerine katlanmak zorundadır. Bunun tam aksini düşünenler yani hayatın yaşanmaya değer olamadığına karar verenler için intihar kaçınılmaz bir sondur. Buna da elbette insanın kendisi karar verecektir.*
>
> *Yazar bu düşünceleri Zebercet'in kafasından da geçirir. Yusuf Atılgan'ın okuyup etkilendiğini bildiğimiz Camus'nün bu düşünceleri Zebercet'in kafasından da geçer.*

[159]Özgür Cangüleç, "Franz Kafka'nın Die Verwandlung ve Yusuf Atılgan'ın Anayurt Oteli Adlı Yapıtlarında Yabancılaşma ve Yalnızlık", (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2006, Yüzüncü Yıl Üni. Van.

'Yorumlar, nedenler önemsizdi; kesin değildi. Önemli olan insanın edimleriydi. Değişmez tek bir kesinlik vardı insan için: Ölüm.'[160]

> *Zebercet, romanın sonunda intihar için aniden harekete geçtiği sırada hayatın artık bir 'saçma' şeyden başka bir şey olmadığını düşünür.*
>
> *'Kalın perdelerin ardında gün ağarmıştı. Sızan ışıkta odadakiler seçiliyordu artık: Karyola demiri, masa, sandalye, gaz sobası, askıda giysileri, tavandan sarkan ak abajur. Dayanacak mıydı ağırlığına on sekiz gün sonra? Neden neyi bekliyordu? Yatağı titredi. Yirmi sekiz Kasım'da olursa süreksizliğin, tutarsızlığın, saçmalığın bir anlamı mı olacaktı? '*[161]
>
> *Zebercet, saçmalığına inandığı bir hayatı sürdürmenin anlamsızlığına karar verir. Çok önceden verilmiş ve tarihi tespit edilmiş (Yirmi sekiz Kasım) bir kararı daha fazla beklemeden infaz eder."*[162]

Zebercet, Keçeciler'den Faruk'un kendisini astığı odada aynı yere asar kendini. Bu şekilde Keçeciler'le buluşmuş olur. Ortak bir payda da buluşturur kendisini.

3.1.3. CANİSTAN

3.1.3.1. Romanın Özeti

Yazar, bu romanı tamamlayamadan vefat etmiştir. Roman duruşma, yargıç, tanık ve sanık bölümlerinden oluşmaktadır. Duruşma adını taşıyan ilk bölümde; 1921 yılı 26 Haziran gecesi Manisa yöresinde, Hacırahmanlı köyünde Tokuç Ali'nin evinin eşkıyalar tarafından basıldığını görürüz. Evi basan yıllar önce Tokuç Ali'nin çocukluk arkadaşı Selim'dir. Selim'in babası Balkanlardan parasız pulsuz göçen bir Arnavut göçmenidir. Çiftliklerden hayvan çalıp satar. Bir gün yine hayvan çalarken bir bekçi tarafından öldürülür. Selim ve annesi Tokuç Ali'nin babasının, Tokuç Osman'ın yanında yanaşma olarak kalmaya başlar. Selim'in annesi sağırdır. Otlar toplayarak çeşitli merhemler yapar. Tokuç Ali ve Selim çok iyi geçinirler. İki kardeş gibidirler. Yaşların ilerlemesiyle Selim Tokuç Ali gibi hiçbir zaman olamayacağını anlar. Çünkü o ağa oğlu kendisi ise bir yanaşmadır. Bunu da sıpa ile girdikleri cinsel ilişki sırasında Tokuç Ali'nin önce

---

[160] Yusuf Atılgan, *Anayurt …, s. 105.*
[161] Yusuf Atılgan, *Anayurt …, s. 105.*
[162] Ali İhsan Kolcu, *Yusuf Atılgan'ın Roman Dünyası*, Toroslu Kitaplığı, İst. Kasım 2003, s.79-80.

kendisinin yer almasıdır. Bu olaydan sonra Selim çiftlikten ayrılır. Bu olay içine işlemiştir. Bir gün intikamını alacaktır.

Yargıç adlı bölümde, Selim'in büyük bir çiftlikte iş bulmasıyla başlar. Çalışkanlığıyla ilgiyi üstünde toplar. Evin Beyi Selim'in işinden çok memnundur. Kâhyaya ona iyi bakmasını daha sonra yıllıkçı olarak yanlarına almasını söyler. Selim, evin kızı Nebile ile arkadaşlık etmeye başlar. Bu durumdan Nebile'nin abisi rahatsız olur ve Selim'i uyarır. Fakat Nebile de Selim de bu durumu dinlemez, görüşmeye devam ederler. Daha sonra abisi Selim'in yanına gelir. Tartışma sonucu Selim yumruk atar çocuk yere düşer. Bu durum üstünde kovulacağını düşünür ve kendisi yola koyulur. Yolda bir arabacı onu yanına alır. Selim'in çalışkan bir genç olduğunu anlar. Esma adında dul bir kadının yanına yerleştirir. Kadın Selim'den memnundur. Selim de orada yaşamaktan ilerleyen zamanlarda Esma ile evlenir. Esma otuz yaşındadır. Selim ise on altı. Selim'in istediği her şey olmuştur. Bir karısı, evi, tarlası vardır. Fakat bir süre sonra Esma hamile kalır. Ölü bir oğlan çocuk doğurur. Doğumun ardından hastalanır ve ölür. Bu ölümü Selim kabullenmez, dağıtmaya başlar. Hayattan soğur. Bu arada Balkan savaşı başlamıştır. Selim'i de askere alırlar. Üç ay sonra savaşın bittiği haberi gelir ve cepheye gitmeden terhis olurlar. Selim'in bundan sonraki yıllara başıboş, işsiz güçsüz geçer. Bağ ile de ilgilenmez, ürün bozulmaya başlar. İçinde büyüyen kin sönmemiştir. Tek gayesi Tokuç Ali'den intikamını almak olur.

Birinci Dünya savaşının başlamasıyla tekrar askere alınır. Fakat Selim cepheye gitmek yerine arkadaşı Kadir ile birlikte trenden atlayarak kaçar. Geceleri yol alarak gündüzleri saklanarak bir haftada köyüne, bağ evine gelir. Bağı askere gitmeden önce Veysi Efendi ve karısına emanet etmiştir. Onlardan kendilerini saklamalarını ve ihtiyaçlarını sağlamalarını isterler. Savaş sonuna kadar bu hayatı sürdürürler. Savaşın bitimiyle de nüfuzlu tanıdıkları sayesinde terhis kâğıdı alırlar. Böylece Selim ve Kadir için yeni bir hayat başlar.

Milli Mücadelenin başlamasıyla Selim Manisa'yı savunan çetelerin içine karışır. Savaşın olağanüstü şartlarında Selim iyice vahşileşmiştir. Zenginlerden zorla para alırlar. İçindeki intikam ateşi de büyümüştür. Bu bahane ile Tokuç Ali'den de intikamını alabileceğini düşünür. Hacırahmanlı'daki çocukluk arkadaşı Tokuç Osman'ın oğlu Tokuç Ali'den intikamını alabilmek için arkadaşları Kadir ve Hasan'la yola koyulur. Tokuç Ali'den altınları ister. Tokuç altını olmadığını söyler. Selim için de bu bahanedir. Çeşitli

işkencelerle onu konuşturmaya çalışır. Tokuç Ali Selim'in bunu kendisine neden yaptığını anlamak ister. Selim en sonunda intikamının sebebini söyler. Tokuç Ali'nin karnını yararak kızgın yağ dökerek öldürür. Daha sonra kendisi de arkadaşlarından ayrılarak tek başına Yunan askerinin üstüne saldırır ve ölür.

Tanık adını taşıyan üçüncü bölümde Selim'in asker ve çete arkadaşı Kadir'in hikâyesini okuruz. Selim'den ayrıldıktan sonra o da çeteden ayrılmıştır. Daha önceden tanıdığı tek çocuklu dul kadın Naciye ile evlenir. Selim'den kalan paralarla bir bağ alıp yeni bir hayata başlar.

Roman bu bölüm ile tamamlanamadan sona erer. Son bölüm olan Sanık adlı bölüm de yazılamayan kısımlar içindedir.

3.1.3.2. Kişilerarası İlişki Yaklaşım ve Kuramlarına Göre Canistan Romanın İncelenmesi

3.1.3.2.1. Selim

Selim'in ilk çocukluğuna bakacak olursak, hırsızlık yaparak geçim sürdüren bir baba ve sağır bir annenin tek oğludur. Babanın vurularak ölümünün ardından Tokuç Osman'ın yanına yanaşma olarak alınmıştır. Tokuç Osman'ın oğlu Tokuç Ali ile Selim çok yakın arkadaş olmuştur. Bu yakın arkadaşlık Selim'in Tokuç Ali'nin kendisini küçük gördüğünü düşündüğünden dolayı bozulur. Hatta Selim'in Tokuç Ali'yi öldürmesine neden olur.

Bozulan arkaaşlığın ardından Selim onların yanından ayrılır. İş aramaya koyulur. Farklı çiftliklerde işler bulur. Selim; çalışkan, güçlü bir gençtir. Bu yüzden de iş bulmakta zorlanmaz. Daha sonra dul bir kadının yanına yerleşir ve bu kadınla da evlenir. İstediği, özlemini duyduğu her şeye sahip olmuştur. Fakat bu durum çok sürmez. Eşi Esma'nın ölümü üzerine Selim'in çöküşü başlar.

Askere gider. Bir süre sonra dayanamaz askerden kaçar. Asker arkadaşı ile birlikte çiftliğe döner. Selim, asker arkadaşını kendisine benzettiği için sevmektedir. O da küçük görülmüş, o da çiftlikler de çalışmıştır. Babasının olmaması da yine aralarındaki beraberliğin güçlenmesi için bir nedendir.

Selim nefreti ve sevgiyi bir arada içinde barındırabilen bir karakterdir. Ve bu duyguların çatışması onun hayatına yön vermiştir.

3.1.3.2.2. Selim ve Diğer Karakterler Arasındaki İlişkiler

3.1.3.2.2.1. Selim ve Tokuç Ali Arasındaki İlişki

Selim ve Tokuç Ali arasındaki ilişki romanda şu şekilde dile getirir:

> *"Selim'e köyde 'Sağır karının oğlu' derlerdi. Anasının kulakları ağır işitirdi. Eskiden Ali'nin babası Tokuç Osman'ın sağlığında Selim sekiz yaşında bir çocukken yanlarına yanaşma olarak gelmiş; yıllarca birlikte çalışmışlar, birlikte eğlenmişler, birlikte yaşamışlardı. Nerdeyse kardeş gibiydiler. Sonra bir gün Selim hiçbir neden göstermeden bırakıp gitmişti. Onurlu, inatçı bir oğlandı, bir şeyden alınmış olacaktı; Ali'nin yalvarmalarını dinlememiş, üstelik köyden ve anasından ayrılıp gitmişti. Ali tüm soruşturmalarına, aramalarına karşın izini bulamamıştı. Şimdi karşısındaydı işte; ama kaskatıydı, düşmanca bakıyordu. 'Ne hesabı bu? Bubam hakkını…' "*[163]

> *"Evimize ilk geldiği günden soframıza aldık bunu. Yalnız yatarken ayrılırdık. İşi hayvanlara bakmak olduğundan hayvan damının bir köşesindeki bölmede tahta kerevetteki yatağında yatardı. Anamla ablam iki ineği sağdıktan sonra uyandırırlardı onu, inekleri sürüye götürmesi için. Birlikte götürürdük Koca Çeşme'nin önündeki alana. Dönüşte sabah çorbamız hazır olurdu; içine ekmek doğrayıp aynı kaptan yerdik. On üç yaşına geldiğimizde bubam ilk tüfeğimi aldı bana. Tek namlılı kırma tüfeği.'Selim'e de almasan istemem bunu' dedim. Bubam 'Sen şimdi al da ileride ona da alırız' dedi. 'Olmaz, ötekini de aldığın zaman verirsin ikimize de'. Nasıl sevinmiştik bir örnek tüfeklerimize. İşte bu bağda üzümler erdiğinde serçeleri kovmak için kullanırdık. Düşenleri toplar burada pişirip birlikte yerdik. Bir de ara sıra Gözlet bayırında keklik avına giderdik. İlk kekliği o vurmuştu. Üzülmeyeyim diye 'kaderim varmış, benim önüme kondu' demişti. Yüzü asık gittiydi bir gün. Ne oldu ki."*[164]

Alıntılardan da görüldüğü üzere Selim ve Tokuç Ali'nin çocukluğu beraber geçmiştir. Birlikte kardeş gibi büyümüşlerdir. Yaşın ilerlemesi ve çocukluktaki düşüncelerden sıyrılmayla Selim hiçbir zaman Tokuç Ali gibi olamayacağını anlar. Her ne

---

[163] Yusuf Atılgan, *Canistan*, Yapı Kredi Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, Mayıs 2005, s. 8.

[164] Yusuf Atılgan, *Canistan … , s. 9.*

kadar kardeş gibi olsalar da o bir yanaşmadır. Tokuç Ali ise Selim'in sahip olmak istediği her şeye sahiptir bu durum Selim'e daha çok dokunmaya başlar. Ve aralarında geçen sıpa ile cinsel ilişkiye girme olayının ardından Selim düşüncelerini doğrular ve oradan ayrılır.

Selim ve Tokuç Ali arasındaki ilişkiye kişilerarası ilişkiler kuramları çerçevesinde bakacak olursak Heider'in Denge Kuramı'na uygunluk görürüz. Selim başlarda Tokuç Ali'yi çok severken daha sonra intikam ateşi ile yanmaya, büyük bir kin duymaya başlar. Heider'e göre, aynı birimin öğeleri arasında olumlu duygular dengeye, olumsuz duygular dengesizliğe neden olur (Ben aynı aileden olan ablamı seversem uyum, sevmezsem uyumsuzluk oluşur). Bizimle aynı düşünceleri paylaşan kişilerden hoşlanıp aynı düşünceleri paylaşmayanlardan hoşlanmamak da denge kuramı beklentileri arasındadır. Selim önceleri Tokuç Ali'yi sever. Bu durum dengeye örnektir. Daha sonra ise sevdiği bir kişiden öldürecek kadar nefret duymaya başlar burada dengesizlik durumu oluşur. Bir yerde aynı düşünceleri paylaşmadığını düşünerek ondan hoşlanmamasıyla yine denge durumu vardır. Dengesizlik yaratan durum Tokuç Ali'yi daha önceleri kardeşi olarak görmesi, sonradan da bu durum bir düşmanlığa dönüşmesidir.

Festinger'in Bilişsel Çelişki Kuramı'na göre, kişiler tutumlarına ters düşen bir davranışta bulunduklarında, bu davranışlarını kendi dışlarındaki birtakım zorluklar ve ödüllerle açıklamaya çalışacaklar, bunu yapamıyorlarsa, nedenini kendi içlerinde arayarak davranışları ile uyumlu olmadıklarına inandıkları düşüncelerini değiştireceklerdir. Selim düşüncelerinde artık Ali ile farklı olduklarını gördüğünde bu ilişkiyi bozar. Düşüce ve davranışında uyuma gider. Acı çeken veya haksızlığa uğrayan insanların çektiklerini hak etmiş olmaları, yani aptal veya kötü olmaları gerekmektedir. Adil dünya (just world) görüşüne göre, adil bir dünyada iyiler cezalanamaz, bu mantıkla eğer bir insan acı çekiyorsa, bunu hak etmiştir. Selim de bu düşüncededir. Tokuç Ali onu insan olarak görmemiş, aşağılamıştır ve acı çekmeyi, ölmeyi hak etmiştir. Tokuç Ali de, Selim'in kendisine bunları yapmasının bir nedeni olduğunu bir suçu olduğunu düşür.

"… Şimdi Selim göbeğimi yarıp kızgın yağ mı akıtacak? Tanrım nasıl olur bu? Nasıl olacak, diz kapağımı tuz buz ettirmedi mi? En sevdiğim arkadaşımın bana bunları yapabilmesi için büyük bir suçum olmalı benim."[165]

[165] Yusuf Atılgan, *Canistan … , s. 12.*

Homans'ın Toplumsal Değiş-Tokuş Kuramı'na göre Daha fazla ödüllendirici - daha az cezalandırıcı (daha az bedel ödenen) kişiler, başka kişilere oranla daha fazla çekici bulunur. İlk zamanlar, Selim de Tokuç Ali de beraberliklerini ödül ile karşılıyorlar ve ilişkinin devamı görülüyordu. Daha sonraları Selim'in Tokuç Ali'nin kendisini aşağıladığını düşünmesi ödül durumunu sonlandırarak cezaya dönüştürmüş ve ilişki sona ermiştir.

"Unuttun mu lan? O gün körpe sıpayı düzmeye gittiğimizde beni kapıda bırakıp girdin dama. Önce kim girsin diye sormaz mı insan bir kere? O zaman bildim birden senin ağa oğlu olduğunu, beni horladığını. Sıpa senin malındı elbet."[166]

Hakkaniyet (Hakçalık) (Equity) Kuramı herhangi bir birey, hakçalık ilkesine uyulmayan bir ilişki içinde olduğunu hissederse ya da fark ederse bu durumdan sıkıntı duyar. Bu sıkıntı, hakça olmayan bölüşme yaşantılarının oranı ile bağlantılı olarak artar ya da azalır. Kendini bölüşümün hakça olmadığı ilişki içinde bulan ve bundan sıkıntı duyan birey, ilişkiyi yeniden biçimlendirmek (yapılandırmak) ve bu sıkıntıdan kurtulmak için çaba gösterir. Hakça olmayan bölüşme yaşantıları ne kadar fazlaysa ilişkiyi yeniden biçimlendirmek için gereken ve gösterilen çaba da o kadar artar. Selim kendisine göre hak etmediği bir durumla karşılaşmış, Tokuç Ali tarafından hor görülmüş, aşağılanmıştır. Bu durumdan rahatsızlık duymuştur ve ilişkiyi yapılandırmaya giderek sona erdirmiştir.

"Unuttun mu lan? O gün körpe sıpayı düzmeye gittiğimizde beni kapıda bırakıp girdin dama. Önce kim girsin diye sormaz mı insan bir kere? O zaman bildim birden senin ağa oğlu olduğunu, beni horladığını. Sıpa senin malındı elbet."[167]

Altman'ın Sosyal Nüfuz (İçine Girme) (Social Penetration) Kuramı'nda insan ilişkilerinin gittikçe artmasını, bu nedenle kişilerin gün geçtikçe birbirlerine kendileri hakkında özel bilgi vermesini konu edinen bu kuram Lewin'in Kişilik Kuramı ve Değiş-Tokuş Kuramı'nın bir bileşimidir.

Kişilerin her karşılaşmadan sonra, son karşılaşmadan elde ettikleri çıktılarla, önceki karşılaşmalardan birikmiş olan toplam çıktıları değerlendirerek, ilişkilerin gelişme yönüne (olumlu-olumsuz) ve hızına (yavaş-hızlı) göre ileriye dönük kararlar almalarıdır.

---

[166] Yusuf Atılgan, *Canistan … , s. 13.*
[167] Yusuf Atılgan, *Canistan … , s. 13.*

Selim ve Tokuç Ali'nin başlarda yedikleri içtikleri ayrı gitmez. Bu durum paylaşımı daha da artırmaktadır. Birbirleri ile paylaşımları arttıkça ilişkinin gidişatı değişir. İlerleyen zamanlarda Selim'in düşüncelerindeki değişiklik bu ilişkinin gidişatına yön verir ve ilişkiyi sonlandırır.

> *"… Son sıralar bu ayrılıklar Selim'in gözüne batıyor ama aldırmıyordu. Anası, babası, ablası elbet Ali'yi kayıracaklardı. Oysa o gün sıpa için dama yürüdüklerinde durum başkaydı, yalnız ikisiydiler. Sıpanın biraz gelişmesi için bir hafta beklemişlerdi. Kapıya yaklaştıklarında Selim onun 'Önce kim girecek?' demesini beklemişti ama Ali kapıyı itip girmişti içeri. Selim öfkeyle eve doğru yürüyüp kapıyı itip girmişti içeri. Selim öfkeyle eve doğru yürüyüp kapıyı itip girmişti içeri. Selim öfkeyle eve doğru yürüyüp Osman Ağa'yı çağırdı. Tokuç Osman hayada çıktığında Selim:*
>
> *-Gidicem ben Osman amca, dedi.*
>
> *-Ne oldu? Nereye gidicen?*
>
> *-Yok, bi şey; başka yerlere gidicem."*[168]

Levinger ve Snoek'un İlişki Düzeyleri Görüşü'nde, ilişkilerde dört düzey olduğundan bahsedilmişti. Selim ve Tokuç Ali arasındaki ilişki dördüncü düzeyde bir ilişkidir. Karşılıklı paylaşım söz konusudur. Her şeylerini paylaşmış, kardeş gibi yetişmiş iki kişinin ilişkisidir.

Aralarındaki ilişki Selim'in kızgınlığıyla sonlanmıştır. İçinde büyüttüğü kin yıllar sonra dışa çıkmış ve Tokuç Ali'nin ölümüne neden olmuştur.

3.1.3.2.2.2. Selim ve Tokuç Osman Arasındaki İlişki

Selim'in babasının ölümünün ardından, Selim'i ve anasını yanına yanaşma olarak almıştır.

Homans'ın Toplumsal Değiş-Tokuş Kuramı ekonomideki alış-veriş kuramlarından ve Skinner'in Edimsel Koşullama kuramından etkilenmiştir. Tokuç Osman ve Selim arasındaki ilişki de buna dayanır. Tokuç Osman Selim'e işlerini yaptırarak ödüllenir. Selim de parasını kazanır ve barınma ihtiyaçlarını karşılayarak ödüllenir. Karşılıklı ödül söz konusudur.

---

[168] Yusuf Atılgan, *Canistan … , s. 16.*

Levinger ve Snoek'un İlişki Düzeyleri Görüşü'ne göre de yine dördüncü düzeyde bir ilişki söz konusudur. Karşılıklı bir etkileşim vardır.

3.1.3.2.2.3. Selim ve Babası Arnavut Recep Arasındaki İlişki

Selim'in babası Balkanlardan parasız pulsuz göçen bir Arnavut göçmenidir. Çiftliklerden hayvan çalıp satarak geçimlerini sürdürür. Bir gün yine hayvan çalarken bir bekçi tarafından yakalanır ve vurularak öldürülür.

Romanda bu bilgiler dışında Selim ve babası arasında bir ilişki aktarılmaz. Lakin babası olduğu için aralarındaki ilişki düzeyini Levinger ve Snoek'un İlişki Düzeyleri Görüşü'ne göre dördüncü düzeyde bir ilişki olarak söyleyebiliriz. Karşılıklı bir etkileşim vardır.

3.1.3.2.2.4. Selim ile Annesi Arasındaki İlişki

Selim'in annesi sağır bir kadındır. Kırlarda ot kökleri, tohumları toplar ve bunlardan çeşitli ilaçlar yapar. Selim'in Tokuç Ali ile arasının bozularak köyden ayrılmasından sonra anası yalnız kalmıştır.

> *"Evleri bir göz oda, bir küçük mutfak. Anası mutfakta çorba pişiriyordu.*
>
> *-Tarlaya gitmediniz mi bugün?*
>
> *-Sabah yağmur yağdı ya gitmedik.*
>
> *Anasına duyurmak için bağırarak konuşuyordu. Gideceğini hemen söylemedi. Çorbalarını içtikten sonra cebinden para kesesini çıkarıp iki altın aldı, anasına uzatıp bağırdı:*
>
> *-Osman ağalardan ayrıldım ben ana; başka yere gidip çalışıcam. Bu paraları al; ara sıra uğrar gene para getiririm sana.*
>
> *-Para mara istemem. İyiydin ya burada oğlum. Nereye gideceksin?*
>
> *-Belki bir çiftliğe ya da Manisa'ya giderim.*
>
> *Kadın oğlunun gideceğini yeni duymuş gibi ağlamaya başladı.*
>
> *-Ağlama ana.*

-Ağır işe koşup ezerlerse seni.

-Ezdirmem kendimi ben, korkma.

-Bu gece kal bari yarın gidersin."[169]

Selim'in gidişinden bir süre sonra anası ölür. Selim ve anası arasında Levinger ve Snoek'un İlişki Düzeyleri Görüşü'ne göre dördüncü düzeyde bir ilişki vardır. Karşılıklı etkileşim en üst düzeyde söz konusudur. Anasının ölümüyle de bu durum sona erer.

3.1.3.2.2.5. Selim ve Selimşahlar Çiftliğinin Kâhyası Arasındaki İlişki

Selim köyden ayrıldıktan sonra Selimşahlar çiftliğine gelir ve onların kâhyasından iş ister. Kâhya ile daha önce bir karşılaşmaları daha olmuştur. Kâhya Selim'i işe alır. Selim'in çalışmasından çok memnundur. Selim'i Bey'e de anlatmıştır. Aralarındaki ilişki işçi- işveren durumundadır.

Homans'ın Toplumsal Değiş-Tokuş (Social Exchange) Kuramı altında inceleyebiliriz. Kâhya işini gördürerek bu ilişkiden ödül kazanır. Selim de yatacak yer, yemek ve kazanç sağlayarak ödüle ulaşır. Karşılıklı çıkar ilişkisinin söz konusu olduğu bir beraberlik söz konusudur. İki taraf da ihtiyaçları karşılandığı sürece durumdan memnundur.

Hakkaniyet (Hakçalık) (Equity) Kuramı'nda daha öncede bahsediliği üzere herhangi bir birey, hakçalık ilkesine uyulmayan bir ilişki içinde olduğunu hissederse ya da fark ederse bu durumdan sıkıntı duyar. Bu sıkıntı, hakça olmayan bölüşme yaşantılarının oranı ile bağlantılı olarak artar ya da azalır. Selim durumundan memnundur. Hakkını alır. Hatta Bey'in verdiği bahşişi de ben hakkımı alıyorum diye kabul etmek istemez.

"-Aferin delikanlı, çok iyi bakmışsın bağa; bu bağı böyle çiçek gibi hiç görmemiştim, dedi Bey, cebinden çıkardığı iki mecidiyeyi uzattı.

-Bunlar bahşişin olsun, al, dedi.

-İstemem beyim, hakkımı kâhyadan alıyorum.

[169] Yusuf Atılgan, *Canistan … , s. 17.*

-O başka, bu senin bahşişin.

Kâhya da başıyla çağırıyordu.

Selim kızarak yaklaştı, paralarını alıp cebine koydu.

-Sağolun beyim."[170]

Thibaut ve Kelley'nin Degiş-Tokuş Kuramı'nda kişiler arası ilişkilerin ya da çekiciliğin açıklanmasında *Ödül - Bedel = Sonuç (Çıkar)* formülünü gerek şart olarak kabul etmişler, ancak bunun yeter şart olmadığını vurgulamışlardır. Kuramcılara göre, bir insanın çekici bulunması için o insanla girilen ilişkiden elde edilen sonucun artı olması gerekli ön koşuldur. Bununla birlikte her bireyin, kişiler arası ilişkilerden elde ettiği artı sonuçları karşılaştırdığı bireysel bir *karşılaştırma düzeyi (comparison level)* vardır. Karşılaştırma düzeyi; bireyin geçmişteki benzer ilişkilerden sağladığı sonuçların, kendine benzeyen kişilerin benzer ilişkilerinden sağladıkları sonuçların ve bireyin gelecekteki benzer ilişkilerinden sağlamayı beklediği (beklenti) sonuçların ağırlıklı bir ortalamasıdır.

Selim Kâhya'nın kendisine davranış şeklinden oldukça memnundur. Kıyaslama düzeyi yüksek bir ilişki profili oluşmuştur.

"Bu kadın olsun, kâhya olsun güler yüzle davranıyorlardı ona. Köyünden, alışkanlıklarından ayrılmanın sıkıntısını pek duymuyordu. "[171]

Levinger ve Snoek'un İlişki Düzeyleri Görüşü'ne göre dördüncü düzeyde bir ilişki vardır. Karşılıklı etkileşim vardır.

3.1.3.2.2.6. Selim ve Çamaşırcı Kadın Hayriye Arasındaki İlişki

Selim çiftliğe geldiğinde kadınla nalın ve sabun isterken tanışmıştır. Kadın da çiftlikte çalışmaktadır. Selim'e oldukça iyi davranır.

Homans'ın Toplumsal Değiş-Tokuş Kuramı'ndaki gibi burada da karşılıklı ödül söz konusudur. Kadın Selim'i sevmiş, yaşının küçük olmasından dolayı da ona yardımcı olmaktadır.

---

[170] Yusuf Atılgan, *Canistan … , s. 27.*
[171] Yusuf Atılgan, *Canistan … , s. 25.*

> *“ Bu kadın da ona abla gibi davranıyordu ama doğaldı bu; üstelik ondan hoşlanıyor ve yararlanıyordu. Kadın, işten döndüğü akşamlar yıkanması için sıcak su hazırlıyordu ona. Bir çift de nalın bulmuştu ayağına göre; yıkanırken eski pabuçları kullanmıyordu artık. “*[172]

Yukarıdaki alıntıdan da görüldüğü üzere Selim kadından faydalanmakta, işlerinde yarar sağlamaktadır. Bu da kadınla ilişkisinin devamını sağlar niteliktedir.

Thibaut ve Kelley’nin Degiş-Tokuş Kuramı’nda kişilerarası ilişkilerde karşılaştırma düzeyi yüksek olduğunda ilişkinin devamının da olumlu yönde olacağı bildirilir. Selim ve kadın arasında da bu durumu görebiliriz:

“Bu kadın olsun, kâhya olsun güler yüzle davranıyorlardı ona. Köyünden, alışkanlıklarından ayrılmanın sıkıntısını pek duymuyordu. “[173]

Altman’ın Sosyal Nüfuz (İçine Girme) Kuramı’nda insanların birbirlerini tanıdıkça paylaşımlarının da arttığı söylenmektedir. Selim ve kadın arasında da böyle bir durum vardır. Zaman geçtikçe yakınlaşmışlar ve birbirleri ile paylaşımları daha da özel bilgileri içerir nitelikte olmuştur.

“Yağmur yağıp da ova işinin durdurduğu bir gün yanlarına sokulduğu yaşlıca işçilerin ona eşitlikle değil de erken gelişmiş bir çocuk gibi davranmalarına canı sıkılarak biraz Hayriye ile konuşmuş, akşamüstü de hâsıl biçmeye gitmişti. “[174]

Levinger ve Snoek’un İlişki Düzeyleri Görüşü’ne göre dördüncü düzeyde bir ilişki vardır. Karşılıklı etkileşim vardır.

3.1.3.2.2.7. Selim ve Nebile Arasındaki İlişki

Nebile, çiftliğin sahibinin kızıdır. Bir gün üzüm toplamak için gelir Selim’in yanına ve o günden sonra her sabah görüşmeye başlarlar.

> *“Sonraki günler daha erken geliyordu kız. Çavuşların, ballanmış misketlerin seçilip kesilmesi daha bir uzuyor, bu ara konuşuyorlardı. Kız ona sorular soruyor, Manisa’daki evlerinden,*

[172] Yusuf Atılgan, *Canistan … , s. 26.*
[173] Yusuf Atılgan, *Canistan … , s. 25.*
[174] Yusuf Atılgan, *Canistan … , s. 26*

> *birlikte ders aldığı arkadaşlarından, hocalarından söz ediyordu. Evde canının sıkıldığı Selim'i bir çeşit arkadaş edindiği belliydi. Bir süre sonra geç kalmış gibi kalkıyor, bir elinde sepet bir elinde ayakkabıları kumlu topraklarda koşarak eve gidiyordu. Uzun basma donunun altında beyaz ayakları gittikçe esmerleşiyordu. "*[175]

Selim ve Nebile arasındaki görüşmeler gün geçtikçe daha da artmıştır. Newcomb'un Simetri Eğilimi Kuramı'na göre kişiler arasındaki tutum benzerliği bir arada durma eğilimini artırmaktadır. Çiftlikte Nebile yaşında olan Selim, Nebile'nin arkadaşlık etmesi için ideal bir kişidir. Bu durum beraber vakit geçirme oranının daha da artırmaktadır.

Byrne'in Tutum Benzerliği ve Kişiler Arası Çekicilik Kuramı'nda da yine aynı tutum benzerliği söz konusudur.

Homans'ın Toplumsal Değiş-Tokuş Kuramı'ndaki gibi burada da karşılıklı ödül söz konusudur. Nebile Selim ile görüşerek can sıkıntısını azaltmakta ve doyum sağlamaktadır. Selim de Nebile ile birlikte olarak mutlu olmaktadır. Her iki kişi de bu beraberlikten doyum sağlamakta ve ilişki devam etmektedir.

Altman'ın Sosyal Nüfuz (İçine Girme) Kuramı'nda insanların birbirlerini tanıdıkça paylaşımlarının da arttığı söylenmektedir. Selim ve Nebile arasında da bu durum söz konusudur. Gün geçtikçe birbirleri ile paylaşımları artmakta ve kendilerini açmaktadırlar.

Bir diğer kuram olarak Huessman ve Levinger'in Çoğalan Değiş-Tokuş Kuramı, 1976 yılında ortaya çıkmıştır. Bu kuram, temelde Thibaut ve Kelley'in Degiş-Tokuş Kuramı'na dayanmaktadır. Kuram, bir ilişkide her karşılaşmadan sonra elde edilen bilgilerin daha sonraki karşılaşmalarda ileriye dönük kararlar alma sürecinde kişiye yardımcı olduğunu savunan Altman'ın Sosyal Nüfuz Kuramı ile aynı tezi savunur. Kişilerin arasındaki paylaşım arttıkça ilişkiye yön vermekte ve ilişkinin ilerleyen dönemi için bir karar süreci oluşturmaktadır. Selim de Nebile ile görüştükçe her ikisinde de –ağabeye rağmen- bu arkadaşlığı sürdürme eğilimi görülmektedir. Görüşmeler arttıkça da aralarındaki paylaşım artmış, birbirlerinin özel yaşantılarını daha fazla paylaşmaya başlamışlardır.

---

[175] Yusuf Atılgan, *Canistan … , s. 28.*

Sevginin Evrim Kuramı Çerçevesinde Açıklanması ile bu ilişkiye bakacak olursak, bu kuram sevgi boyutunu üç düzeyde açıklamıştır:

1- Ebeveynler tarafından korunma güdüsü

2- Ebeveyn olarak koruma güdüsü

3- Cinsel güdü

Selim açısından değerlendirecek olursak bu ilişki cinsel güdü boyutundadır. Cinsel güdü de insanın temel bir güdüsüdür. Wilson cinselliğin insan yaşamında 3-4 yaşlarında etkili olmaya başladığını ileri sürer. Kuramcıya göre insanlar temelde çokeşlidirler (polygynous). İnsanın, özellikle erkeklerin, doğal eğilimi kısa dönemleri kapsayan cinsel ilişkiler kurma şeklindedir. Wilson'a göre cinsel eş seçiminde erkekler, kadınlara oranla daha az seçici davranırlar. Selim'in de Nebile'ye karşı duyduğu cinsel güdüyü şu alıntıdan da görülmektedir:

> *"Bir sabah Nebile gittikten sonra ayak izlerinden birini kokladı uzun uzun ve aynı gece düşünde onunla sevişti. Uyandığında yapış yapıştı donu. Çamaşırcı kadına vermeye utandı, tulumbada soğuk suyla, sabunla yıkayıp ahırın arkasındaki ayva ağacının dalına astı.*[176]*"*

Levinger ve Snoek'un İlişki Düzeyleri Görüşü'ne göre de dördüncü düzeyde bir ilişki vardır. Kişilerin karşılıklı etkileşimlerinin söz konusu olduğu bir birliktedir.

Bu ilişki Nebile'nin abisinin duruma karşı çıkması ve Selim ile kavgasından sonra sona erer.

3.1.3.2.2.8. Selim ve Nebile'nin Ağabeyi Arasındaki İlişki

Selim'in Nebile ile olan arkadaşlığına, Nebile'nin ağabeyi karşı çıkmaktadır. Bu konu üzerine Selim'i bir kez uyarmış fakat bu duruma Nebile de Selim de karşı çıkarak görüşmeye devam etmiştir. Ağabey bu duruma daha da sinirlenmiş ve Selim'le sert bir şekilde konuşmuş, Selim aşağılanmayı kendisine yediremeyerek ağabeye yumruk atmış, çiftlikten ayrılmıştır.

---

[176] Yusuf Atılgan, *Canistan … , s. 29.*

"Kız gittikten az sonra Selim, beyin oğlunun kendisine doğru geldiğini gördü. Çapasını bıraktı. Oğlan yumruklarını sıkmış yaklaşıyordu.

-Ulan ahır kumrusu, kız kardeşimle konuşmayacaksın demedim mi sana ben, dedi elini kaldırırken. Selim,

-Sana ne ulan keçi, deyip yumruğunu hızla oğlanın suratına yapıştırdı.

Oğlan sırtüstü düşmüş, ağzından burnundan kan gelerek baygın yatıyordu. Gözlerinde açık kalmış şaşırmışlık bakışı ağır ağır gözkapaklarıyla örtüldü."[177]

Selim ve ağabey arasındaki ilişki olumsuz düzeyde olup daha çok sürtüşme niteliğindedir. Levinger ve Snoek'un İlişki Düzeyleri Görüşü'ne göre üçüncü düzeyde bir ilişki söz konusudur. Birkaç kez karşılaşılıp tartışmadan öteye gitmemiş bir ilişkidir.

3.1.3.2.2.9. Selim ve Mehmet Ağa Arasındaki İlişki

Selim'in çiftlikten ayrılmasıyla birlikte yolda Mehmet Ağa'nın arabasına denk gelmiş ve binmiştir. Aralarında geçen konuşmadan sonra Mehmet Ağa, Selim'in çalışkan biri olduğuna inanmış ve köyündeki dul Esma'nın yanına çalışması üzere götürmüştür. Mehmet Ağa birçok konuda Selim ve Esma'ya yardımcı olmuştur.

Aronson ve Linder'in Kazanç-Kazar Modeli insanın bir başka insan tarafından değerlendirilmesi sürecine dayandırılarak oluşturulmuştur. İnsanda, kendisini değerlendiren herhangi bir insandan birbiri ardına aldığı olumlu ve olumsuz değerlendirmelerin, bu değerlendirmeleri yapan kişiye karşı oluşturduğu duygu durumuyla ilgilidir. Mehmet Ağa, Selim'i sürekli övmekte onula ilgili olumlu değerlendirmeler yapmaktadır. Bu durum da Selim'in hoşuna gitmektedir.

Homans'ın Toplumsal Değiş-Tokuş Kuramı'na göre Mehmet Ağa hem Selim' hem de dul bir kadın olan Esma'ya yardımcı olarak manevi doyum sağlamıştır. Selim de Mehmet Ağa sayesinde düşlediği hayata kavuşmuştur. Çift taraflı yaşanan bu haz ilişkilerini daha da sağlamlaştırmıştır.

[177] Yusuf Atılgan, *Canistan … , s. 31.*

Altman’ın Sosyal Nüfuz (İçine Girme) Kuramı’nda insanların birbirlerini tanıdıkça paylaşımlarının da arttığı söylenmektedir. Yine bu ilişkide de ilişkinin gidişatıyla birlikte aralarındaki paylaşım da oldukça üst düzeye ulaşmıştır.

Huessman ve Levinger'in Çoğalan Değiş-Tokuş Kuramı, bir ilişkide her karşılaşmadan sonra elde edilen bilgilerin daha sonraki karşılaşmalarda ileriye dönük kararlar alma sürecinde kişiye yardımcı olduğunu savunan Altman’ın Sosyal Nüfuz Kuramı ile aynı tezi savunmaktadır. Yine burada da kişilerin arasındaki paylaşımla ilişki olumlu yönde ilerleme göstermektedir.

Levinger ve Snoek’un İlişki Düzeyleri Görüşü’ne göre dördüncü düzeyde bir ilişki söz konusudur. Kişiler arasındaki etkileşim fazlasıyla görülmektedir.

3.1.3.2.2.10. Selim ve Esma Arasındaki İlişki

Selim, Mehmet Ağa sayesinde dul bir kadın olan Esma’nın yanında iş bulmuştur. Esma’nın bağıyla ilgilenir. Karşılığında parasını alır. İlerleyen zamanlarda Esma ile evlenir. Selim istediği hayata kavuşmuştur. Sevdiği bir karısı, evi, tarlası vardır. Bu durumdan oldukça mutludur. Esma, Selim’e okuma yazma da öğretir. Aralarındaki yaş farkına rağmen oldukça mutludurlar. Esma hamile kalır ve bu hamilelikten ölü bir oğlan doğurur. Doğumdan sonra Esma da hastalanır ve bir süre sonra ölür. Esma’nın ölümüyle Selim’in dünyası yıkılır.

Heider'in Denge Kuramı’nda bizimle aynı düşünceleri paylaşan, aile bağı olan insanlar sevildiğinde denge durumu oluşmaktadır. Selim de Esma’dan hoşlanarak bu dengeyi gerçekleştirir.

Newcomb’un Simetri Eğilimi Kuramı’na tutum benzerliği olan insanlar arasında ilişki olumlu bir durum teşkil eder. Selim ve Esma tutum yönünden benzeşir. İkisi de yalnız, sevgiye muhtaç insanlardır. Beraberlikleri ile bu doyumu sağlarlar. Benzerlikleri ilişkilerini sürdürmelerini sağlar.

Byrne’in Tutum Benzerliği ve Kişiler Arası Çekicilik Kuramı da tutum benzerliğinden söz etmektedir. Newcomb’da gördüğümüz durum söz konusudur.

Homans'ın Toplumsal Değiş-Tokuş Kuramı'ndaki gibi ikili ilişkilerinden ödül sağlamaktadır. Esma'nın önceleri işleri görülüyorken, Selim de bunun karşılığında ihtiyaçlarını kazanırken doyum sağlamaktadır. İlerleyen süreçte ikilinin evlenmesiyle ödül daha üst düzeye ulaşmıştır.

Altman'ın Sosyal Nüfuz (İçine Girme) Kuramı'nı yine bu ilişkide görmekteyiz. Selim ve Esma'nın birlikte geçirdiği süreç arttıkça paylaşımları da artmıştır. Birbirleri ile ilgili daha özel şeyleri paylaşmaya başlamışlardır.

Huessman ve Levinger'in Çoğalan Değiş-Tokuş Kuramı, bir ilişkide her karşılaşmadan sonra elde edilen bilgilerin daha sonraki karşılaşmalarda ileriye dönük kararlar alma sürecinde kişiye yardımcı olduğunu ileri sürmektedir. Selim ve Esma da ilerleyen zamanda ilişkilerine daha üst düzeyde yapılandırmaya gitmişler ve evlenmişlerdir. Altman'ın söylediği gibi paylaşımın artmasıyla ilişki daha ilerlemiş ve bu ilerleme ile de ilişkiye yeni bir yön verilmiştir.

Hendrick ve Hendrick'in Sevgi Türleri'ne göre bu ilişkiye bakacak olursak iki tür sevgi boyutunun bu ilişkide harmanlandığı görülür. Bunlar:

Romantik aşk – Eros: Fiziksel çekiciliğe dayanan romantik (ilk görüşte) aşk

Pragma (pratik aşk): Yürüyeceğine, olumlu gelecek vadedebileceğine inanılan ilişkilerdeki eşlere duyulan sevgi (evimin direği, çocuğumun babası/annesi)

Bu ilişkide bu iki aşk düzeyinin birleştiği görülür. Önceleri fiziksel bir çekim ve cinsellik söz konusuyken, evlenmeleri ile pragma aşkın yaşandığı görülür.

Sevginin Evrim Kuramı Çerçevesinde Açıklanması ile bu ilişkiye baktığımızda yine cinsel dürtüyü görmek mümkündür. Zaten bu ilişki Selim'in Esma'yı cinsel olarak arzulamasıyla başlar.

Levinger ve Snoek'un İlişki Düzeyleri Görüşü'ne göre de dördüncü düzeyde bir ilişki söz konusudur. Karşılıklı etkileşiminin oldukça üst düzeyde yaşandığı bir birlikteliktir.

Bu birliktelik Esma'nın ölümü ile sona erer. Buna rağmen Selim asla Esma'yı aldatmaz ve başka kadınlarla birlikte olmaz.

3.1.3.2.2.11. Selim ve Köse İbram Arasındaki İlişki

Köse İbram, Selim'e üzümlerin toplanması için çalışacak kadın getiren kişidir. Köse İbram'ı da Mehmet Ağa ayarlamıştır. Aralarındaki ilişki iş boyutundan farklı değildir.

Homans'ın Toplumsal Değiş-Tokuş Kuramı'na göre ekonomik bir alış- veriş söz konusudur. Köse İbram parasını kazanarak doyum sağlar, Selim de işini gördürdüğü için ödül kazanır. Karşılıklı çıkar söz konusudur.

Ayrıca Levinger ve Snoek'un İlişki Düzeyleri Görüşü'ne göre de üçüncü düzey bir ilişki söz konusudur.

3.1.3.2.2.12. Selim ve Nedim Bey Arasındaki İlişki

Nedim Bey, köyün öğretmenidir. Selim, Esma'dan okuma yazma öğrenince bu duruma Nedim Bey de çok sevinmiştir. Ve Selim'e okuması için kitaplar getirmekte Selim'le ülke meselelerini konuşmaktadır.

Homans'ın Toplumsal Değiş-Tokuş Kuramı'na göre Nedim Bey, Selim'e yardım ederek doyum sağlar, Selim de Nedim Bey'in getirdiği kitaplarla ve onunla konuşmalarıyla ödül sağlamış olur. Bu durumda ilişkilerini devam ettirmelerini sağlar.

Levinger ve Snoek'un İlişki Düzeyleri Görüşü'ne göre de dördüncü düzeyde karşılıklı etkileşimin olduğu bir ilişki söz konusudur.

3.1.3.2.2.13. Selim ve Kitapçı Ali Efendi Arasındaki İlişki

Homans'ın Toplumsal Değiş-Tokuş Kuramı'na göre ekonomik bir alış- veriş söz konusudur. Selim kitapçıdan kitap, gazete alarak ihtiyaçlarını giderdiği için ödüllenir. Kitapçı da işini yaparak para kazandığı için ödüllenir.

Levinger ve Snoek'un İlişki Düzeyleri Görüşü'ne göre de üçüncü düzey bir ilişki söz konusudur. Alış- veriş haricinde bir ilişki söz konusu değildir.

3.1.3.2.2.14. Selim ve Kadir Arasındaki İlişki

Selim, Kadir'le askerde tanışır ve iyi anlaşırlar.

> *"Koğuşta aynı ranzada yattıkları Keçiliköylü Kadir'le Selim iyi anlaşmışlardı. Aynı mangada eğitime çıkıyorlar, aynı karavanada yemek yiyorlardı. Kadir de onun gibi genç yaşta öksüz kalmış, yanaşmalık, toprak işçiliği yapmıştı. Daha ilk günlerden Selim'in üstünlüğünü kabul etmişti, ondan iki yaş küçüktü. İzinli çıktıkları çoğu cumaları da birlikte şarap içip yemek yerlerdi."*[178]

Newcomb'un Simetri Eğilimi Kuramı'nda tutum benzerliği yüksek olan kişiler arasında iyi ilişkiler yaşandığı, başkalarından hoşlanmada temel etkenin ise bu tutum benzerliğine bağlı olmasıdır denilmektedir. Yukarıdaki alıntıda da Selim ile Kadir'in oldukça fazla ortak yönleri bulunmaktadır. Bu durum da onları birbirine yakınlaştırmaktadır.

Byrne'in Tutum Benzerliği ve Kişiler Arası Çekicilik Kuramı'nda da yine tutum benzerliğinin ilişkilerde bir arada olma eğilimini artırdığından bahsedilmektedir. Yukarıdaki durumu burada da görmek mümkündür.

Homans'ın Toplumsal Değiş-Tokuş Kuramı'na göre de bu ikili ilişkilerinden ödül sağlamakta ve ilişki devam etmektedir. Kadir yanına sığınabileceği birini bulmuş ve doyum sağlamıştır. Selim için de aynı durum söz konusudur. Geçmiş yaşantılarının da benzer olması onları birbirine bağlamaktadır.

Altman'ın Sosyal Nüfuz (İçine Girme) Kuramı, insan ilişkilerinin gittikçe artmasını, bu nedenle kişilerin gün geçtikçe birbirlerine kendileri hakkında özel bilgi vermesini konu edinmektedir. Selim ve Kadir de beraberliklerinin ilerlemesiyle özel paylaşımlarını artırmışlar, birbirlerine daha da bağlanmışlardır.

Huessman ve Levinger'in Çoğalan Değiş-Tokuş Kuramı, bir ilişkide her karşılaşmadan sonra elde edilen bilgilerin daha sonraki karşılaşmalarda ileriye dönük kararlar alma sürecinde kişiye yardımcı olduğunu ileri sürülmektedir. Selim ve Kadir arasındaki paylaşım ve tutum benzerliği de onların daha da yakınlaşmalarına neden olmuş ve beraber hareket etmeye başlamışlardır. Askerden beraber kaçmışlar, Selim'in bağ evine yerleşmişler, beraber yaşamaya başlamışlardır.

Levinger ve Snoek'un İlişki Düzeyleri Görüşü'ne göre de dördüncü düzeyde bir ilişki söz konusudur.

---

[178] Yusuf Atılgan, *Canistan … , s. 54.*

3.1.3.2.2.15. Selim ve Veysi Efendi- Karısı Arasındaki İlişki

Selim Veysi Efendi ve karısını askere giderken bağa bakmaları için tutmuştur. Kadir ile askerden kaçtıktan sonra da buraya sığınmışlardır. Veysi Efendi ve karısı da onların ihtiyaçlarını gidermiş yardımcı olmuşlardır.

Homans'ın Toplumsal Değiş-Tokuş Kuramı'na göre ekonomik bir alış- veriş söz konusudur. Selim'in askere gitmesiyle bağı emanet edecek birilerine ihtiyacı olmuştur. Bu ihtiyacı da Veysi Efendi ve karısını tutarak gidermiş, ihtiyacının karşılanması ile de ödülüne kavuşmuştur. Veysi Efendi ve karısı da bağ ile ilgilenerek kalacak yer sağlamışlar ve para kazanarak ödüllerine ulaşmışlardır. Karşılıklı çıkar ilişkisi söz konusudur.

Levinger ve Snoek'un İlişki Düzeyleri Görüşü'ne göre de dördüncü düzeyde bir ilişki söz konusudur. Selim ve Kadir'in saklanmalarına ihtiyaçlarını gidermelerine yardımcı olmuşlardır.

3.1.3.2.2.16. Selim ve Uncu Mahmut Bey Arasındaki İlişki

Uncu Mahmut, işgallere karşı yöresel direniş gösteren örgütlere yardımcı biridir. Selim ve Kadir'le de görüşmüş onları çetelere katmıştır.

Levinger ve Snoek'un İlişki Düzeyleri Görüşü'ne göre dördüncü düzeyde bir ilişkidir.

3.1.3.2.3. Psikanalitik Kurama Göre Canistan Romanının İncelenmesi

Canistan romanı, Yusuf Atılgan'ın diğer iki romanından daha farklı bir romandır. Romanda psikolojik durumlardan daha çok olayların saptamalarına yer verilir. Psikanalitik incelemeye tabi tutulduğunda pek bir şey bulunmamaktadır. Sadece dikkat çeken nokta başkarakter Selim'in olabildiğince kötülüğü ve iyiliği aynı anda barındırabilmesidir. İncelenmeye değer nokta da budur. Bu durumda da Freud'un kuramından hareketle bilinçaltına inmek gerekmektedir.

Bilinçaltı, ilk çocukluk döneminden hareketle şekillenen bir durumdur. İlk çocuklukta geçirilen yaşantılar kişinin ileriki hayatına yön vermektedir. Yani yaşam çocukluk döneminin bir nevi yansıması ve şekillenmesinden ibarettir.

Selim'in ilk çocukluğuna bakacak olursak, hırsızlık yaparak geçim sürdüren bir baba ve sağır bir annenin tek oğludur. Babanın vurularak ölümünün ardından Tokuç Osman'ın yanına yanaşma olarak alınmıştır. Sağlıklı bir çocukluk evresi geçirdiği söylenemez. Annesi ve babasıyla sağlıklı bir iletişim içinde olamamıştır.

İlk çocukluk döneminde çocuğun en önemli varlığı annesidir. Anne çocuk tarafından idealleştirilir. Fakat Canistan romanında Selim'in annesinin toplum tarafından horlandığı görülür. Selim de bu durumu kabullenmiş gibidir:

> *"…'Lan Ali, şu Makbule var ya, Şakir Ağa'nın kızı Makbule, istiyom onu, ama o hep sana bakıyo.' 'Bakarsa baksın be, gözüm yok onda.' 'Doğru mu lan?' 'Doğru elbet. Söyledim ya sana, benim gözüm Sarı Mustafa'nın Emine'de. Bi tenhada görünce söylerim Makbule'ye senin istediğini. ' 'Ben konuşsam, git be, Sağır karının oğluna mı kaldım ben derse kahrolurum.' ' Gönlüne girersen demez.' 'Bubası verir mi ki?' 'Vermezse kaçırırırz. Hele az daha büyüelim…' "*[179]

Bu durum, yanaşma olarak yaşamak, istediklerine sahip olamamak Selim'de aşağılık duygusu oluşturmuş bu durum da onu saldırganlığa itmiştir. Freud, kişinin saldırganlığının çok saçma denilebilecek olayları bile bahane ederek gün yüzüne çıkabileceğini savunur. Selim'in Tokuç Ali'ye duyduğu nefret ve onu öldürmesi de saçma denilebilecek bir olaydan meydana gelir. Selim hayatını bu intikamla şekillendirmiştir. Freud'un kuramına bakacak olursak bu tarz isteklerin 'id'le sağlandığını görürüz. İd, saldırganlığın ve cinselliğin bastırılmadan ortaya çıkmasını sağlar. Saldırganlık kişinin kendisini yok etmeye yönelik arzusundan kaynaklanır.

Bu saldırganlık tutumuna karşın Selim'de bir o kadar büyük bir tutum olan sevgi de aşırı derecelerde görülür. Selim saldırganlığı da sevgiyi de aşırı uçlarda yaşayan bir karakterdir. Esma ile tanışmasıyla beraber ona büyük bir sevgi besler. Onda aradığı her şeyi bulmuştur. İstediği bir hayata kavuşmuştur. Evi, tarlası, karısı vardır. Esma'da hem anne şefkati gibi bir sevgiyi hem de cinselliği yaşamaktadır. Esma'ya duyduğu sevgi o kadar fazladır ki, Esma'nın ölümüyle Selim'in dünyası başına yıkılır. Hayattan soğumuştur. Çevresindekilerin ısrarına rağmen bir başkasıyla evlenmez. Onun karısı Esma'dır, ondan başkası da olamaz. Esma'ya ihanet edemez.

---

[179] Yusuf Atılgan, *Canistan … , s. 11.*

Selim’in hayatını nefret (saldırganlık) ve aşk yürütmüştür. Hayatını sonlandırmasına da yine bu dürtüler neden olmuştur.

BÖLÜM IV

SONUÇ ve ÖNERİLER

4.1. Sonuç

Kişilerarası İlişkiler Kuramları Çerçevesinde Yusuf Atılgan'ın Romanlarının İncelenmesi adlı çalışmamızda, Aylak Adam, Anayurt Oteli ve Canistan romanlarındaki ana karakter ve yardımcı karakterler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Kişilerarasındaki ilişkiler edebiyata yön vermiştir. Romanlardaki karakterler ve bu karakterlerin arasındaki ilişkilerin altında yatan psikolojik nedensellikler söz konusudur. Romanların ana karakterlerinin yaşantılarından (yaşantılarını yönlendiren daha çok bilinçaltındaki olaylardır.) hareketle çevreleri ile ilişkileri ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Ana karakterlerin çocukluklarında yaşadıkları olaylar, yaşantılarının devamını şekillendirmekte büyük rol oynamıştır.

Çalışmanın konusunu oluşturan roman karakterleri, psikolojik bulgular çerçevesinde incelenmiştir. Merkeze romanlardaki başkarakterler alınıp yardımcı karakterlerle olan iletişim boyutları ele alınmıştır. İlk olarak romanın özeti verilip ardından ana karakterin tanıtımı ve ana karakterle diğer karakterler arasınaki ilişkiler aktarılmıştır.

Yusuf Atılgan'ın romanlarındaki karakterlere bakıldığında asıl karakterleri erkekler oluşturmaktadır. Kadınlar ise erkeklerin dünyasını oluşturan ve yön veren perde arkası karakterlerdir. Başkarakterleri genellikle çocukluğunu sağlıklı bir şekilde geçirmemiş bireylerden oluşur. Sorunlu bir çocukluk geçiren, yabancılaşmış karakterlerdir. Romanlarının merkezini oluşturan; Aylak Adam'daki C., Anayurt Oteli'ndeki Zebercet, Canistan'daki Selim hepsi ebeveyinlerini kaybetmiştir. Aile sevgisi görmemişlerdir. Sorunlu, zorluk dolu çocukluk yıllarının ardından insanlara yabancı kalmaları çok doğal bir durum oluşturmuştur. Hem yakın çevrelerinden hem de daha uzak çevrelerindekiler tarafından dışlanmış karakterlerdir. Bunların sonucunda da yalnızlığı tercih etmişlerdir. Bu durumda onların yaşamlarını etkilemede önemli bir boyut oluşturmaktadır.

Yine üç karakter de hayatlarına alacakları kadını beklemektedir. Selim hariç diğer karakterler bekledikleri kadınlarla karşılaşamazlar. Selim'in karısı da çok erken ölür, Selim

de elindekini kaybetmiş olur. Atılgan'ın karakterleri cinsel yönden ve sevgi yönünden doyumsuzdurlar. Hepsinin de ortak yönü cinselliğe aşırı düşkün olmaları ve sürekli sevecekleri kadını beklemeleridir. Kişilerarası ilişkiler kuramları çerçevesinde bu karakterler ve yardımcı karakterlerle olan ilişkileri incelendiğinde romanlar arasındaki ana karakterlerde benzerlikler ve farklılıklara rastlanır. Ana karakterlerin yaşamları belli yerlerde birleşir. Psikolojik bir yalnızlık, yabancılaşma, dışlanma söz konusudur.

Yusuf Atılgan'ın romanlarındaki karakterler, tamamen birer psikolojik olgu üstüne yerleştirilmiştir. Diğer karakterlerle olan ilişkilerinde de ana karakterlerin özelliklerini görmek mümkündür. Bireyin mizacı, onu insan ilişkilerinde yönlendirmektedir.

Ana karakterler ve yardımcı karkaterler arasındaki ilişkilerin incelenmesinde kişilerarası ilişkiler kuramlarından yararlanıldığından bahsedilmişti. Karakterler bu kuramlar bazında ele alındığında daha çok şu kuramlarla ilişki kurulmuştur:

Homans'ın Toplumsal Değiş- Tokuş Kuramı: Aylak Adam romanında başkarakter olan C. ile on karakter (Eleni, Avukat, Sadık, Aktör, Sami, Güler, Garson, Ayşe, Naciye Hanım, Sacide) arasında bu kuram ile bağ kurulmuştur. Anayurt Oteli'nde Zebercet ile yedi karakter arasında bu kuram baz alınmıştır. (Ortalıkçı Kadın, Gecikmeli Ankara Treniyle Gelen Kadın, Emekli Subay, Otel Müşterileri, Soğuk Demirci Ekrem, Kestaneci, Berber). Canistan'da Selim ile diğer on üç karakter arasında yine bu kuram söz konusudur. (Fatihli, Tokuç Ali, Tokuç Osman, Selimşahlar çiftiliğindekiler, Çamaşırcı Kadın, Nebile, Mehmet Ağa, Esma, Köse İbram, Nedim Bey, Kitapçı Ali, Kadir, Veysi Efendi).

Newcomb'un Simetri Eğilimi Kuramını ele aldığımızda; Aylak Adam'da C. ile Güler, Sadık karakterleri arasında, Anayurt Oteli'nde Zebercet ile Ortalıkçı Kadın, Gecikmeli Ankara Treniyle Gelen Kadın, Emekli Subay karakterler arasında, Canistan'da Selim ile Nebile, Esma ve Kadir karakterleri arasında bu kuramın izlerini görürüz.

Tutum Benzerliği ve Kişilerarası Çekicilik Kuramına; Aylak Adam'da C. ile Sadık, Güler, Ayşe; Anayurt Oteli'nde Zebercet, Ortalıkçı Kadın, Gecikmeli Ankara Treniyle Gelen Kadın, Emekli Subay; Canistan'da Selim ile Nebile, Esma ve Kadir karakterleri arasındaki ilişkilere bu kuramın etkili oluğu görülmektedir.

Sosyal Nüfuz Kuramına; Aylak Adam'da C. ile Sadık, Ayşe; Selim ile Tokuç Ali, Çamaşırcı Kadın,Nebile, Esma, Mehmet Ağa ve Kadir karakterleri arasındaki ilişki düzeyinde rastlanmaktadır.

Hakkaniyet Kuramı Aylak Adam'da C. ile Sami, Güler, Ayşe ve Pansiyonakiler; Canistan'da Tokuç Ali ve Selimşahlar çiftliğinekilerle olan ilişki boyutunda geçerlidir.

Levinger ve Snoek'un İlişki Düzeyleri Kuramı bütün karakterler arasında geçerlidir. Sadece karakterler arasındaki ilişkilerin boyutları farklı düzeylerde değişiklik göstermektedir.

Yaptığımız çalışmada yukarıda verilen kuramlar en çok kullanılanlar olmuştur. Bunların dışında giriş bölümünde bahsettiğimiz diğer kuramlarda ana karakterlerle yarımcı karakterler arasındaki ilişki boyutlarında karşımıza çıkmaktadır. En fazla tekrar edilenler, daha iyi anlaşılabilmesi için gruplandırılarak yukarıda verilmiştir.

Kişilerarası ilişkiler kuramları çerçevesinde Aylak Adam, Anayurt Oteli ve Canistan romanlarından kısaca bu sonuçlara ulaşılmıştır.

4.2. Öneriler

Kişilerarası İlişkiler Kuramları Çerçevesinde Yusuf Atılgan'ın Romanlarının İncelenmesi adlı çalışmanın daha iyi anlaşılabilmesi için öncelikle giriş bölümünde açıklanan kuramların anlaşılması gerekmektedir. Bu çalışmaya tamamen kişilerarası ilişkiler kuramları yön vermiştir. Romanlardaki karakterler arasındaki ilişki boyutunun algılanabilmesi için bu kuramları incelemek gerekmektedir.

Kişilerarası ilişkiler kuramları da bilişsel, duygusal, psikanalitik kuramlar ve bu kuramların alt başlıkları şeklinde ele alınmıştır. Bilişsel ve duygusal kuramlar daha çok merkezdeki karakterle diğer karakterlerin arasındaki ilişkileri yansıtmada yardımcı olurken, psikanalitik kuramlar daha çok ana karakterleri anlamaya yardımcı olmuştur. Romanlar da bu karakterlerin çevresinde şekillendiği için, merkezdeki karakterleri anlaşılması, hem romanın hem de araştırdığımız ilişki boyutlarının anlaşılması demek olacaktır.

Çalışmamızda romanlardaki karakterlerin daha iyi anlaşılabilmesi için birinci bölümde Yusuf Atılgan'ın hayatına, sanatına ve eserlerine yer verilmiştir. Jung, bir eserin anlaşılabilmesi için öncelikle yazarının anlaşılması gerekir demiştir. Bu görüşten hareketle romanları ve romanlardaki karakterlerin doğru bir şekilde anlaşılması için yazarı tanımamız, sanat görüşünü bilmemiz gerekmektedir. Bu bilgiler ışığında anlaşılması çok daha kolay olacaktır.

Çalışmamızın anlaşılabilmesi için olan öneriler haricinde genel olarak Yusuf Atılgan'ın eserleri hakkında yapılan çalışmalara bakıldığında Atılgan'la ilgili az sayıda kaynağa ulaşılmaktadır. Olan kaynakların çoğu eski tarihli gazete ve dergilerden oluşmaktadır. Yusuf Atılgan'ın modern Türk romanının öncü isimlerinden biri olmasına rağmen, onunla ilgili az sayıda doküman olması şaşırtıcıdır.

Hem yeni yapılacak olan çalışmalar için, hem de Yusuf Atılgan'la ilgili merakını gidermek isteyen okuyucular için ulaşabilecekleri kaynak sayısının yetersiz olması büyük eksikliktir. Gerek yapılan araştırma- incelemelerde gerekse bilimsel yayınlarda Yusuf Atılgan gibi bir kişiliğe daha ayrıntılı yer verilmelidir.

Yapılan araştırmalarda genellikle Aylak Adam ve Anayurt Oteli üzerine, modern roman kuramları çerçevesinde incelemelere yer verilmiştir. Oysaki yazarın eserleri farklı araştırma konularına oldukça uygundur. Bu yüzden edebiyat araştırmalarında Yusuf Atılgan sadece romanlarıyla değil, diğer eserleriyle de incelenmelidir.

KAYNAKÇA

Açık Oturum, Dost. Mayıs 1959; Yusuf Atılgan'a Armağan, İletişim Yay. İst. 1992.

Atılgan Yusuf. *Aylak Adam,* Yapı Kredi Yayınları, 19. Baskı, İstanbul, Ocak 2010.

Atılgan Yusuf. *Canistan,* Yapı Kredi Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, Mayıs 2005.

Atılgan Yusuf. *Anayurt Oteli,* Yapı Kredi Yayınları, 8. Baskı, İstanbul.

Balabanlılar Mürşit. "Anayurt Oteli'nin Yazarının yöneldiği üç tema; hapis, intihar ve işkence", *Cumhuriyet,* 11 Aralık 1987.

Başar Kürşat. Bir Öncünün Ardından, *Güneş,* 11 Ekim 1989

Batur Enis. "Yusuf Atılgan Bir Profil Denemesi", *Kitap-lık*. S.41, Mayıs-Haziran 2000.

Batur Enis. *Anayurt Oteli için Angrophie, Yazının Ucu,* Yapı Kredi Yay. 2. baskı, Aralık 1995.

Batur Enis. *"Yusuf Atılgan İçin, Yazının Ucu"*, Yapı Kredi Yay. 2. baskı, Aralık 1995.

Büyükaslan Ali. "Yusuf Atılgan'ın Aylak Adam Romanı ve A…'dan C.'ya (A üç noktadan C noktaya) Roman Kişisi, turcologie. *u- strasbg.fr*.

Cangüleç Özgür. "Franz Kafka'nın Die Verwandlung ve Yusuf Atılgan'ın Anayurt Oteli Adlı Yapıtlarında Yabancılaşma ve Yalnızlık", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Van, 2006.

Canpolat Erkin. "Yaban'dan 'Aylak Adam'a ve 'Tutunamayanlar'a, Türk Romanında Aydın Kimliği, *Varlık,* sayı 1046, Kasım 1994

Demiralp Oğuz." Bir Ayrıntının Ardında", *Kitap-lık,* sayı 41, Mayıs-Haziran 2000.

Durbaş Refik. " Aylaklık En Zor İş Ona Göre" , *Cumhuriyet Dergi,* sayı 102. 7 Şubat 1988.

Ertürk İsmail. “Yusuf Atılgan’ın Sinema Salonlarında Bir Gezi Denemesi”, *Kitap-lık*, sayı 41, Mayıs-Haziran 2000.

Fidan Ferda, “Anayurt Oteli Üzerine”, *Kitap-lık*, sayı 41, Mayıs- Haziran 2000.

Freud-Jung-Adler, *Psikanaliz Açısından Edebiyat*, (Çev. Selahattin Hilav) Dost Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1981

Geçtan Engin, *‘’Psikodinamik Psikiyatri ve Normal Dışı Davranışlar’’*, Remzi Kitabevi, İst. 1994, s. 275

Gökçelik Sıdıka. “Peyami Safa’nın Cumba’dan Rumba’ya adlı romanının kişilerarası ilişki yaklaşım ve kuramlarına göre incelenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üni. 2006.

Görel R. “Yusuf Atılgan Anlatıyor” , Varlık, 15 Haziran 1959.

Güdek Orhan. “Bir Mukayese Denemesi: ‘Yeraltından Notlar’ ve ‘Aylak Adam’ Romanlarında Modern İnsanın Yalnız Yabancılaşması”, *Türk Edebiyatı*, s. 401, Mart 2007.x

Güleç Cengiz. “Anayurt Oteli: Zebercet’in Dünyası”, *Varlık*, Şubat 1992.

Gümüş Semih. “Yusuf Atılgan’ın Dünyamızdaki Yeri”, *Kitap-lık*, nr.16, Temmuz-Ağustos, 1995.

Hortaçsu Nuran. *İnsan İlişkileri*, İmge Kitabevi, 3. baskı, Aralık 2003, Ankara.

Hovardaoğlu Selim. “Kişilerarası İlişkiler ve Davranış Bozuklukları” , *Kriz Dergisi* 3 (1- 2): 4- 9.

Kabacalı Alpay,” Uyumsuzun Diyalektiği”, *Milliyet Sanat Dergisi*, 15 Kasım 1989.

Kolcu Ali İhsan. *Yusuf Atılgan’ın Roman Dünyası*, Toroslu Kitaplığı, 1. basım, Kasım 2003.

Moran Berna. *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 2 – Sabahattin Ali’den Yusuf Atılgan’a*- İletişim Yay. 12. baskı, İst. 2004.

Mutluay Rauf. “Bir Roman Başarısı: Anayurt Oteli”, *Cumhuriyet*, 12 Aralık 1978.

Naci Fethi. “Aylak Adam”, *Yeni Dergi*, Eylül 1968

Naci Fethi. “Aylak Adam” , *Pazar Postası*, 5 Nisan 1959.

Özdemir Arzu. “ Yusuf Atılgan’ın Romanlarının Psikanalitik Açıdan İncelenmesi” , Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2005.

Özkök Ertuğrul , “Aylak Adam ve Anayurt Oteli, Yabancılaşma mı Yalnızlık mı? “ *Tan Seçki*, Eylül 1982; Yusuf Atılgan’a Armağan.

Rifat Mehmet. “Yusuf Atılgan ve Anayurt Oteli” *Varlık*, sayı 82, Temmuz 1974.

Savlı Pelin Özer. “Hacırahmanlı’daki Yalnız Ev” , *Kitap-lık*, sayı 41, Mayıs-Haziran 2000.

Sezer Sennur, “Yusuf Atılgan”, *Hürriyet Gösteri*, sayı 60, Kasım 1985.

Şahan Halil. “Yabancılaşmanın Romanı”, *Türk Dili*, Haziran 1975.

Tanyolaç Nedret. “Aylaklığın Durgun Sularında”, *Cumhuriyet Kitap*, s. 672.

Turan Güven. “Yusuf Atılgan’da Kıl- Tüy”, *Kitap-lık*, sayı 41, Mayıs- Haziran 2000.

Uğurlu Seyit Battal, “Yusuf Atılgan’da Baba İmgesi: Psikanalitik Bir Yaklaşım”, 38. [CANAS (Uluslar arası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) 10- 15 Eylül 2007, Ank. *Bildiriler: Edebiyat Bilimi Sorunları ve Çözümleri*, Cilt4. (Yayına Haz. Zeki Dilek, Mustafa Akbulut, Zeki Cemil Arda, Zeynep Bağlan Özer, Reşide Gürses, Banu Karababa Taşkın). Ankara: Atatürk Kültür, Dil veTarih Yüksek Kurumu Başkanlığı: 1979-1742.

Ünlü Mahir. Yusuf Atılgan’la Son Konuşma, Milliyet Sanat Dergisi, sayı: 227, 1 Kasım 1989.

Yavuz Hilmi. *Roman Kavramı ve Türk Romanı, Romanda Psikolojik Yabancılaşma ‘Anayurt Oteli’*, Bilgi Yay. 1977.

Yusuf Atılgan’a Armağan, yayına haz. E. Canberk, A. Hatipoğlu, T. Yüksel, Y. Çotuksöten, M.S. Koz, İletişim yay. İst. 1992.

“Yusuf Atılgan’ın Ölüm Haberi” , Güneş gazetesi, 11 Ekim 1989, Çarşamba.

Yüksel Turan. “Yusuf Atılgan’ın Özgeçmiş Belgeseli”, *Yusuf Atılgan’a Armağan*, İletişim Yay. İst. 1992.